

ARAKS

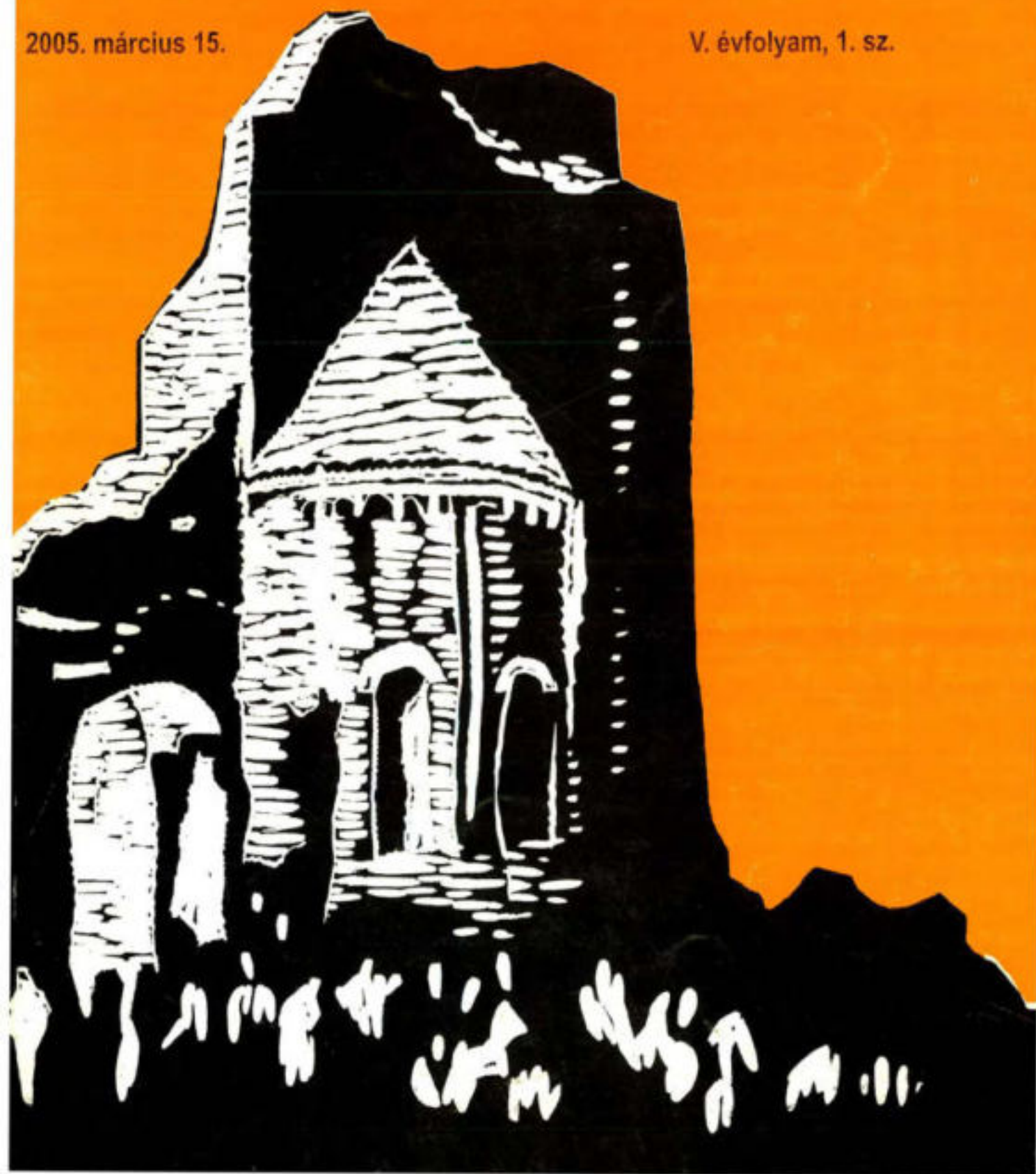

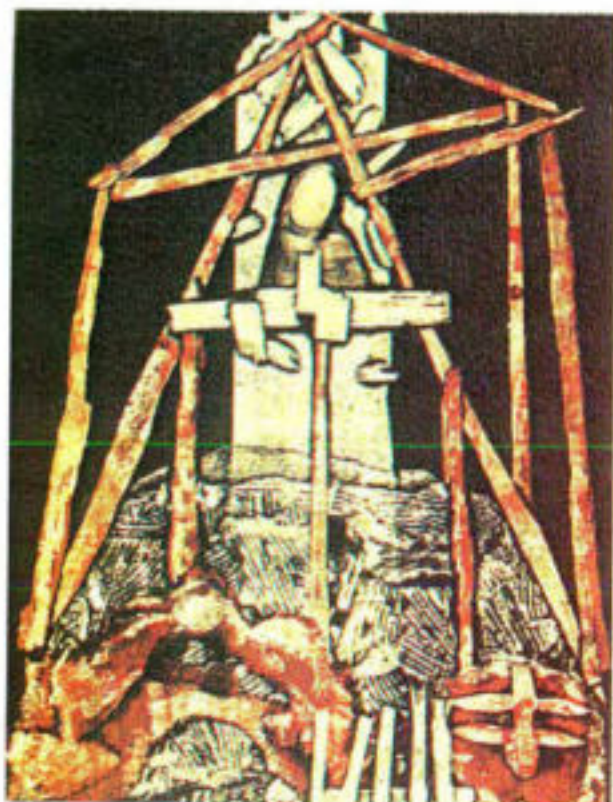
ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2005. március 15.

V. évfolyam, 1. sz.

Mezei Erzsébet alkotásai

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2005. március 15.

V. évfolyam, 1. sz.

Tartalom

Tari István (Óbecse) Kard alakú levele	5
Turcsány Péter (Budapest): Új Végvári-versek	6
Juhos-Kiss János (Budapest): Nyílt levele Kalász Mártonnak	8
Kiss Jenő (Budapest): A magyar nyelv az Európai Unióban	10
Kovács Zoltán (Szeged): Sorskérdésünk a népesedés	16
Gubás Jenő (Szabadka): Szoborsorsok és felforgatok	20
 Az önálló magyar iskolarendszert előkészítő tanácskozás anyaga	25
(Szabadka, 2004. november 13. Szervezők: a VMTT és a Szabad Líceum)	
Vajda Gábor (Szabadka): Bevezető	27
Mirnic Károly (Szabadka): Demográfiai figyelmeztető	29
Mirnic Zsuzsa (Szabadka): Az óvóképző is közügy	30
Szőke Anna (Kishegyes): Miért közömbösek a délvidéki magyar óvodapedagógusok nemzeti történelmük, kultúrájuk iránt?	32
Mészáros Zoltán (Szabadka): Az önálló magyar iskolák szerepe a történelemoktatásban	33
Kabók Erika (Szabadka): Politikai kérdés	35
Bata János (Horgos): Az idegen nyelv tanításának délvidéki vonatkozásáról	37
Varga Sándor (Bácsgyulafalva): A nyugat-bácsi magyar általános iskolák gondjai	39
Balla Lajos (Kanizsa): Vélemény és javaslatok	41
Orovec Julianna (Újvidék): Közelítési lehetőség az Európai Unióhoz	43
Nagy Margit (Újvidék): A legsürgősebb tennivalók	45
Sági Zoltán (Szabadka): Konkrét lépéseket	46
Bogner István (Szabadka): Egy szabadkai magyar egyetem növelné a délvidéki magyarság jövőbe vetett hitét	47
Szalma József (Újvidék): A délvidéki magyar iskolai autonómia normatív és tartalmi feltételeiről	48
Gubás Jenő (Szabadka): Gondolatok a felnőttoktatásról	50
 Kerekes Sándor (Szabadka): Két vers	52
Szloboda János (Zenta): Sok hűhó semmiért	54
Kovács Nándor (Szabadka): Ne „okosok” legyünk, hanem cselekvők	58
Vajda Gábor (Szabadka): A Vicei-ügy mint egykori társadalmunk kórtünete	61
Vicei Károly (Zenta): A fél lábunk Európában, a másik a Balkánon, a szívünk pedig... ..	66
Bata János (Horgos): Süketek párbeszéde, avagy Kedves Bozsik Péter! – másodszor	69
Szedlár Rudolf: Legyünk óvatossak az antiszemitázással!-Reagálás az újvidéki Zsidó Közösség levelére ..	76
Mirnic Károly (Szabadka): Kockázatmentes vajdasági magyar szépirodalom	78
Hódi Sándor (Ada): Őrzök a strázsán. Levél Végel Lászlóhoz az <i>Időjárás időközben</i> c. könyve apropóján ..	82
Székely András Bertalan (Budapest): A prófétaértékeléséről – a XXI. század elején	90
Kerekes József (Szabadka): Ócska filc, némi ragasztóval	92
Mihályi Katalin (Szabadka): Csajádja is ártatlanul bűnhődött – 60 éve végezték ki dr. Bogner Józsefet ...	94
Mészáros Zoltán (Szabadka): Eddig jutottunk félúton (A Rémuralom a Délvidéken c. könyvről)	98
Helyreigazítás	101
Kiss Gusztáv (Szabadka): Az Aracs 2004. évi repertórium	102

Kard alakú levél

Uszítva ébreszt, harsog a rádió
Mint végrehajtó Rád kukorékol és
Fürdővizével int a reggel
Öntene vissza az újszülöttel

Fullánkok izzó színe előtt a méz
Omló virágpór sárga cipőjén
Csábít a méreg: árulását
Lepkezi édesen ingadozva

Földindulásból lelki erőt merít
Hetvenkedő száj szörnyetegével él
Együtt az ember: rázza rongyát
Szélnék ereszti kiáltozását

Már szólni sem tud! Kard alakú levél
A nyelve csak leng, ráng e tavaszban és
Szeretne bizni önmagában
Bármiben itt, ami zöldülő fény

Új Végvári-versek*

2004. december 5-én nekünk az idő megállt

Komor magyar karácsonyunk I

Idő előtt táncba vitték
a magyart,
táncolj bolond, vakulj bolond,
no rajta!
Leszakadt a veséje,
nem lesz neki farsangja.

Most nyílna fel csak a szemünk,
jaj, későn,
himnusztalan, szomorú a
nótavég:
magyart magyar árulta,
magyar magyart tagadta.

Jézus gyermek, komor a te
jászolkád,
béna karunk, béna lábunk
hadonász –
fél testünket guta ülte,
ami ép még – azt a gyász.

Komor magyar karácsonyunk II.

Már régen minket Isten
orsóján pörgetnek,
mint nagyanyáink, mikor
szőtték a téli ruhát,

te is egy szél, mi is néhány,
fájdalmas szötte a nemzet,
ki tudja, hogy melegíti-e,
vacogtatja-e jövődönket?

Mire szövik ezt a ruhát?
Fátyol lesz, hogy eltakarja
bűneinket? Szemfedő lesz
bücsúztatni véreinket?

Komor magyar karácsonyunk
nem hoz nekünk ajándékot,
árván didereg Jézuska,
nincs, aki rá ruhát tegyen.

2004. december 9.

* A címválasztás Reményik Sándor Végvári-versek (1918-1921) című nagyhatású és felelő ciklusára utal, amely a szerző valódi nevének ismerete nélkül is a Trianoni Diktátum elleni tiltakozás szimbólumává vált.

Nyílt levél Kalász Márton úrhoz, a Magyar Írószövetség elnökéhez

Tisztelt Kalász Márton úr!

Bizalommal fordulok Önhöz, mivel úgy érzem, egy kicsit ismerem életművét, de főleg emberi tartását. Annak ellenére, hogy nem vagyok tagja a Magyar Írószövetségnek, csak az E-MIL-nek (Erdélyi Magyarok Ifjúsági Ligája) és a MÜOSZ-nak. Az alábbiakban megindokolom, miért fordulok Önhöz azzal a kéréssel, hogy azokban a megyékben, ahol a kettős állampolgársággal kapcsolatos sorsdöntő népszavazáson több lett az elutasító „nem”, figyelmeztesse az adott területen nyomtatásban megjelent szépirodalmi folyóiratok és lapok szerkesztőit: nincs erkölcsi joguk a Magyar Köztársaság területén kívül született klasszikusok és kortársak műveinek idézésére és/vagy közlésére. Meggondolatlan döntésükkel vagy passzivitásukkal ugyanis Zrínyinek, a Bolyaiaknak, Aranyknak, Mikszáthnak, Adynak, Kosztolányinak, Bartóknak, Munkácsynak és Márainak a szellemét (sőt Hunyadi János kapcsán még a déli harangot is) kitessekelték a csonka országunkból. E világnagyságok helyett tehát szerepeltessék a helyi nagyságaikat, legyen szó irodalomról, zenéről vagy képzőművészetről. Mindaddig, míg meg nem jön az eszük!

Kérésem indoklása:

1. Akik a Magyar Köztársaság területén élnek és a kettős állampolgárság ügyében „nem”-mel szavaztak, még az együttérzésük által sem szolgáltak rá magyarságukra.

2. Az Ön példamutatásából egy csöpp jóérzés sem ragadt az előbb említett szavazótömegre, a testvériségről nem is beszélve. Ön, Kalász Márton, 2001 óta áll a Magyar Írószövetség hajójának kapitányi hidján, s aki magyar tengerek hiányában, de annál nagyobb viharverésben is képes volt a hajót, szellemi értelemben, megőrizni, hogy legalább a XXI. század-

ban révbe érhessünk, a zászlón Ady jelszavával: „Röpülj hajóm, Én nem leszek a szürkék hegedőse.” Ön ezzel a tettel, az eddigi számos verseskötetével példamutató magyarságról tett tanúbizonyságot. A **Tizedelőcédulák** című prózakötetében elmondja, hogy a dédnagyapja alakulatát az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése után megtizedelték, s hogy sváb létére ő is áldozatul eshetett volna, hisz a magyar hazát védte. Ön továbbá beszámol a második világháború után előzőtt/kitelepített vértestvéreiről, akik Magyarországot érezték hazájuknak. Ön a sváb származása mellett büszkén vállalja magát magyar szellemiségű költőnek.

3. Ezért tiszteltem Önt, akárcsak a sváb származású szellemi elődei közül Gárdonyi Géza és Herczeg Ferencet, hisz életüket a magyar parasztság és polgárság felemelkedésének és művelődésének szentelték. Gárdonyi Géza édesapja még sváb néven, de Kossuth katonáinak gyártotta a fegyvert gyárában. Az **Egri csillagok** írója viszont már az egész magyarságnak adta vissza önbizalmát és a jövőbe vetett hitét. A szelleme örökké él! (Heves megyében hogyan kerülhetett többségbe a „nem”? A verseci születésű Herczeg Ferenc emlékezéseiben írja: „...régí meggyőződése: a magyarországi németiségnek élet és halál kérdése Szent István birodalmának virágzása. Az összes képzelhető államalkotó népek között a magyar az, amely a németiségre nézve a legkívánatosabb. A magyarnak bizonyos hagyományai vannak, hogy a német gyarmatosok régi magyar uralkodók kívánságára telepedtek az országba. A telepéseknek tehát jogaik vannak, és a legtöbb, amit a magyarság tőlük kívánhat: hogy az értelmiségük bizonyos hányadát adják le az állandó nemzet javára. Másképp áll a dolog, ha szlávokat vagy románokat képzelünk mint államalkotókat. Szlávok vagy románok mindenkor betolakodókat fognak a német gyarmatosokban látni. Betolakodókat, akik idegen vérről hamisítják meg a szláv vagy román lakosságot, és akiket a nemzeti

egység szolgálatában irtani és gyöngíteni kell.”
(Húvösvölgy, Szépirodalmi Kiadó 1993. 49.p.)

4. Bizom Önben, hogy most, az újraválasztása után, segíthet nekünk gazdag élettapasztalatával, hogy édestestvéreink felénk nyújtott s minket erősíteni akaró jobbát ne utasítsuk vissza. Hisz annál büszkébbek és

edzettebbek lettek 84 év után, semhogy bármit is elvegyenek tőlünk!

5. A kutyabajt szőrével gyógyítják! Csak bátor kiállással tehetjük túl magunkat ezen, és nézhetünk szembe e Leiki Trianon következményeivel.

Budapest, 2004. december 8-án

Mély tisztelettel: Juhos-Kiss János
(tanár, költő, újságíró)

és
Juhos-Kissné Udvari Hajnalka
(tanár, iparművész)

A kettős állampolgárság ügyére leadott „nem”-ek az alábbi megyékben voltak többségben: Komárom-Esztergom, Baranya, Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megye.

(Forrás: Magyar Nemzet / 2004. december 7. 4. p.)

A magyar nyelv az Európai Unióban

1. A címben megjelölt témakör tanulmányok, elemzések sorának a tárgya lehetne, mert a fölmerülő s szerteágazó kérdések nemcsak szűkebb tudományos, hanem gyakorlati szempontból is fontosak. Arról van szó ugyanis, hogy a társadalmi problémák egy része nyelvi természetű is, s ezeknek a megoldása a társadalom nyelvhez kötöttségének a figyelembe vétele, e kötöttség tudományos igényű tanulmányozása nélkül nem lehet megnyugtatóan eredményes.

2. Négy alaptételt említek, ezek szolgálnak a tanulmány szemléleti keretétül.

1. A nyelvek sorsa az őket hordozó közösségek sorsától függ, nem pedig nyelvrendszer-tani tényezőtől. (Következtetés: csak gazdaságilag és kulturálisan sikeres közösségek nyelve sikeres.)

2. Társadalom és nyelv egymást feltételező voltából az is következik, hogy a társadalmi versenyképességnek része a nyelvi versenyképesség is. (Nyelvi versenyképességen nemcsak a közösségek anyanyelvi, elsődlegesen tehát belső piaci, hanem nemzetközi nyelvi, azaz külső piaci versenyképességét is értjük.)

3. A nyelvközösség életében bekövetkező változások először a nyelvek **helyzetében** hoznak változásokat, s ezek a változások előbb a **nyelvhasználatra**, majd a beszélők **anyanyelvi kompetenciájára**, végül pedig a **nyelvre** magára hatnak módosítólag — ti. a funkciónövekedés és rendszerdifferenciálódás vagy a funkciószűkülés és a nyelvi erózió folyamatát erősítik. (Idetartozó tudnivaló: a magyar nyelvközösség tagjai anyanyelvi helyzetüket tekintve három kategóriába tartoznak: anyaországiak, őshonos — Kárpát-medencei — kisebbségek és emigránsok. A három típus között az anyanyelvhasználat környezete, lehetősége és gyakorisága tekintetében nagy különbségek vannak, s emiatt jelentkeznek a nyelvhasználatban divergens tendenciák, s emiatt különbözőek a jövőbeli kilátások is.)

4. A tudásalapú társadalmak jövőbeli esélyei a legnagyobbak. (Következtetés: az értelmiségnek kulcsszerepe van, ebből következően pedig felelőssége is nagy az új tudásanyag közvetítésében, tehát az anya-

nyelven történő információ-, illetőleg tudásáramoltatás **társadalmi méretű** biztosításában is, más szavakkal: az anyanyelvi közösség társadalmi versenyképességének a fenntartásában.)

3. A rendelkezésre álló idő csak néhány kérdéskör érintését teszi lehetővé (nem szólhatok például a nyelvi technológiákról: fontosságukról és fejlesztésük sürgősségéről), ezért utalok nyomatékosan arra, hogy e kérdéskörben már több kitűnő tanulmány, elemzés, jól tájékoztató írás áll rendelkezésünkre a magyar nyelv vonatkozásában is. Az általam érintendő kérdéskörök: 1. a magyar jelenlegi általános nyelvpolitikai helyzete; 2. az angol dominanciája s a vele kapcsolatos féltelmek; 3. az unió nyelvi hatása; 4. a kisebbségi magyar nyelv.

1. A magyar nyelv jelenlegi nyelvpolitikai helyzetéről: a magyar nyelvközösség többsége, tudniillik a magyarországi, a szlovákiai és a szlovéniai magyarság 2004. május elseje, Ausztria magyar kisebbsége pedig már évek óta európai uniós állam polgáraiént éli életét. Ukrajna, Románia, Szerbia-Montenegró és Horvátország magyar nyelvű polgárai még nem. A csatlakozással a magyar nyelv **helyzetét** számottevően befolyásoló esemény nem történt. (Az az egyébként valóban fontos tény, hogy a magyar nyelv a 21 hivatalos uniós nyelv egyike, pillanatnyilag nem ilyen, legfőljebb a jövőt tekintve lehet az.) A csatlakozás ténye önmagában sem hurráoptimizmusra, sem vészharangkongatásra nem ad okot nyelvi szempontból sem. Mert a magyar nyelv de jure egyenlő ugyan a többi uniós nyelvvel (a vezető nyelvek a munkanyelvek; az angol, a francia és a német), s ez feltétlenül pozitív üzenet, de facto azonban nem egyenlő a többivel. Vannak nyelvek (az említett vezető három nyelven kívül például az olasz és a lengyel), amelyek nagyobb súlyúak, s vannak, amelyek kisebb súlyúak, mint a magyar (ilyen például a szlovén vagy a balli államok nyelvei). Uniós csatlakozásunk annak a folyamatnak a felgyorsulását jelenti,

amelynek másfél évtizede vagyunk hol szenvedő, hol sikeres alanyai és tárgyai. A szóban forgó események következtében megváltozott és továbbra is változóban van a magyarság túlnyomó többségének tágabb társadalmi, gazdasági, nyelvpolitikai környezete. Változóban van a nyelvi kommunikációs környezet, elsősorban azért, mert technikai feltételei radikálisan megváltoztak (gondoljunk a világhálós kommunikációra), s ennek folyamán átalakulóban van a tágabb értelemben vett nyelvi kommunikációs kultúra is. Amikor a magyar nyelv uniós helyzetéről szólnunk, e kontextus figyelembe vételével érdemes szólnunk.

2. A magyar nyelvközösség kihívás előtt áll gazdasági, politikai, kulturális és nyelvi tekintetben egyaránt. „Ne kertetünk: a nyugat-európai érdekszféra kiterjesztéséről”, ill. „három birodalmi [az angol, a francia és a német] nyelvpolitika koalíciójáról és egyúttal versenyéről van szó” (Szépe György in G. Molnár 1998: 75, 77) az Európai Unió esetében. Ebből értelemszerűen következik a megállapítás, hogy a korábbiakhoz képest megváltozott nyelvi érdekszférába tartozik a magyar nyelv is. Ez pedig önmagában is kihívás, amely az Európai Unió törvényei szerint a megőrzve alkalmazkodás vagy alkalmazkodva megőrzés **lehetőségét** kínálja és **feladatát** adja nekünk (az utóbbit természetesen csak akkor, ha ilyen szándék van). Egyébiránt nincs olyan, nem nemzetközi nyelvű uniós tagállam — az újonnan csatlakozottak között sem —, amelynek ilyen szándékai ne volnának.

„Az integrálódó Európában és a globalizálódó világban döntő gazdasági és politikai szerepet játszik a nyelvtudás. Világnyelvek aktiv ismerete az elszigetelt, kisebb nyelvi közösségek számára a túlélés egyik feltétele. Magyarország évezredes fennállását a latin, illetve a német nyelvű kultúrákkal való közvetlen kommunikáció lehetősége is biztosította ... A nemzeti túlélés részben, sőt jelentős részben nemzetközi kommunikációs szándék, képesség, siker eredménye” (Frank 2004: 808. Idézhajjuk itt a találó megállapítást is a Finkenstaedt – Schröder szerzőpárostól: „Man kann ohne Fremdsprachenkenntnis einkaufen, aber nicht verkaufen”, azaz: vásárolni idegen nyelvi ismeretek nélkül is lehet, eladni azonban nem). Közismert, általános történelmi tapasztalat, hogy a nagy nyelvi kultúrák elterjesztik nyelvüket, a kicsik pedig megtanulják azoknak vagy egyiküknek a nyelvét, azaz a kisebb közösségeinek kisebb vagy nagyobb része két- vagy többnyelvűvé válik. Azt is tapasztalatból tudjuk, hogy a

nyelvi kapcsolatok nem szoktak kiegyensúlyozottak lenni: az egyoldalú kétnyelvűség a tipikus. A magyar nyelvközösség magyarországi tagjaira a korábbinál nagyobb nyomás nehezedik máris, hogy idegennyelvtudását gyarapítsa. A statisztikák egyértelműen jelzik, hogy a társadalom reagál erre a kihívásra, ha egyelőre nem is a kívánatos mértékben. „Az elmúlt fél évszázad kelet-közép-európai nyelvismereti, nyelvtanulási helyzete mindenkor híven és szomorú pontossággal tükrözte Magyarország politikai és gazdasági állapotát: kényszerű keleti és előbb tiltott, majd nehézkesen fejlődő nyugati kapcsolatrendszerét. A múlt tapasztalataiból és az utóbbi, immár közel másfél évtized eredményeiből is világos, hogy amint a nemzetgazdaság és a társadalom újból szerves módon, kölcsönös érdekek ezer szálával kapcsolódik a világhoz, úgy lendül fel az idegen nyelvek tanulásának kedve, eredményessége, tartóssága. A mai európai és világhelyzetben Kelet-Közép-Európában természetes és egyre inkább az állami iskolarendszer által is kielégíteni próbált igény az angol és a német nyelv (meg)tanulása” (Frank 2004: 809).

Széles körben elterjedt vélekedés, hogy az uniós csatlakozás a magyar nyelvre nézve veszélyeket rejt magában. A vélelmezett veszély e szerint két területen mutatkozik meg leginkább: 1. abban, hogy a magyar nyelv bizonyos – korábban vagy ma általa lefedett — nyelvhasználati területekről szorul vissza (nemcsak az utódállamokban, hanem Magyarországon is), 2. illetőleg abban, hogy túlzott mennyiségben árasztják el angol szavak a magyar nyelvhasználatot. Ne intézzük el a dolgot a beavatottak fölényével, hanem adjunk tudományos igényű választ a fölmerülő kérdésekre! Ha ezt tesszük, kiderül, hogy a szóban forgó félelem vagy aggodás nem csupán magyar jelenség, még csak nem is kizárólag a kisebb nyelvek beszélőire jellemző vélekedés. Az Európa Tanács határozata értelmében 2001-ben volt „A nyelvek éve”. S ennek keretében végeztek fölmérést ezzel a címmel: „Az európaiak és a nyelvek”. A fölmérés egyik kérdése az volt, vajon veszélyeztet-e az Európai Unió bővítése a megkérdezettek saját nyelvét. A megkérdezettek 68%-a igennel válaszolt — pedig közöttük voltak a francia és a német anyanyelvűek is. A legpesszimistábbak a finnek és a görögök voltak a maguk 90%-os szavazati arányukkal. Meglepőnek tetszhet a spanyolok 74%-os igen szavazataránya. Egy másik fölmérés (a Cseh Nyelvtudományi Intézet fölmérése) szerint a csehek mintegy 58%-a úgy gondolja, hogy a cseh nyelv minősége romlik, s ennek fő okát az idegen szavak beáramlásának tulajdo-

nitják (Prágai Tükör 2003/2: 42). De vajon mi a magyar-rázata a szóban forgó nyelvi veszélytudatnak? A történeti elemzések tanúsága szerint a népi veszélytudatnak a nyelvre való átvitelével van dolgunk. A népi veszélytudathoz akkor társul a nyelvi veszélytudat, amikor a nemzet és nyelv szoros egységé tartozása, illetőleg annak tudata a közgondolkodás részévé válik. Nincs abban semmi rendkívüli, hogy napjainkban nálunk lényegében azoknak az anyanyelv jövőjét féltő reflexeknek egy része látszik újraéledni, amelyek a magyar történelemben is többször fölbukkantak már: legutóbb Trianont követően. Egészen bizonyos azonban, hogy a nyelvhalál vizionálása nem megokolt a magyar esetében. Ez a veszély kritikusan alacsony létszámú, nem standardizált nyelvű, önálló állam nélküli közösségeket fenyegeti. A magyar nem ilyen. S még valamit. A nyelvek „romlása”-val kapcsolatban érdemes leszögeznünk: a nyelvekben mint speciális jelrendszerekben, így tehát a magyarban sincs semmilyen olyan adottság, hajlam vagy rendellenesség, amely szerkezetani értelemben romlásukat, pusztulásukat, kihalásukat idézhetné elő. Minden természetes élő nyelv strukturális értelemben életképes, egészséges, nem romlandó rendszer. Értelemszerűen tehát az idegen nyelvi hatások sem okozhatnak olyan jelenségeket, amelyek az átvevő nyelvek szerkezeti „romlása”-t vonnák maguk után. A nyelvek nem kihalnak, hanem beszélőik hagyják el, cserélik föl őket. (Közösségek fizikai megsemmisülése csak kivételesen oka nyelvek eltűnésének.)

Úgy tenni azonban, mintha a magyar nyelv **helyzete** dolgában minden a legnagyobb rendben volna, tudományos felelőtlenség lenne. A **korábbiakhoz képest** létszámát tekintve — a biológiai fogyás és az aszimiláció következtében egyaránt — csökkenő, államilag szétdarabolt nyelvközösségről, Trianon óta területében visszaszoruló és presztízséből összességében sokat veszített nyelvről van szó: „a magyar minden környező országban alárendelt státusú és alacsony presztízsű nyelv, használatát csak alacsonyabb szinten tartják természetesnek” (Péntek János 2004: 240). Gazdasági okokból jelentkező presztízs-növekedés néhány szomszédos országban érzékelhető az utóbbi másfél évtizedben. Megemlítendő az is, hogy az említett negatív tényezők a magyar nyelvnek a magas fokú teljesítőképességét nem érintik, érintik viszont használati megítélését és értékét, illetőleg a kisebbségi magyarság egy részének magyar nyelvi kompetenciáját. Mindez azonban nem uniós csatlakozásunk következménye.

Az EU-csatlakozás a magyar nyelvterületen is az angol nyelv szerepének nagyfokú növekedését, hatásának felgyorsulását és tömegesedését hozza. Az angol veszi át egyre inkább azt a szerepet, sőt annál többet is, amelyet a magyar történelemben korábban a latin és a német játszott. Az angol hatás azonban intenzívebb, szélesebb körű, gyorsabb és tömegesebb lesz, mint az említett két nyelv volt. A tudományos nyelvre, a szaknyelvekre vonatkozó lehetséges következményekre gondolva fogalmaz így Péntek János: „Most úgy tűnik, a fordítottját éljük át annak, amit Apáczai annak idején. Azt tudniillik, hogy naggyá csak más nyelven válhat a nemzet, a sajátján már nem. De vajon így van ez?” (2004: 242). Nos: ebben a helyzetben növekszik az értelmiségi elit mintaadó szerepe és felelőssége nyelvhasználati tekintetben (is). A magyar nyelv versenyképességének fenntartása — ha van, ha lesz ilyen szándék — azt kívánja, hogy töretlenül folytatódjék az **anyanyelvű tudományművelés, az anyanyelvű tudományos képzés és az anyanyelvű tudományos ismeretterjesztés** (mindegyik értelmiségi feladat). Az a törekvés tehát, hogy a magyar nyelv a mai és az eljövendő magyar nyelvű társadalom minden belső nyelvi kommunikációs szükségletét zökkenőmentesen kielégítse, maradéktalanul betöltve mindhárom nyelvhasználati szinten (családias-mindennapi, közéleti-szakmai és publicisztikai-szépirodalmi szinten) összes funkcióját.

3. Az Európai Uniónak „voltaképpen nincs nyelvpolitikája” — írja Szépe György (2001: 210). Annyiban bizonyosan nincs, hogy „az EU egyes országainak belső nyelvpolitikáját az EU nem határozza meg, hiszen minden egyes országnak sajátos szempontjai is vannak. Az egyes országoknak eltérő kulturális hagyománya, különböző szomszédsága, egyedi nyelvi kisebbségi konstellációja van” (Szépe 2001: 195). Az egyes országoknak természetesen van nyelvpolitikájuk. A nagy európai nemzeteknek például nemzetközi dimenziójú a nyelvpolitikája, gondoljunk példának okáért a British Council, a Goethe Institut vagy az Alliance Française létre és tevékenységére. Az Európai Unió gazdasági és kulturális versenyéről (is) szól, s a bevezetőben említett axiómák ismeretében értelemszerűen nyelvi versenyéről is szó van. „A „nyelvi verseny” esetében megpróbálható ennek hozzákapcsolása a gazdasági versenyhez. Itt már nem egyszerűen két, egymással érintkező nyelv viszonyáról van szó, hanem aktív (darwinista jellegű) kiszorítódásról. Nem a nyelvek szorítják ki egymást, nem azok állnak egymással verseny-

ben, hanem a mögöttük álló gazdasági és politikai erők, illetve kulturális megszokások" (Szépe György 2001: 211).

Európai uniós csatlakozásunk s a vele járó technikai előrehaladás egyik következménye lesz egyebek mellett nagy mennyiségű fordítás elkészítése, s új fogalmak, tehát lexikai és frazeológiai, köznyelvi és szaknyelvi neologizmusok tömegének elsajátítása. Az tehát, amit a „terminológiai befogadás” (Benkő Loránd 1999: 103), illetőleg az „európai szemantikai háló”-nak a kiépítése (Szépe 2001: 205), tehát „a fordítás révén érvényesülő európai terminológiai szabványosítás”-nak (Szépe 2001: 210) a magyarra gyakorolt hatása jelent majd. Bizonyos, hogy részletes standardizált terminológiai listák sora készül majd, befolyásolva az egyes nyelvi szakszókincseket, s közvetve a köznyelveket is. Bizonyosra vehető, hogy a fordítások révén a hivatalos közlemények, jogszabályok, rendelkezések nyelvezetének szövegépítése és a szövegkezelő eljárások az egységesülés irányába fognak változni minden uniós nyelvben, hiszen a mintakövetés efféle esetekben akkor is érvényesül, ha az nincs előírva. Egyes vélemények szerint a középkori bibliafordítók végeztek olyan munkát, amely a mai uniós fordítókra vár. A fordítói munka a nyelv teherbírási határait is tesztelő s kitágításuknak a próbáját jelentő kreatív nyelvi tevékenység, amely ily módon nyelvfelkészítő hatású is lehet. Ma is természetesen. Napjainkban már magyar euroadminisztrációs nyelvről, magyar euronyelvről, sőt euromagyarról olvashatunk, s főbb jellegzetességeiként a következők említetnek: idegen szavak és szóalkotással keletkezett szavak nagy száma, mozaikszavak és betűszók terjedése, jórészt tükröfordításos szószervezetek, anglicizmusok, (sokszor helytelen fordítású) szóképek (Balázs Géza 2004/ I: 285). A fordítások tehát nagy szerepet játszanak, ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni a fordítások nyelvi szempontból való fontosságát, miként azt sem, hogy a szóban forgó fordításokat csak felkészült fordítókra szabad bízni, olyanokra tehát, akik alapos szakmai és nyelvi — anyanyelvi és idegen nyelvi — ismeret és képzettség birtokában vannak. (Riasztó jelzést küldött Lengyel Zsolt „Nem ilyen nyelvet akarunk! Hibákkal tarkított »euromagyar« tájékoztató címmel: Magyar Nemzet 2004. X. 4. 7. Említsük meg itt a fordító- és tolmácsképző intézmények felelősségét is!)

Az idegen szavak kérdése is szélesebb összefüggésekbe helyezve értelmezendő. A kultúraváltások idején elsősorban a szókészlet és a frazeológia válto-

zása gyorsul föl. A szókészlet ugyanis a szeizmográffé érzékenységevel reagál a társadalom változásaira. Ha pedig egy új eszközt, eljárásmodot, technológiát, kommunikációs műfajt nem saját nyelv közösségünkben hozunk létre, alakítunk ki, hanem másutt teremtenek meg, akkor valójában csak a másik közösség nyelvén — korunkban többnyire az angolnak — a közvetítésével van módunk megismerkedni a kultúra új produktumaival. Minthogy pedig a társadalom csak akkor maradhat versenyképes, ha lépést tart a tudományos-technikai fejlődéssel is, a szóban forgó újításokat el kell sajátítania. Ebből pedig az következik, hogy kultúraváltások idején természetes jelenség idegen szavak tömeges megjelenése (gondoljunk például az elektronikus kommunikáció szókészletére). Azonban — s erre a legjobb példa minden érintett nyelvben a nyelvújítás — a szókészlet tudatos befolyásolása a nyelv közösség egésze szempontjából — értsd: az új fogalmak minél gyorsabb megértelése és társadalmi méretű elterjesztése okából — kívánatos lehet. Az új fogalmak közvetítésének két része van: a megértés (szakmai feldolgozás) és a megértetés (továbadás, megtanítás, nyelvi közvetítés), mely utóbbi akkor a leghatékonyabb **össztársadalmi** szempontból, ha anyanyelven történik. Ezért az új fogalmak lehetőség szerinti anyanyelvi elsajátításának az elősegítése társadalmi érdekű teendő. (Elsősorban azokról a szakterületekről és technológiákról van szó természetesen, amelyeknek nálunk nincsen hagyománya.) Ez nem az idegen szavak purista szemléletű üldözését jelenti, hanem azt a törekvést, hogy a nyelv közösség tagjai számára ismert, tehát anyanyelvi elemekből is építkezve jelöljük a megnevezendő új fogalmak egy részét. Más szavakkal: a terminológia alakítóinak a mindenkor adott közösség (nyelv)használati igényeire, állapotára és körülményeire is célszerű figyelemmel lenniük. Azt is mondhatnám, az értelmiségi elitnek döntenie kell arról, hogy az anyanyelvvél való tudatos törődés több évszázados értelmiségi hagyományát a mai kor igényeinek megfelelő, tehát korszerűsített formában követni kívánja-e vagy sem. Ebbe pedig beletartozik az is, hogy a globális nagy nyelvi versenyben a nem nagy nyelvek beszélői számára tudatosíttassék, hogy az angol, illetőleg a nagy nemzetközi nyelvek mellett anyanyelvük is értékes, hasznos, s hozzá pozitívan viszonyulni, azt megtartani szándékozni nem jelent sem maradiságot, sem semmilyen negatív dolgot, hogy az anyanyelvhez való természetes kötődés nem jelenti a két-vagy többnyelvűség ellenzését, ferde szemmel való nézését, s hasonlót. Ez ezért fontos, mert a beszé-

lők nyelvhez való viszonya hosszú távon a nyelvek sorát nagyban befolyásoló – sőt bizonyos szakaszokban – meghatározó tényező.

Axióma, hogy a nyelvek a szaknyelvekkel válnak teljessé. Azok nélkül nem versenyképes egyetlen nyelv sem. (Kisebbségben az egyik súlyos anyanyelvi gond éppen az anyanyelvű szaknyelvi regiszterek részleges hiánya.) Szépe György úgy látja, hogy abba a nyelvi zónába kerül a magyar nyelv is a némethez földrajzilag és kulturális tekintetben közelebb álló nyelvekkel egyetemben (mint a cseh, szlovák, horvát, szlovén és a balti nyelvek), „amely nagy gonddal fogja gyarapítani saját elemekből a terminológiáját” (2001: 206). Úgy legyen!

4. A magyar kisebbségek magyar nyelvével kapcsolatos fő kérdések: megmaradnak-e anyanyelvükben a határon kívül rekedt magyarok, illetőleg hogy megmarad-e a lényegében zökkenőmentes nyelvi kommunikáció a különböző államokban élő magyarok között a jövőben is? Azért megokolt a kérdésfelvetés, mert kisebbségi helyzetben természetes jelenség a kétnyelvűsödés, sőt a nyelvcseré is bizonyos körülmények között, például szórványhelyzetben. A kérdés tehát voltaképpen nem is az, hogy a kisebbségek kétnyelvűvé válnak-e, hanem az, hogy milyen típusú kétnyelvűek lesznek. A kétnyelvűség gyakori típusa, a fölcserélő kétnyelvűség ugyanis nyelvcseréhez vezet. Ezt az utat járja a moldvai magyarok nagy része, s az ő esetükben lényegében már csak az anyanyelvi revitalizáció lehetőségeit mérlegelhetjük.

Mit jelent e vonatkozásban az uniós csatlakozás? Úgy látom, elsősorban pozitív lehetőségeket. Egyrészt: az Unió jogi biztonsága és garanciarendszere a közösség minden polgárára, tehát a kisebbségi lakosokra is kiterjed. Ha arra gondolunk, hogy ez az erőszakos nyelvi asszimilációt kizárja a gyakorlatban, akkor ez már eleve jó hír.

Másrészt tudvalevő az is, hogy az Unió a kis nyelvek és kultúrák fennmaradását és támogatását szorgalmazza, megőrzendő értéknek tartván őket. Ebben az összefüggésben említendő, hogy a kisebbségi közösségek tagjainak gyakorta kell olyan – például anyanyelvük használatával kapcsolatos – korlátozottsággal szembenézniük, amelyek a többségi társadalom tagjait nem sújtják. (Általában azt mondhatjuk: ezeket a problémákat a többségi társadalom tagjai nem vagy kevéssé ismerik, illetőleg alábecsülik.) Az Európai Unió jogi környezete segíthet abban, hogy a kisebbségek anyanyelv-megtartó törekvéseit ne érezze a többségi

társadalom ellene irányuló fenyegetésnek. Minthogy pedig a kisebbségek anyanyelv-megtartása és nemzeti identitástudata között szoros összefüggés van, az előbbi akarók természetes törekvése a nemzeti azonosság-tudat megtartásának a szándéka is. Az anyaországokban a nemzeti identitás nincs veszélyben, s kérdése is ritkán merül föl, annál inkább a kisebbségek kapcsán. A magyarság számára történelmi kényszer, tehát adott tény, hogy a lehetséges nemzetmodellek közül (ti. államnemzeti, állampolgár-nemzeti vagy kultúr-nemzeti) az utóbbi a jellemző. Ebben kell tehát gondolkodnia és cselekednie, nem feledve, hogy ebben a modellben az anyanyelvnek kitüntetett szerep jut.

Harmadrészt: a szabad mozgás biztosítása, a gazdasági és kulturális mobilitás növekedése, a nyelvi kapcsolattartásnak a korábbiakhoz képest elképzelhetetlen lehetőségei bárkit bárhol bekapcsolhatnak az anyanyelvi nyelvhasználat vérkeringésébe. Ez pedig a nemzeti együvé tartozás tudatának és érzésének erősödését hozhatja magával, egyszersmind nyelvmegtartó erő is. Negyedrészt: az Unióban távlatilag lehetővé válhat, hogy „a több országban használt anyanyelvek összegződjenek (akár többségi, akár kisebbségi nyelvről van szó)” (Szépe 2001: 75). Mit jelentene ez? Azt, hogy a magyar nyelv súlya például kb. 30%-kal növekedhetne az európai nyelvek között (uo.). S ami a magyar-magyar nyelvi kommunikációt illeti? A nyelvi szétfejlődés esélyeit a már említett nyelvi kapcsolattartási lehetőségek bizonyosan csökkentik, egyszersmind pedig növelik a közmagyar elterjedését. Előre pontosan nem látható, de nyelvi szempontból is fontos lesz az a migráció, amely a munkaerő szabad, egyszersmind gazdasági kényszerből következő mozgásának lesz a következménye. „A gazdaság egységesülése afféle új népvándorlással is együtt járhat. Francia- vagy Németország jellegét máris döntően megváltoztatta az ott élő arab, illetve török közösség, és Hollandia, sőt még Anglia arculatán is módosítottak a bevándorlók. Az Európai Közösség kibővítése előre nem látható változásokkal járhat. A múltban a legtöbb ember egy bizonyos nyelvi közösségben nevelkedett, és később fordításra kényszerült, valahányszor másik nyelvi közösséggel találkozott. A jövőben egyre többen érezhetik magukat *out of place*, azaz nyelvközi állapotban ..., a nyelvet igen távan, művelődési hagyományként, közösségi emlékezetként értelmezve” (Szegedy-Maszácz 2004: B27). Magyarországon már évek óta több ezren dolgoznak főként ukrainai és romániai magyarok. Ennek a magyar nyelvhasználat szempontjából pozitív és nega-

tív hatása egyaránt van. Ugyanis a kivándorlással szűkülnek egyfelől az anyanyelvi kapcsolatok lehetőségei a magyar kisebbségek körében (tehát például Erdélyben és a Vajdaságban, ahol az elvándorlás nagy mértékű), másfelől azonban növekszik a közmagyar nyelv aktív ismerete és használata az ő körükben is (s ez a magyar nyelvi szétfejlődés ellenében hat).

A kisebbségek dolgában az anyaország, illetőleg a politikai pártok és a mindenkor kormányzat tudatában kell, hogy legyen felelősségének. Idézzük emlékeztetünkbe Benkő Samunak a rendszerváltoztatás idején írt szavait: „Egy gazdaságilag megerősödött, morálisan megtisztult, az egyetemes kultúra területén élvonalbeli szerepet betöltő Magyarország nagy hatással lesz a határokon kívüli magyarságra is, feltétlenül elő fogja segíteni a megmaradásukat, nyelvi és kulturális kötődésüket. Ezt a morális kisugárzó erőt várjuk Magyarországtól” (Benkő Samu 1991: 81).

4. Befelezésül visszatérünk a bevezetőben említett axiómához: a nyelvek életét közösségeik sorsa ha-

tározza meg. Ha egy közösség a társadalmi és a nyelvi modernizációt sikeresen végrehajtja, bizonyosan megmarad nyelve is. A tudatos nyelvmegőrzés kérdése kisebbségi helyzetekben válik vagy válhat égető kérdéssé. A cél azonban itt sem elsősorban érzelmi alapú, és a legkevésbé sem muzeális dolgok fennmaradásának a biztosítása. A cél a lehetőleg teljes anyanyelvi funkcionalitás, szerepkör megtartása vagy elérése, mert az anyanyelv is csak a maga korlátozottan szabadságában szolgálhatja maradéktalanul az emberlét kiteljesedését. A magyar nyelvközösség tagjain, elsősorban pedig értelmiségén múlik, hogy a magyarság megfelel-e a kihívásoknak, hogy tehát tud-e a megőrizve alkalmazkodás, illetőleg az alkalmazkodva megőrzés biológiai törvényét követve kellő ütemben lépést tartani a nagyvilággal, hogy tud-e élni az Európai Unió kínálta lehetőségekkel. Mert az Unió kihívást és lehetőséget egyaránt jelent.

Válogatott irodalom

- Balázs Géza 2001. Magyar nyelvstratégia. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
 Balázs Géza (szerk.) 2004. A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ.
 Balázs Géza, Grétsy László (szerk.) 2004. Az Európai Unió és a nyelvek. Budapest, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.
 Benkő Loránd 1999. Nemzet és anyanyelve. Budapest, Osiris Kiadó.
 Benkő Samu 1991. „Csak a múltunkkal vagyunk egész”. *Valóság* 1991/10: 75–86.
 Brusch, Wilfried – Kahl, Peter W. (szerk.) 1993. Europa. Die sprachliche Herausforderung. Berlin, Cornelsen.
 Coulmas, Floria (szerk.) 1991. A Language Policy for the European Community. Prospects and Quandaries. Berlin, Mouton de Gruyter.
 Csemusné Ortutay Katalin – Forintos Éva (szerk.) 2000. Nyelvi jogok. Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó.
 Dróth Júlia 2000. Legyen egységes az Európai Unió magyar nyelvű terminológiája! *Magyar Nyelvőr* 287–297.
 Frank Tibor 2004. Nemzetek fölötti nyelv és nemzeti fennmaradás. Kulturális politikák esélyei Kelet-Közép-Európában. *Magyar Tudomány* 2004/8: 808–823.
 Gereben Ferenc 1999. Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Budapest, Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely.
 Glatz Ferenc (szerk.) 1997. Globalizáció és nemzeti érdek. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
 Glatz Ferenc (szerk.) 1999. A magyar nyelv az informatika korában. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
 Göncz Lajos 2004. A vajdasági magyarság kétnyelvűsége. Nyelvpszichológiai vonatkozások. Szabadka, MTT Könyvtár 8. Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka), MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Budapest) közös kiadványa.
 Kiefer Ferenc 2002. Van-e az Európai Közösségnek nyelvpolitikája? *Magyar Orvosi Nyelv* II/1, 2002. augusztus 23–26.
 Klaudy Kinga 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „konszerűsítéséért”? *Magyar Nyelvőr* 145–152.
 Kontra Miklós és Hattay Helga (szerk.) 2002. Magyarok és nyelvtörvények. Budapest, Teleki László Alapítvány.
 Kozma István – Papp Richárd (szerk.) 2003. Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében. Budapest, Gondolat – MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
 Larstýák István – Szabó Mihály Gizella 2002. Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
 Michelberger Pál 1999. Nemzeti nyelv a tudományban: múltjelen jövő? In Glatz 19/27.
 G. Molnár Barbara (szerk.) 1998. Nyelvpolitika. Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó. Péntek János 1999. A megmaradás esélyei. Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.
 Péntek János (szerk.) 2004. Magyarul megszólaló tudomány. Budapest, Lucidus Kiadó. Sociolinguistica. 1991. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik. 5.
 Schwerpunkt: Status und Funktionen der Sprachen in den Institutionen der Europäischen Gemeinschaft. Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
 Szabai Krisztina 1996. Az Európai Unió és a nyelvek. *Modern Nyelvoktatás* II/3: 31–45.
 Szegedy-Maszák Mihály 2004. Nemzeti irodalom az egységesülő világban. *Magyar Tudomány* 2004/8: 824–835.
 Szépe György 2001. Nyelvpolitika: múlt és jövő. Pécs, Iskolakultúra.
 Szépe György – Derényi András (szerk.) 1999. Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások. Budapest, Corvina.

Sorskérdésünk a népesedés*

Szomorú tapasztalatom, hogy erősödés helyett egyre lazulnak kapcsolataink a Trianonban elszakított magyar testvéreinkkel. A jelen pillanatban, mondhatni nagyon felforrósodóban van a helyzet. Mészáros Márta Nagy Imre sorsát vitte filmvászonra megdöbbentő erővel. Trianonról, ha vázlatosan is, de jó film készült. Az elmúlt hetekben derült ki a kettős állampolgárságról szóló népszavazás kapcsán, hogy kormányzatunk mily szűklátókörűen ítéli meg a kérdést. A 37 év marxista-leninista propagandáját az elmúlt 14 év nem tudta el-
lensúlyozni. Bocssássanak meg népünk azon részének, akiket félrevezettek. Annyi szép és jó hangzik el felelős emberek részéről, hogy bízunk abban, hogy az igenek lesznek a többségben. Azt is látnunk kell, hogy ha ez jó érzést, biztosságot fog jelenteni a határokon túli magyarok számára, mégis az országgyűlés többsége miatt konkrét segítségre nem lehet számítani. 1989 óta görgetjük magunk előtt a 22 milliárdnyi USA dollárban meghatározott adósságot kamataival együtt. 19 ezer forintnyi segítség a nyugdíjasoknak, 50%-os fizetésemelés a pedagógusoknak, a közigazgatási adminisztrációnak és az orvosoknak már felborította a gazdasági egyensúlyt. Az államadósságok növekedtek, az infláció is nőtt. A legkisebb új megterheléstől is retteg a kormány. Ez nem indokolt, mert a kettős állampolgárság csak eszmei segítséget nyújt. Látnunk kell világosan, hogy sem a határokon túli magyarok, sem a családok nem számíthatnak segítségre ebben a helyzetben. Pedig sorskérdésünk a népesedés, hiszen az általános elöregedés nemcsak az óvodák, iskolák bezárását hozza, hanem karcsúsítani kellene a közigazgatási apparátust is, következnek a posták és így tovább. Az általános elöregedés a társadalombiztosításra, az egészségügyre is hallatlan nagy terheket ró.

Az előadás címével jelent meg tanulmányom, az Illia Mihály szerkesztette Tiszatáj című folyóiratban 1970 májusában és júniusában. Már akkor megírtam, hogy sok minden az elfogyás irányába mutat. Két to-

vábbi számban (1972) bíráltam az akkor mindenható fődemográfusnak, Szabady Egonnak az optimista előrejelzéseit, melyek a trianoni Magyarország népességét 2000-re 11 millióra jósolta. Közben 1981-ben eljutottunk a „csúcsra” akkor 10 millió-ezren voltunk. 2003-ban már 44 ezerrel többen haltak meg, mint születtek, s most már minden évben nagyobb lesz a fogyás, ha csak... nem valósítjuk meg a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága által megfogalmazott programot, melyet Tóth Pál Péter elnök írt alá:

„A jelenlegi helyzetben a termékenységszökkenés **lassításához** megítélésünk szerint komplex, kiszámítható és politikai konszenzuson alapuló népesedéspolitikára van szükség”.¹ Pár hónappal később a vezető politikai párt népesedéspolitikai „konceptiója” ebből semmit sem terjeszt elő. Nincs szó egy átfogó nemzeti programról.

Ez év augusztusában nyújtottam be pályázatomat a Magyar Tudományos Akadémiához az ún. akadémiai doktori cím elnyerése érdekében. A 351 oldalas munkám címe: Ormánság 1720-1990. A történelmi Magyarország területén a születéskorlátozás, a családtervezés gyakorlati megvalósítására sok területen találunk utalást már a XIX. század második felétől kezdve. A kevés szántóföldi területtel rendelkező felvidéki megyéktől kezdve Krassó – Szörény vármegye román többségű területein át a szászok földjéig mindenütt van családtervezés. Megtaláljuk ezt a Dunántúlon, a Keme-nesalján, a Sárköz vidékén is, de legnagyobb publicitást az ormánsági egyke nyert. Höbbling Miksa Baranya vármegye liszti orvosa már 1839-ben ír róla. A Dunántúli egykeről és következményeiről megrázó írások jelennek meg. Fülep Lajos zengővárkonyi lelkésztől, Kodolányi Jánostól, az írótól, Hidvégi Jánostól, a vajszói orvostól és a kákcisi lelkésztől, Kiss Gézától. Ez az 1920-as évek vége és az 1930-as évek eleje. Kovács Imre A néma forradalom című munkája bírói elítél-
tetést vált ki.

* Állásfoglalás az MTA Demográfiai Bizottságának 2003. június 5-i ülésén

Kákicsi Kiss Géza az Ormánság határát ott húzza meg, ahol az ormánsági népviselet, a viszonylag rövid szoknya, a bikla divatos. Ide 46 községet sorol. Igen igényes tanulmányban Andorka Rudolf mutatja be, hogy az ormánsági egyke kezdete a XVIII. század utolsó évtizedében már határozottan kimutatható.² Én az Ormánsághoz sorolható 46 községgel egyenként foglalkoztam a fontos demográfiai adatokat feltárva. Mindegyik községben interjúkat készítettem a falu sorsát ismerő idős emberekkel, hogy mi lett az ősi családok sorsa. Alapul az 1720-as országos összeírás és az 1767-es urbárium névanyagát vettem.

A születéskorlátozás kialakulásáról, családonként csak egy gyermek felnevelését vállaló általános gyakorlatról, ennek gazdasági hátteréről Kákicsi Kiss Géza unokaöccse, Kiss Z. Géza írt több mint 200 oldalas monográfiát. Igen tömören összegezve úgy foglalható össze az egyke kialakulásának folyamata és elterjedése, hogy a gazdasági viszonyok szorították erre a táj ősi népességét. A dél-baranyai ormánsági táj és népessége nem kapta meg a gazdasági, társadalmi előrelépéshez a lehetőséget. A megélhetés egyetlen forrása a föld és annak nagysága volt. Egy 12 holdas gazda még meg tudott élni földjéből, de ha azt már két részre kellett osztani, akkor lényegében cseléddé vált, másutt kellett munkát vállalnia. Ez nem volt jó sem a fiatal családnak, sem az öregeknek. Az élet alapvető törvényével szemben a szerény megélhetés igénye szorította őket az egykére. A kor halandósági körülményei között a fennmaradáshoz három-négy gyermek világrahozatala lett volna szükséges. Ez az eltúlzott születéskorlátozás – nem is nagy időtávon belül – a népesség kipusztulását hozza. A vizek lecsapolása után nem a parasztság kapta meg a kiszárlott földeket, hanem a földesúr. A megélhetés beszűkülése szorította tehát a népességet az egykére.

Szokásaiban, életformájában zártság jellemző az ormánsági községekre. Ez már elvezet bennünket egy olyan általánosításra, ami sok ezernyi okot foglal magában. Ha körülnézünk Magyarországon és Európában, mindenütt egyértelmű, hogy különböző okok miatt vala-

mi cél elérésében zártta válik az egyén, s nem lép házasságra, nem vállal gyereket, s ha igen, leginkább csak egyet. A jelen körülmények egyértelműen mutatják, hogy Európa népei előregednek, s arra kényszerülnek, hogy más kontinensek népeit befogadják.

Könyvemben azt szerettem volna bemutatni, hogy a születéskorlátozással régóta élő népesség sorsa hogyan is alakul. Munkámban természetesen azt is bemutatom, hogy egy gazdasági fejlődésben alig érintett területen hogyan csökken a népesség az elvándorlás miatt is. Népi fordulattal élve Ormánság népe két végén égeti a gyertyát: él a születéskorlátozás túlzó eszközével, ugyanakkor valahova elvándorol. Mindezt, ennek arányait munkámban részletesen bemutatom.

Ormánság **össztlakossága** néhány fontosabb időpontban így alakult.

1827	16 442
1869	22 476
1900	23 686
1930	22 294
1960	20 737
2001	16 644

Az össznépesség számai elleplezik a **törzsnépesség** tényleges fogyását. Szórványosan egyes községekben régebben is éltek cigányok. Kezdetben ezek aránya az egyes községekben csak lassan növekedett. Az 1950-es évek nagy drávai áradásai hoztak nagyobb betelepülést, majd a korábban alig számba vett cigánytelepek népességének beköltözése enyhítette a népességfogyási folyamatot.

Mind a népesedési folyamat megértése, mind a következmények feltárása, mind az előrebecslés érdekében fontos volt a születések számának pontos megállapítása, az 1000 lakosra jutó arányok kiszámítása. Az anyakönyvi adatok alapján korábban tudtunk adatokat nyerni, mint ahogy egész Magyarországról azokat eddig megadták.

* Andorka Rudolf: Születésszabályozás az Ormánságban a 18. század vége óta = Demográfia, 1970. 73-83.p.

Andorka Rudolf: Adalékok az ormánsági egyke történetéhez Vajszló és Becsence református anyakönyveinek családrekonstrukciós vizsgálata alapján in: KSH Népeségstudományi Intézet Történelmi demográfiai füzetek. ...szerk.: Dányi Dezső Bp. 1981. 57-96. p.

Születések ezer lakosra

Évtized	Ormánság	Magyarország
1830-1839	27,5	nincs adat
1840-1849	25,8	nincs adat
1850-1859	24,3	41,3
1860-1869	25,1	41,4
1880-1889	21,4	44,4
1900-1910	22,3	36,4
1920-1930	17,4	21,7
1960-1970	15,2	13,9
1980-1990	13,4	12,4

Nagyon pontos statisztikai felvételek a születési arányok alakulásáról Franciaországban 1800-tól vannak. Ormánságra vonatkozóan a legkorábbi évtized az 1830-as volt. Ekkor Ormánságban, Magyarország e kis szegletében már rosszabbak a születési arányok, mint Franciaország egészében. Ormánságban csak 27,5 az a 1000 lakosra jutó születési arány, ugyanakkor Franciaországban egy kicsivel jobb: 29,2. Ugyanez a minimális eltérés mutatkozik a közvetkező évtizedben, amikor Ormánságban 25,8, ugyanakkor Franciaországban 27,0 ezrelék a születési arány. Ormánság születési aránya rosszabb, mint Franciaországé.²

Másik értékelendő arány, hogy az 1960-70-es évtizedben az Ormánságban már kedvezőbb a születési arány, mint Magyarország egészén: 15,2 az Ormánság aránya, ugyanakkor Magyarországa csak 13,9 ezrelék. Ugyanez állapítható meg az általunk vizsgált utolsó évtizedre, az 1980 és 1990 közöttire: Ormánság 13,4 Magyarország egésze 12,4. Ezek az arányok – Ormánság esetében már nem csak a törzsnépességre vonatkoznak, hanem benne van az időközben vett egyre nagyobb tömegben betelepülő és jobban szaporodó cigánysága is.

Mind a születések számának, mind a halálozások számának számbavétele, ebből az 1000 lakosra jutó arányok kiszámítása végül is egy trendet alkot. Ha az arányszámokat egy trendbe tudtuk elrendezni, akkor a trend alapján megbízható előrebecsléseket is tudunk végezni. A szegedi grémium az 1980-as évek elejére kidolgozott egy előrebecslési metódust. A születé-

si arányok alakulására az ellipszis görbületének leírására alkalmas exponenciális egyenlet hozott eredményt, melyhez mind a mai napig a tényleges születési arányok illeszkednek. A halálozási arányok kiszámítására a Gauss-féle legkisebb négyzetek elméletét alkalmazva 2/3 kitevőjű hatványfüggvénnyel dolgoztunk.³ Az elmúlt negyedszázad adatait elemezve a születési arányok – minimálisan – rosszabbak, a halálozási arányok – minimálisan – kedvezőbben alakultak.

Magyarország össznépességére az előrebecslés

2000	10 003 ezer
2010	9 547 ezer
2020	8 840 ezer
2030	8 040 ezer
2040	7 202 ezer

A fentebb említett előrebecslési módszert az Ormánság esetében is alkalmaztuk. Az 1. változatban 1830-tól vettük az arányokat, a 2. változatban 1900-tól.

Ormánság népességének előrebecslése

(25% cigány népesség nélkül)

Év	1. változat	2. változat
2000	11 036	10 557
2010	5 739	5 173
2020	1 941	1 604
2030	300	211
2040	A törzsnépesség elfogy, beolvad.	

Az 1950-es évek második felében (1957) jelent meg Dávid Zoltán tanulmánya a XVII. századi demográfiai viszonyokról.⁴ Ez tekinthető a magasabb igényű történeti demográfia kibontakozása kezdetének. Eszmei előzmény ehhez a Mályusz Elemér által elindított népesedéstörténet 1932-ben.⁵

Somogy megyéről 1959-ben Szabó Istvánnal megvédett doktori disszertációm óta a történeti demográfia tudományágának kibontakoztatását igyekszem segíteni. A nálam jelentkező szakdolgozatírók munkáját is ebben az irányban segítem. Már 8 éve a történeti de-

* Mitchell, Brian R.: *European Historical Statistics 1750-1975*. London, 1980. 124-128. p.

² Kovács Zoltán: *Népességi előrebecslés új elmélete az 1996-os adatok figyelembevételével = Demográfia, 1997. évf. 4. sz. 375-382. p.*

³ Dávid Zoltán: *Az 1715-1720. évi összeírás In: A történeti statisztika forrásai. Szerk. Kovács József. Bp. 1957. 149-199. p.*

⁴ Mályusz Elemér: *A népesség története. In: A magyar történetírás új útjai Szerk. Hóman Bálint Bp. 1932. 237-268. p.*

mográfia mint speciális kollégium felvehető tantárgy. Szabadkára való indulásom előtt láttam, hogy már az internetre is felkerültem. Azt is láttam az interneten hogy a Vajdaságban is művelik a történeti demográfiát. Az **Adán** végzett adatgyűjtésről, Josip Štefković atya kutatási eredményeiről számolt be Molnár Csikós László.

A történeti demográfiai kutatási eredmények felhívják a figyelmet a népességfogyás súlyos, negatív következményeire. A mostani meghívás a megtiszteltetésen túl, az előadás megtartásának örömein túl azt is jelentette, hogy azt kell látnom, hogy törekvéseim együttérzésre, megértésre, megerősítésre találnak itt. Én azt hittem, hogy elemzéseim bátor következtetéshez vezetnek. De Ady Endréről gondolván itt találtam még bátrabbra, Mirnics Károlyra. Ő szélesebb körű társadalomvizsgálat alapján még keményebben fogalmaz.

Mi tudósok, helyesebben tudósjelöltek, kandidátusok – úgy látom, megtesszük, ami tőlünk telik a tájé-

koztatás érdekében. A többi már az ország, népünk vezetőjének a felelőssége. A küzdelem jeleseit nem kívánom most felsorolni, csak a leglényegretörőbbet, Ráth Zoltánt idézem 1901-ből: „... meg kell szüntetni a gyermeket nevelő családokra nehezedő súlyos terheket, ...ha nem, a lassú vérzés és összezsugorodás szegényteljes jövője vár reánk.”

Készültem még arra, hogy röviden áttekintsem a magyar népesség pusztulásának főbb állomásait az első világháborútól az 1981-től bekövetkező tényleges fogyásig. E nem könnyű előadás hallgatása mindnyájunkat elfárasztott. Egyetlen kérdéssel szeretnék fordulni tisztelt hallgatóságomhoz. Mi a véleményük arról, hogy mit kellene tenni a magyar törzsnépesség elfogyásának lassítása érdekében? Kérem tiszteljenek meg gondolataik felvetésével.

Mindegyik válasz értékes volt számomra, megerősített abban, hogy milyen irányban kell lépniünk.

A számomra legkedvesebbkel kezdem, aki egyszerűen azt fogalmazta meg, hogy azt kell tennünk, mint az albánok, a családokban több gyereket kell nevelniünk – én azt is látom, hogy a gyermeket és gyermekeket nevelő családok nehezebb helyzetben vannak, a közösségnek is segíteni kellene őket anyagilag, ha valóban változást akarunk. Ide az ingyen tejfőtől kezdve a fiatalok olcsóbb bérlakáshoz való juttatásáig igen sok minden tartozik.

A hozzászólások zöme a megváltozott erkölcsre, a mának élésre, az etikai problémákra hívta fel a figyelmet. Eljutottunk a pedagógusok nevelő munkájáig. A szörvány magyarokkal való foglalkozás, az iskola, az egyház fenntartására irányította a figyelmet. Azt is látnom kell, hogy a szörvány magyarság megmaradásában mily fontos a történeti tudat. Jó történelemkönyvre lenne szükségünk, egy olyan történelmi tankönyvre, mint a zsidó népek van az Öszövétsége.

Az egyik hozzászóló jól láttatja, hogy világprobléma. mai szóval élve globális probléma a túlnépesedés. Már a 80-as évek végén felhívtam a tájékoztatással foglalkozó illetékesek figyelmét arra, hogy ha ezzel a kérdéssel túl sokat foglalkozunk, az a konklúzió, hogy mily jó az, hogy nálunk nincs ilyen probléma. Európa népeinek az a problémája, hogy ne fogyjanak el!

Ebben a súlyos helyzetünkben Zrinyi Miklósnak, a költőnek, a hadvezérnek, a polihisztornak a figyelmeztető szavai jutnak az eszembe, őt idézem:

(Ne bánts a magyart, Az török áfium ellen való orvosság). „Ne bánts a magyart! Szegény magyar nemzet, annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne kiáltson fel utolsó veszedelmeden? Hogy senkinek ne keseredjék meg szíve romlásodon? ...halld meg engem élő, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tűz!” – Ezékiel prófétát idézi latinul: ha az őrálló a közelgő kardot, a veszedelmet nem jelzi, a fegyvertől elveszettek vérért az ő kezéből kéri számon az Úr.

* Ráth Zoltán: Népszaporodásunk kérdése a XX. század elején Bp. 1901. 48 p.

* A 2004. november 24-én a Szabad Liceum és a ZMTE szervezésében tartott előadás autorizált szövege

Szoborsorsok és furfangok

Amint a könyveknek, úgy a szobroknak is megvan a maguk sorsa, ami különösen mostoha volt a trianoni békediktátum által elszakított területeken. Azokban az országokban, amelyeken át hadiutak vezettek, a műemlékek sohasem voltak biztonságban. Különösen nem itt a Délvidéken. A török időben, ha nem váltak a harcok martalékává, még csak meg-, megtűrték őket. Esetleg átalakították a szükségleteik szerint. Nem így a XX. századnak balkáni „ország-gyarápítói”, akik, hogy a területablások jogosságát bizonyítsák, mindent, ami a magyar ezer évre utalt, leromboltak. A szobrokat ledöntötték és beolvasztották, az emléktáblákat leverték, az utcák és a településeink nevét átkelesztették, a magyar építészeti ornamentikát lemeszelték vagy befalazták, és talán az épületeket is a földdel tették volna egyenlővé, ha nem lett volna rá szükségük. Azt is mondhatnánk, hogy amit a magyarság ezer év alatt felépített vagy alkotott, azt a balkáni mentalitás néhány évtized alatt tönkretette. Ami értékes épület (sokszor megroggyant állapotban) még fellelhető, az többségében akkor épült, amikor ez a föld még Magyarország volt. Azt, hogy magyarok is éltek e tájon, lassan semmi sem fogja bizonyítani, hacsak nem tesszünk ellene valamit.

A II. világháború után néhány magyar kommunistának, partizánnak vagy a szerencsétlen, elesett Petőfi brigádosoknak, akiket általában kényszerrel soroztak be a hadseregbe, itt-ott még csak állítottak szobrot, illetve emlékművet, de ezeket a kommunista szobrokat a magyarság sohasem tekintette sajátjának. A hatvanas évek végén, és a hetvenes-, nyolcvanas években egy-két vidékünkön született ironiák (Csáth, Kosztolányi, Szarvas Gábor) sikerült ugyan szobrot állíttatni emlékükre, de ez csak elvett volt megvalósítható, rettentő nagy energiával és főleg furfanggal. Ilyen furfangos megoldáshoz kellett folyamodnom nekem is, amikor a Munk Artúr-szobornak és a Romhányi Ibi- emléktáblának a felállítását indítványoztam, megvalósításán munkálkodtam.

A nyolcvanas évek elején foglalkozni kezdtem azokkal az orvos írókkal, akik itt születtek, vagy életük egy szakaszában itt munkálkodtak, de nem tartoztak a

közismertebbek közé, mint például Csát vagy Szentteleki. Írásaimat a Magyar Szó melléklete, a Kilátó közölte, többek közt Mezei Istvánról, Deák Andrásról, Grubi Dávidról és természetesen Munk Artúrról. Mivel ebben az időben a Szerb Orvosegyesület Szabadkai Alosztályának a titkára voltam, alkalmat láttam arra, hogy az egyesület indítványa alapján, kezdeményezzem egy szabadkai orvosiró szobrának a felállítását. Főleg az a gondolat sarkalt, hogy Szabadkán minél több műalkotás hirdesse a magyar kultúrát. A téma felvetése valóban nem is tőlem, hanem feleségemtől származott, aki mint a Szabadkai Rádió újságírója, Munk Artúr születésének közelgő századik évfordulójának apropóján interjút készített Munk Artúr fiával, Györggyel, aki akkor már Újvidéken élt.

Abban az időben a Közegészségügyi Intézet előtt állt már néhány neves orvost ábrázoló szobor, amelyeket, az intézet ügyes és művelt igazgatójának, Licht Antalnak a külföldi kapcsolatai révén, a belgrádi nagykövetségek ajándékoztak a városnak. A szoborparkot két magyar tudós is gazdagította: Semmelweis Ignác és Fodor József. Úgy gondoltam, hogy egy közkedvelt, s regényei által ismertté vált szabadkai orvosiró szobrának is helyet ad majd ez az intézet főleg abból az alkalomból, hogy közelgett Munk Artúr születésének (1886) századik évfordulója. Sajnos az igazgató akkor már nem Licht, hanem Bogoljub Zelen volt. Zelen, aki úgy került Szabadkára, hogy Boszniából előzőleg Bácsotpolyára költözött, e „gyarmattá züllesztett” vidék szokása szerint természetesen rögtön igazgatónak (a rossz nyelvek szerint a családja korábban a Grün nevet viselte). Miután a harmadik feleségével megnősült, az előző kettőnek pedig ott hagyta az államtól kapott lakását, Topolyán már nem volt lehetősége egy harmadik lakást is igényelni, ezért Szabadkán jutalmazták meg egy háromszobás lakással és hasonló igazgatói állással. Zelen doktornak persze más „érdemei” is voltak, illetve vannak. Felesége annak a „néphős” Radovan Karadžićnak az édes testvére, akit a Hágai Bírószág több ezer boszniai muzulmán legyilkolása miatt köröz. Hát ennek a személynek kellett volna jóváhagynia az én kezdeményezésemet. Az ötlet azért

mégsem volt teljesen reménytelen, mivel minden javaslattevésen Munk Artúr neve nem mint magyar, hanem zsidó orvos írónak szerepelt. Az Orvosegyesületben könnyű volt elfogadtatni a javaslatot. Az elnökkel, dr. Boza Pállal ugyanis naponta együtt operáltunk (ő volt az aneszteziológiai osztály főnöke), és együtt küzdöttünk a modern gyógyítási módszerek alkalmazásáért (amit az idősebb nemzedék gátolni igyekezett). Így egy hullámhosszon gondolkodtunk. Az elnökség tagjai pedig nem nagyon ismerték Munk Artúrt, ezért az ellen nem lehetett kifogásuk, hogy az egyesület egy szabadkai ismert zsidó orvosnak, születése századik évfordulóján, szobrot akar állítani. Az elnökség határozatát bizakodva vittem a Közegészségügyi Intézetbe Bogoljub Zelenhez. Az igazgatónál szerencsétlenségemre az én igazgatóm, mármint Milan Vuković, a kórház igazgatója is jelen volt. Mindketten nagyon meglepődtek az ötleten, hisz abban az időben nem volt szokásos, hogy alulról, a néptől induljon el egy kezdeményezés. Főleg olyan, amilyent velük előzőleg nem ismertettek. Hebegtek-habogtak, nem merték egyből visszautasítani az egyesület határozatát. Arra hivatkoztak, hogy ilyen ügyben ki kell kérniük a városi pártbizottság véleményét. A „felségsértésünket” persze nem tudták megbocsátani, pártgyűlésen „pimasz merészségünket” szóvá is tették, de mivel sem Boza dr., sem én nem voltunk párttagok, így pártmegrovásban nem részesíthettek. Annak ellenére, hogy mindketten, de különösen én a kommunista párt előtt nagyon gyanús alaknak számítottam (főleg korábban a Nyelv-művelő Egyesületben kifejtett tevékenységem miatt), azt mégsem mondhatták, hogy egy nemes kezdeményezésért valamilyen büntetés jár. Természetesen a szoborállításból nem lett semmi sem.

Tíz év elteltével elhatároztam, hogy a szoborállítást, ha nem is egy kerek dátumon, hanem a születésének száztizedik évfordulójára ismét indítványozom. A kommunista rendszer bár megszűnt, de a miloševići korszaknak épp a közepén tartottunk, viszont olyan nagy volt az országban a zűrzavar, hogy ilyen „mellékes” dolog könnyen átcsúszhatott a döntéshozatalnál. Zelen doktor is irányt váltott, most már nem a pártbizottság utasításait kellett érvényesítenie, bár az elvek, az elvei nem nagyon változtak meg, mivel a korábbi hatalmasságok néhány kivétellel a továbbiakban is a kiemelt pozíciókban maradtak. A sovinizmus pedig teljes erővel tombolt. Ennek ellenére Zelen mégis hajlandóságot mutatott a szobor finanszírozására. A Közegészségügyi Intézet ugyanis anyagilag mindig jól állt, ellentétben a többi egészségügyi intézménnyel, főleg a kórházzal szemben, mivel egyrészt csak minimálisan füg-

gött a betegbiztosítási rendszer finanszírozásától, másrészt nem voltak olyan nagyméretű kiadásai. A Közegészségügyi Intézet pénzelését főleg az állami vállalatoknak végzett szolgáltatásai révén valósította meg, (a munkások periodikus megelőző vizsgálata, járművezetői-, munkavállalási alkalmatlansági vizsgálat, víz-, környezet-, piacellenőrzés stb.) és a megfizetésekkor egyáltalán nem volt gyenge szívé. Így a szobor elkészítésének pénzelése nem jelentett akadályt. Mivel korábban dr. Licht Antalnak, az intézet alapítójának és első igazgatójának a mellszobrát az intézet megrendelésére Weil Erzsébet szabadkai szobrász készítette, ezért úgy gondoltam, hogy a legbiztonságosabb az a megoldás lenne, ha ezt is ő formálná meg.

Ebben az időben Kasza József volt Szabadka polgármestere, akivel még legénykorunkból ismertük egymást. Amikor értesült a kezdeményezésemről, egyből támogatta az ötletet. A költségeket az önkormányzat állta, de az intézet is nyújtott némi támogatást. A leleplezési ünnepségre az Újvidéken élő Munk Artúr menyét is meghívtuk, de egészségügyi okok miatt nem lehetett jelen. Viszont nekünk ajándékozta az apósának még meglévő hagyatékát, a naplóját, fényképeit, használati tárgyait, sőt az általa készített, Munk Artúrt ábrázoló gipsz mellszobrot is. (Munk Artúr menyé szobrászattal is foglalkozott. Az elmondása szerint néhány dokumentum dr. Bori Imréhez került.) Kezdetben ugyanis azt terveztük, hogy a gimnáziumban a már meglévő Kosztolányi-emlékszobában esetleg egy sarkot Munk Artúr emlékének szentelünk. Erről sajnos le kellett mondanunk, mivel abban az időben a Kosztolányi-emlékszoba megléte is veszélyben forgott. Így jobbnak láttuk, ha ennek megvalósítását szebb időkre halasztjuk. Mivel Weil Erzsébet a szobor gipszváltozatát nekünk ajándékozta, ezért a meny által készített mellszobrot a Városi Könyvtárak adományoztuk, ami ott áll a többi hasonló szobor mellett az emeleti olvasóterem előcsarnokában. A napló szövegét pedig az Életjel jelentette meg feleségem bevezetőjével. A szobor a városháza melletti parkba került a Csáth-szobor és Danilo Kiš mellszobra közé. A szobrot Munk Artúr születésének száztizedik évfordulóján avatták fel, 1996. május 27-én. (A születési dátuma 1886. V. 25.) Így született meg egy kis furfanggal, sok utánajárással és kitartással Szabadkán egy magyar íróat ábrázoló szobor.

A másik szoborállítási kezdeményezésem sajnos már nem volt ilyen eredményes. Amikor 1997-ben megalakítottuk az Aracs Társadalmi Szervezetet, és létrehoztuk az Aracs-díjat, baráti kapcsolatba kerültem a Budapesten élő Kolozsvári Szervátusz Tibor szobrászművésszel. Ebben az időben mind több szó esett a

'44-es ártatlan magyar kivégzettekről, miközben nem létezett egy olyan közös köztéri emlékmű, ahol minden település kivégzettjeiről egy emléknapp alkalmából meg lehetett volna emlékezni. A háború szerb, zsidó, cigány stb. áldozatainak emlékét számtalan köztéri emlékmű őrzi. Újvidéken a Duna-parton egy központi szoborcsoport emlékeztet a háború szörnyűségeire, ahol minden évben hivatalos megemlékezést tartanak, csak az ártatlan magyarokért nem emeltek köztéri emlékművet. Temetőben elrejtve vagy a kivégzések helyén, általában a „szemét- vagy dögtelepeken” (hisz oda hantolták el a kivégzetteket) elvéve akad egy- két kegyhely, de köztérít még sehol sem emeltek. Ezért született az a gondolat, hogy Szabadkán, a legnagyobb magyar népességű városban fel lehetne állítani egy '44-es emlékművet. Kasza József, Szabadka akkori polgármestere támogatta az ötletet, és arra kért, hogy a javaslatom szerint lépjek kapcsolatba Szervátiusz Tiborral. Szervátiusz talán a legnevesebb ma élő magyar szobrászművész, aki maga is megszenvedte a kisebbségi sorsot. A később menekülésre készített alkotóról úgy gondoltam, képes átérezni az üldözöttek tragédiáját, ezért tartottam a legalkalmasabbnak erre a munkára. Alkotása pedig a város egyik nevezetessége lehetett volna. A levelemre igenlő választ kaptam, és ezek után már az önkormányzat is felvette vele a kapcsolatot. Az előzetes tervek már el is készültek, de időközben Kasza távozott a polgármesteri funkcióból, és a szép álom megvalósítása megfeneklett. Mivel az önkormányzat még arra sem volt képes, hogy Szervátiusznak jelezze a megváltozott helyzetet, ezért én voltam kénytelen erről értesíteni, és elnézését kérni.

A 2003-as évben az Aracs T. Sz. által alapított Aracs – Főnix – díjat Szervátiusznak ítélte oda a bizottság, és a díjkiosztó ünnepségen a díjazott is jelen volt. Másnap a jeles vendéget Kucsera Géza polgármester is fogadta, ahova mi is elkísértük, és ismét szóba hoztuk az emlékművet. Kucsera nagyon biztatón fogadta a már korábban tervbe vett javaslatot, sőt a szobor helyének a meghatározása is szóba került. Én a Fasizmus áldozatainak terére, a Petőfi Sándor utca felőli részére, a Kosztolányi gimnázium elé képzeltem el az emlékművet, de a terepszemlén Szervátiusz ezt nem tartotta megfelelőnek, mivel a másik felén már ott álló emlékmű „elnyomná” az új szobor hatását. Ezért a városháza előtti parkrészt választotta, a kék szökőkút és a Kalmár Magda alkotta csobogó közé. (Sajnos azóta ezt a helyet már elfoglalták Halugin szobormonstrumai.) Amint az már várható volt, a szobor felállításából ismét nem lett semmi. A választások előtt senki sem merte vállalni a magyar áldozatok emlékművét. A do-

logban még sajnálatosabb, hogy a tragédia halvanéves évfordulójára semmilyen jelentősebb megemlékezés nem történt. Egyes tanácskozásokon esetleg egyperces felállással tisztelegtek az áldozatok emléke előtt, de sajnos másra már nem futotta a délvidéki magyarság erejéből és nemzetudatából. A Magyar Szóban megjelentetett szoborállítást szorgalmazó felhívásomra volt ugyan némi reagálás, helyeselték az indítványt, de az ügy, mint már olyan sok nemes kezdeményezés, terv, ötlet elsüllyedt a tunyaság mocsarában. Zentán, az emlékezés napján a polgármester szót ejtett egy Tisza-parti emlékmű esetleges felállításáról, de az érdeklődésemmre, hogy ezt komolyan gondolta-e, és hogy ez egy központi emlékmű is lehetne, nemleges választ kaptam. Csupán politikusi hatáskeltésnek szánta. Természetesen Szervátiuszt ismét nekem kellett arról értesíteni, hogy a szoborállítás ismét nem aktuális. Hogy megvalósul-e egyszer ez a nemes terv, és azt, hogy hol, s ki fogja majd elkészíteni, ma még rejtély.

Ilyen negatív hozzáállás és tájékozatlanság nyilvánult meg sajnos a szabadkai Népkör Kulturális Központ felújításánál is. A XIX. század végén épült művelődési otthon ugyanis száz év elteltével, a XX. század végére jócskán lepusztult, és funkciójában sem felelt meg a mai kor elvárásainak. Ezért határozta el az akkori magyar többségű szabadkai önkormányzat, hogy felújítja az épületet. (Persze, nem csak a magyaroknak járt ez az anyagi támogatás, mert még nagyobb ráfordítással újjáépítették a bunyevác és a szerb művelődési házakat is.) A munkálatok megkezdése előtt a felújítást végző testület kikérte a mi véleményünket is. A feleségem és én tervezőnek és kivitelezőnek. Makovecz Imrét javasoltuk, azt gondolván, hogy hazai és külföldi sikerei után a javaslatot mindenki majd örömmel fogadja. Nem így történt. A bizottság egyes tagjai nem is halottak a barcelonai világkiállításon világhírűvé vált magyar építőmérnökökről, kétségbe vonták tudását, és inkább itthoni, esetleg szabadkai mérnökre bízták volna a munkát. Nagy gyözködés után sikerült ugyan elfogadtatni az ajánlatunkat, de azzal a kikötéssel, hogy a Makovecz által irányított Makona iroda tervezési költségeire mi szerezzünk anyagi támogatást, a kivitelezést pedig egy magyarkanizsai vállalkozóra bízták. Encz Géza miniszter úr szerencsére támogatta a kérésünket, és megszerezte a tervezéshez sürgősen szükséges kétmillió forintot. Csak érdekességként jegyzem meg, hogy Encz Géza épp akkor tartózkodott Magyarokán, amikor mi is ott voltunk, és a Tisza-parton kérte meg a feleségem az ügy elintézésére. Miután a pénz megszerzését készségesen elvállalta, az illetékes bizottság is benyújtotta a magyar kormányhoz

a hivatalos kérelmünket. A magyarkanizsai vállalkozó, miután megismerkedett a Makovecz-féle organikus építészeti stílussal, maga is átvette, és a későbbi megbízatásainál, tervezéseinél már ő is ezt alkalmazta. A Népkör természetesen elkészült, az illetékesek büszkén mutogatják a makovecki művet, és amint az már megszokottá vált, a javaslattevőket megemlíteni egyszerűen elfelejtik.

Sikeresebb volt viszont a törökanizsai Romhányi Ibi színésznő szülőházánál az emléktábla-állítás.

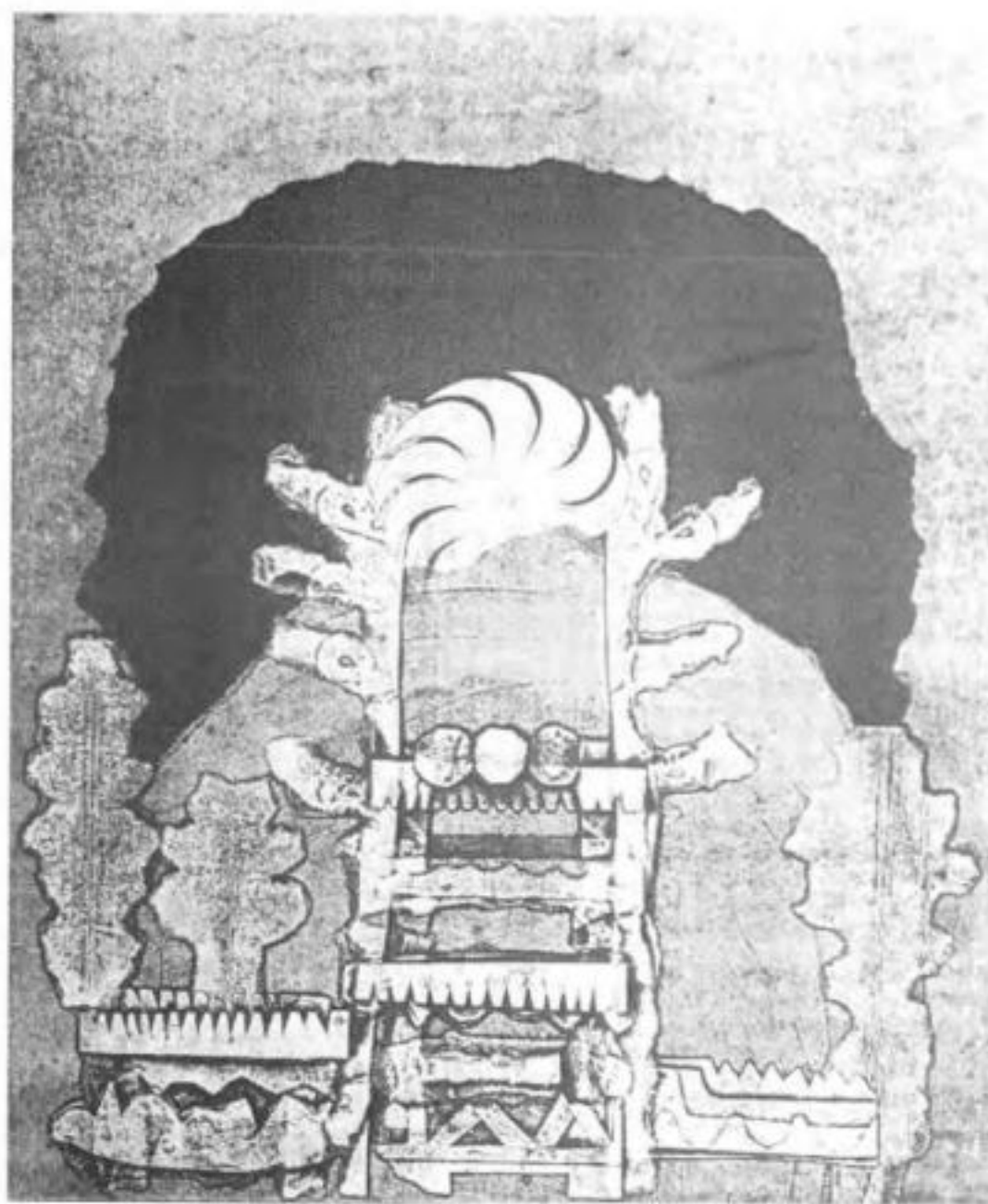
Az utóbbi évtizedekben Törökanizsa lakossága lényegesen megváltozott. A korábban többségében magyarok Tisza-parti szép kisvárost ellepték a szerb betelepültek, míg a magyarok a közéletből kiszorulva, és a lakásukba visszahúzódva, azt a benyomást keltik, mintha nem is léteznének. A háború előtti és a titói korszak első éveiben tapasztalt gazdag magyar művelődési életet megszűnésre kényszerítették azzal, hogy a magyar műkedvelést, a „festvérség-egység” hazug jel-szava alatt összevonták a rosszul működő szerbbel, és ezzel minden munkát ellehetetlenítettek. Némiképp társadalmi tevékenységet a magyarság csak a katolikus egyház keretén belül fejthetett ki, de mivel a vallásgyakorlás bizonyos, főleg értelmiségi szakmáknál tiltva volt, így ez a megnyilvánulás sem bontakozhatott ki a megfelelő mértékben. Időnként akadtak megszállott Don Quijoték, sajnos egy sem az értelmiségiek köréből, de mivel támogatókra nem leltek, ők is előbb-utóbb feladták a küzdelmet. Az utóbbi néhány évben talán mégis megmozdult valami. Új, aktívabb pap került a településre, és a szerb nemzetiségű polgármester is megértőbben viszonyult a kultúrához. Így kezdték ápolni emlékét a városka korábbi jeles személyeinek, például visszakerült korábbi helyére, ha megcsonkítva is, a báró Tallián Emil-emlékmű, kiállításokat szerveztek stb.

A Tallián-emlékműről talán érdemes egy-két szót ejteni, a visszaállításán némileg magam is ügyködtem. A hetvenes években, annak ellenére, hogy már nem dolgoztam a szülővárosomban, Törökanizsán, kutatni kezdtem az eltűntnek vélt emlékmű után. Megtudtam, hogy a szobrot az 1918-as hatalomváltás után az uradalom, hogy a szerb hatalom meg ne semmisítse, a birtokában lévő erdőben rejtette el. Ott vészelte át a titói korszakot is. Az erdőt ugyan kiirtották, ám a szobrot,

mivel nem ismerték eredetét, ha megcsonkítva is, de meghagyták. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy a műemlék a neves bánsági szobrász, Szentgyörgyi István alkotása.) Hogy a szobor biztonságosabb helyre kerüljön, tárgyalni kezdtem a szabadkai műemlékvédőkkel, de mivel a bánsági területek nem hozzájuk tartoztak, nem voltak illetékesek a dologban. Ekkor született az a merész ötlet, hogy engedély nélkül a helyi plébániaudvarban rejtsem el. Meg is beszéltem Horváth Lehel vállalkozóval és Bogdán József plébános-sal, de a szállítás tetemes összegbe került volna. Időközben Szabó József kutatni kezdte Törökanizsa múltját, a szoborra is felhívtam a figyelmét, és az ő közbenjárására, valamint az akkori polgármester támogatása révén, az emlékmű visszakerült a helyére. Felbuzdulva ezen, és megtapasztalva a polgármester jóindulatát, lehetőséget láttam a Romhányi Ibi-emléktábla felállítására is.

Romhányi Ibi, a délvidéki magyar színjátszás legnevesebb színésznője iskolatársam volt az általános iskolában. Mindig jó barátságban voltunk, így történt meg, hogy kérésemre, már nagy betegen, mégis elvállalta a fellépést, és egy szavallattal ünnepélyesebbé tette az első Aracs-díj átadásának rendezvényét. Akkor még nem gondoltuk, hogy ez lesz az utolsó nyilvános szereplése. Halála után ildomosnak tartottam legalább szülővárosában valamilyen emléket állítani neki. Az Aracs Társadalmi Szervezet kezdeményezését erkölcsileg és anyagilag támogatta Bogdán József atya, az akkori polgármester, a törökanizsai Szabó József közbenjárására az Aleva paprikagyár igazgatója és a tartományi Kulturális, Oktatási és Művelődési Titkárság. Az emléktábla és a dombormű szintén Weil Erzsébet alkotása, az öntést pedig Antal Mihály végezte. A felavatáson képviseltette magát a szabadkai és az újvidéki magyar színház, valamint az Újvidéki Rádió magyar szerkesztősége. Ezzel természetesen nem csak Romhányi Ibinek állítottunk emléket, hanem egy magyar vonatkozású emlékművel gazdagodott Törökanizsa.

Sajnos még nagyon sok az ilyen jellegű pótolni-való, de lassú viz partot mos. Kitarló munkával, és ha mások is besegítenek, jelét adhatjuk annak, hogy minden romboló törekvés ellenére gazdag magyar kultúra is született e tájon.

Az önálló magyar iskolarendszert előkészítő tanácskozás anyaga

(Szabadka, 2004. november 13. Szervezők: a VMTT és a Szabad Liceum)

Bevezető iskolarendszerünk megteremtésének eszmecseréjéhez

A sorsfordító napok egyike lehet ez a mai a délvidéki magyarság történetében. Ha itt és most helyt állunk, akkor életünkben minőségi változást indíthatunk el. Erre a tanácskozássra olyan felelős pedagógusokat, elhivatott értelmiségieket igyekeztünk meghívni, akik tisztában vannak azzal, hogy nincs olyan helyzet, amelyben a megoldás nehézségét fölnagyítva, megfelelő kifogásokkal ne lehetne nemcsak indokolni a tehetlenségünket, megalkuvásunkat, hanem a cselekvésről való lemondást egyenesen egyedüli lehetőségnek, sőt bölcsnek mutatni is. Remélem, hogy a mi körünkben senki sem lesz hajlandó a kommunista éra e görbe útját választva érvelni.

Az elmúlt több mint nyolcvan év alatt – de a hatvanas évek végét és az utóbbi másfél évtizedet nem számítva – szankció járt volna a teljes anyanyelvű oktatás bevezetésének javaslatáért. Ennek következtében egyre utópisztikusabbnak látszott a gondolat, hogy mi egyszer ugyanúgy nem a tárgyai, hanem az alanyai lehetünk a pedagógiának (végre egyszer valóban a pedagógiának!), mint azok, akik mellé annak idején kisebbségi sorsba lökött bennünket a történelem.

Ami a polgárháború idején még érthető naivitásnak bizonyult, az most valószínűleg utoljára kínálkozó lehetőség, s egyúttal lelkiismereti parancs is. Mert eljött az idő, hogy a szerb vezetők közül ma már sokan beérnénk azzal is, hogy a kosovói véreik számára autonómiát harcoljanak ki a nemzetközi fórumokon. Mi itt a kulturális önrendelkezésnek a létünket alapvetően meghatározó feladatkörét igyekszünk megoldani. Csakhogy a mi önálló magyar iskolarendszerünk megteremtésének a fő akadályát nem a többségi nemzet irányítóinak előítéletei képezik.

A mi iskolaügyi autonómiánk kialakítását, gyerekeink normális tanulási és nevelési körülményeinek megteremtését elsősorban a saját nemzetünk bizonyos szóvivői nehezítik meg. Főleg politikusainknak az a csoportja, értelmiségünknek és pedagógusainknak pedig az a vékony rétege, amely profitál a fiatal nemzedék kallódásából, az iskolai munka eróziójának folya-

matából. A többség a pillanatnyi (nagyon is érthető egyéni vagy családi) érdekből túltiszteli a konformista politikusok, ill. a magyarul nem vagy rosszul beszélő iskolaigazgató szavát, tehát a saját félelmét. Azoknak az embereknek viszont, akik a magyar államnak, alapítványoknak támogatottjaiként nem látnak túl a mutatós, sokat ígérő, de önmagukban csekély értékű vállalkozásokon, programokon, a tulajdon lelkiismeretüket kell elhallgattatniuk.

Az is természetes azonban, hogy a nemzeti önazonosságunk védelmében dobra veréssel dicsért létesítmények és vívmányok hasznos voltára a média csak elvétve kérdezhet rá. Mert a Délvidéken pártfeladat annak elhallgatása, hogy vajon a mi eddigi eredményeink, ill. az anyaországból érkező adományok távlatilag tartalmaznak-e, vagy pedig – a kábitószerek hatásához hasonlatosan – csak a fájó tüneteinkből varázsolnak gyönyörűséget.

Az ünnepek alkalmával nemzeti színekben csillogó, megható retorikájú, de legbelül és a tettei szerint elidegenedett, elüzletiesedett magatartás megkülönböztetett támogatásban részesül a magyarországi vezetői körök részéről. Ezek ui. a csoportérdeknek megfelelően a Nyugat bűvkörében és az esztelen kapitalizálódásban látják az ország jövőjét, túlzottan azokhoz alkalmazkodva, akik mindenekelőtt a saját kényelmükkel törődnek. A magyarországi uralkodó elit ápolgatja a magyar kultúra külsőségeit (már csak a szavazói bizalmának megtartása érdekében is), s emellett a határon túliak között a legelélmesebbek száját igyekszik betömni. Természetszerűleg találva meg a partnert a mi Tito nevelte csúcsértelmiségünkben, módszeresen jugoszlávositott pedagógusrétegünkben.

Ez pedig azt jelenti – még egyszer hangsúlyozom –, hogy az oktatási autonómiánk megteremtésének fő akadályait, miként a múltban, a jelenben is, saját elvtelenné vált (megvásárolt vagy megfélemlített) nemzetársaink állítják eléink. A mi keresztény-humanista értelembe vett európai törekvésünket csalárd módon magyarokként bélyegzik meg. Nem akarják tudomásul ven-

ni azt, hogy a tudósok szerint a tanulók nagy többsége egészséges lelki-szellemi fejlődésének az anyanyelvű tanulás a feltétele. Ennek előrehaladásával más nyelvek párhuzamosan tanulhatók és tanulandók. Eszerint tehát a pedagógiában a magyarrá nevelés nem cél, ahogyan azt a nacionalisták sugallják, hanem eszköz. Egyenjogú, egészséges, a tehetségüket készséggé fejlesztő emberekké, ésszerűen multikulturálissá csupán akkor válhatunk, ha a nemzeti hagyományainkat a saját belátásunk szerinti mélységben és szélességben sajátítjuk el. Miközben nyitottaknak kell lennünk a magyarországi és a szerbiai pedagógia eredményei iránt is. Az itt élő magyarságnál senki sem tudhatja jobban, hogy mit, miként és hol kell tanulniuk a gyerekeinknek ahhoz, hogy egyre kevésbé tartsanak bennünket, idősebbeket hasadt lelkű mellébeszélőknek, olcsón megvásárolt, őket félretanító képmutatóknak.

Ha szem előtt tartjuk, hogy mögöttünk az ígéretések és halasztgatások óceánja hullámszik, akkor már itt ezen az összejövetelen meg kell választanunk az iskolaügyi tanácsot. A mi szavaink nem hatalmi igényeket rejtenek, nálunk senki sem csalhat, mivel a teljes emberré válás elkötelezett pedagógusai, felelős értelmiségijei vannak jelen. Illetékesség szempontjából tehát a tanügyi vagy politikai intézményeink bármilyen elismerésekkel, tudományos kutatói érdemekkel, fokozatokkal rendelkező, államilag sajátos feladatokkal megbízott tanítója, tanára vagy professzora sem állhat fölöttük. Következésképp nekünk itt és most kötelességünk kijelölni annak a bizottságnak tagjait, amely a jövőben – a még elmélyítendő tapasztalata, tehát a diákjaink anyanyelvű iskolai oktatásának és nevelésének pontosított szükségletei, igényei és lehetőségei szerint – feladatokkal látja el a Magyar Nemzeti Tanácsot.

Mielőtt azonban megteremtődne ennek az együttműködésnek a feltételei, a most megválasztandó

iskolaügyi tanács a délvidéki magyar tanügy való helyzetéről és annak szükségleteiről nem csupán az MNT-t tájékoztatná (ha kell, folyamatosan), hanem a belgrádi és a budapesti minisztériumot is. Ez utóbbi intézmények ui. érdemben nem vesznek tudomást a vajdasági magyarok oktatásának és nevelésének tartalmi, pedagógiai, szociográfiai és pszichológiai vonatkozásairól. Az iskolaügyi tanács a mi éltetni akarásunknak kell, hogy legyen a pedagógiai „Jogos”-a, világosságot teremtő igéje. Ez annál inkább hathatós lehet, mert a ránk váró feladatoknak egy nagy csoportja nem különösebben költségigényes, tehát az eltökéltségen és a szorgalmon múlik a megvalósítása. Az iskolaügyi tanács majd szakmai felelősséggel részletekre bontja le azt a cselekvésprogramot, amelyet a jelen levők célként tűzhetnek ki.

Mindenekelőtt abban lenne jó egyetértésünk, hogy 2005 tavaszára a Magyar Nemzeti Tanácsnak meg kell kapnia az önálló tantervkészítés, valamint a magyar iskolarendszer kiépítésének jogát. Miként sokan, én is úgy gondolom, hogy pillanatnyilag a tanítás és nevelés tartalmának szuverén meghatározása mellett a szabadkai tanárképzés beindítása a legsürgősebb. Emellett, persze (az óbecsei Anyanyelvűítési tervet alapján) az iskolarendszerünknek, ebben a szabadkai központú Magyar Egyetemnek a kiépítésén is folyamatosan kellene dolgoznunk. Két év múlva ennek is lehetnének tiszteletreméltó eredményei.

Eízom benne, hogy délután megkönnyebbülten és a jól végzett munka örömeivel fogunk elbúcsúzni egymástól egy időre, abban a meggyőződésben, hogy a gondolataink és érzéseink közeledtek egymáshoz, s így mi is – a lényegét tekintve – egyek lettünk, felelős tetteket alapozva meg, példát mutatva másoknak és az utánunk jövőeknek. Jó munkát kívánok!

Demográfiai figyelmeztető

Már ebben az évtizedben jelentős szűkülés várható a magyar tananyelvű általános iskolai rendszerben. A népesedési folyamatok ugyanis nem kedvezőek, negatív irányzatúak. Már most legalább 1900-2000 fős magyar közösségnek kell lennie egy településen ahhoz, hogy akadálytalanul meg lehessen szervezni az osztatlan tagozatos magyar tananyelvű általános oktatást. Ilyen település egyre kevesebb van. Ezek még most a következők: **Ada, Mohol, Bácskertes, Bajsa, Bácsstopolya, Zentagunaras, Pacsér, Bácskossuthfalva, Óbecse, Bácsföldvár, Péterréve, Verbász, Torda, Becskerek, Versec, Magyarkanizsa, Martonos, Kispiac, Orom, Oromhegyes, Horgos, Kikinda, Torontálvásárhely, Székelykeve, Kula, Kishegyes, Bácsfeketehegy, Magyarcsernye, Törökbecse, Törökkanizsa, Újvidék, Gombos, Pancsova, Felsőhegy, Zenta, Toronyos, Bezdán, Nemesmilitics, Bácsgyulafalva, Szenttamás, Bajmok, Királyhalom, Palics, Szabadka, Hajdújárás, Csantavér, Temerin, Padé és Csóka** – összesen 49 helység. Ezek közül azonban többet az a veszély fenyeget, hogy a közeljövőben nem fogja tudni megszervezni az osztatlan tagozatos anyanyelvű oktatást. Ezek között van Padé, Gunaras, Törökkanizsa, Törökbecse, Gombos, Pancsova, Nemesmilitics, Bezdán, Zombor. Viszont érthetetlen Överbász és Versec esete, nem volt számbeli akadálya a magyar tananyelvű oktatás megőrzésének, és mégis

megszűnt. (Valószínűleg a vegyes házasságok rendkívül nagy száma és az elvándorlás következtében.) Még abban az esetben is, ha a gyermekek 30-35 százaléka született vegyes házasságban, meg lehetett volna őrizni a magyar tananyelvű oktatást.

Az iskolai statisztikai elemzés is azt mutatja, hogy az osztatlan tagozatos magyar tananyelvű oktatás fennmaradása kezd kérdésessé válni, 2005-től erősödő tendenciával, 2010-től már általánosan, folyamatosan és egyre inkább szinte valamennyi községben, de mindenekelőtt a következőkben: Apatinban (Szilágyi és Bácskertes is), Kulán, Hódsgón, Zomborban (Bezdán, Doroszló és Bácsgyulafalva), Överbászon, Újvidéken (Tiszakálmánfalva és Piros is), Fehértemplomban (Udvarszállással), Versecen, Becskereken (Lukácsfalvával, Szentmihályfalvával), Kikindán (Szajánnal, Torontáloroszával, Törökstopolyával), Antalfalván, Törökbecsén, Törökkanizsán (Oroszlámossal), Pancsován (Sándorfalvával és Hertelendyfalvával), Zichyfalván, Szécsányban, Begaszentgyörgyön, (Törzsudvarnokkal, Magyarittabéval, Tordával és Tamásfalvával), Magyarcsernyén (Tóbával). Tulajdonképpen minden olyan településen veszélybe kerül a magyar tananyelvű oktatás, ahol kevesebb, mint három ezer magyar lakos él, és a népessége több mint tíz százalékkal csökken, a magyar gyermekeknek a szerb tananyelvű iskolába való beíratási gyakorlata pedig 20 százalékról 30 százalékra nő.

Az óvóképző is közügy

Tisztelt Tanácskozás!

Hogy a magyar anyanyelvű és szellemiségű oktatással kapcsolatos gondok milyen régóta nehezedenek súlyos teherként a délvidéki értelmiségnek arra a részére, amely közösségben tudott gondolkodni, arról álljon itt egy adat.

„Adjanak magyar iskoláink, színházaink, sajtónk, könyveink magyar nevelést is! Ismerik gyerekeink, az ifjúság a mi nagyjainkat? Múltunkat? Történelmünket? Ha nem, hogy lehetnek ők jó magyarok?” (Tomán 1951, idézi Vajda) Ehhez a magatartáshoz és bátorsághoz Vajda a következőt fűzi hozzá: „Ez az írás imponáló bátorsággal veti föl azt a kérdést, hogy vajon mi lesz a nemzeti kisebbségünkkel, kultúránkkal, ha jövőendő szakembereink nem az anyanyelvükön iskoláznak, s ha csupán az ország más részein juthatnak munkához.” Majd: „S mindezzel kapcsolatban akkor szólítja föl demokratikus véleménymondásra a fiatal vajdasági magyarokat, amikor az ilyen hozzáállás eleve fasisztagyánus volt.” (2004, kézirat)

A teljesség kedvéért tegyük még hozzá: az ekkor 21 éves fiatal, aki a magyar oktatásügyet számon merte kérni, el is tiltották Palánkán a tanítástól. (S volt, aki a Goli Otokon kötött ki.)

Az anyanyelvű oktatást és a magyar tartalmakat illetően ma is ott tartunk, ahol 1951-ben (!), illetve még ott sem. Időközben ugyanis erősen megváltoztak a körülmények: erőlenebbek lettünk. Mert kb. abban az időszakban, azaz az 1953. évi népszámlálás idején lélekszámunk Jugoszláviában 502 175 volt, a Délvidéken 438 636; ma számunk – a nem megbízható 2002. évi népszámlálás szerint 296 000; akkor a magyarok százaléka az itt élők számarányában 25,4 volt, jelenleg 16,9%. 1951-ben egy fiatal, huszonegy éves író vetette fel meghökkentő bátorsággal a magyar közönség létkérdését, ma az idős nemzedék foglalkozik vele, szinte nincs is fiatal, aki a magyar iskolák jó-

vőjeért harcolna. Csak a téma a régi, mert a negyven év alatt nem történt semmi.

Az anyanyelv elsajátításának első láncszeme a család, ezt követi az óvoda, majd az iskola (tanító, tanár), főiskola, egyetem. A meghirdetett anyanyelvűsítési cél az óvodától az egyetemig szól. A tanítóképzés állandóan napirenden van, az óvóképzés, ez a rendkívül fontos és érzékeny téma szinte teljesen kikerült a közérdeklődésből, mondhatom úgy is: teljesen elhanyagolt terület. Lesújtó helyzetüket szeretném ezúttal közüggé tenni. **Valószínűleg nem sokan tudják, hogy a szabadkai magyar Óvóképző Akadémián a hallgatók a tantárgyaknak több mint a felét nem magyarul tanulják.**

Szerbül oktatják például a pszichológiát, a pedagógiát, a matematikai alapfogalmak módszertanát, a jogot, a filozófiát, az informatikát, az ún. korrekciós pedagógiát stb. A szerb nyelven, szerb jegyzetektől tanult anyagból ugyan egyes tantárgyakból magyarul is vizsgálhatnak, de a számadás egyik-másik módja az anyanyelv megcsúfolása (a pedagógiai célokról nem is szólva): szimultán fordítással történik. Milyen lehet az a tudás és az az anyanyelv, amelyet ilyen beszűkült módon tanulnak meg és használnak? Ne áltassuk magunkat: ez nem kétnyelvűség. Ha ugyanis a szerb nyelven nyújtott tananyagot sem szerbül, sem magyarul nem tudja elsajátítani a hallgató, a kettős félnyelvűség gyakorlatáról beszélhetünk, azaz mindkét nyelvet hiányosan ismerik. Kettős félnyelvűekké válnak azok a majdani óvónők, akiknek biztos anyanyelvi tudással kellene rendelkezniük, és kétnyelvű gyerekekké kell/ene/ nevelniük a rájuk bízott legkisebbeket, ehelyett majd kettős félnyelvűvé nevelik őket. Ha ez gyerekeknél történik, a személyiség más területein is (értelmi és szocioemocionális, oktatáshatékonysági szempontból) nemkívánatos hatások jelentkeznek. (Gönc, 2004)

A megoldás nyilván az önálló magyar iskola-rendszer lehet. De addig? A részeredményeket is ki kell harcolni mindig, mindenhol. Úgy hírlík, az óvókép-

zós hallgatók petíciót juttattak (vagy juttatnak) el azokhoz a szervekhez, amelyektől segítséget remélhetnek (pl. az MNT-hez), kinyilvánítván, hogy nem ilyen magyar akadémiaira iratkoztak.

E tanácskozássra készülve felmerült bennem egy kérdés is: ki vagy kik, milyen szerv, szervezet, egyének engedték áthelyezni a magyar tanítóképzőt természetes magyar, szabadkai közegéből Zomborba, helyrehozhatatlan rombolást, károkat okozva ezzel a magyar oktatásnak? Netán azok, vagy azok is, akik most „nagylelkűen” bábáskodnak a visszahelyezése körül?

Nem az ördögűzés, hanem a tisztánlátás miatt fontos, hogy tudjuk: ki segíti őszintén, s ki gáncsoskodik esetleg a háttérben.

Az egyik felkért hozzászóló témájához van egy javaslatom: amíg nincs magyar nyelvű tankönyv a szakközépiskolában, a szerb tankönyvekhez készíteni és mellékelni kell egy magyar nyelvű szakszójegyzéket. Ez addig is segítség lehet, amíg a magyar tankönyvbehozatalból nem csak ígéret, hanem tankönyv is lesz.

Miért közömbösek a délvidéki magyar óvodapedagógusok nemzeti történelmük, kultúrájuk iránt?

A Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesületének elnökeként szeretném elmondani sokrétű tapasztalatomat. Egyesületünk tevékenysége lefedi az egész vajdasági magyar óvodahálózatot, igyekszünk mindenhol jelen lenni, és segíteni az óvónők munkáját. A magyar anyanyelvű tanítás terén, sajnos, szomorú tapasztalataink vannak. Pedagógusaink szakmai tudása még mindig az elmúlt fél évszázad ideológiájából táplálkozik, s igényét sem érzik szemléletmódjuk, értékrendjük megváltoztatásának.

Tudjuk, és már közhelyszámba megy, hogy a vajdasági őshonos magyar kisebbség kétnyelvű közösségben él. Az itt élő magyar emberek a mindennapi életben használt anyanyelvükön kívül a szerb nyelvet kénytelenek használni a különböző nyelvhasználati szintereken, de még ott is, ahol az oktatás hivatalosan magyar nyelven van meghirdetve. Ilyen például a szabadkai Óvóképző Főiskola. A jelenlegi oktatási rendszerben gyermekeink, főiskolai hallgatóink nemzeti történelmükkel, kultúrájukkal nem ismerkedhetnek meg.

Szeretném bemutatni az értékelődés megnyilvánulási formáit, amelyek az eltorzult iskolarendszer szüleményei. A jugoszláv nemzet megteremtésére irányuló politika következtében, idestova fél évszázada már, olyan pedagógusok kerülnek ki a főiskolákról, akik számára az anyanyelv, a nemzethez és a magyar közösséghez való tartozásuk teljesen közömbös. Nemzeti önképük sajátos körülmények között alakult 1945-től 1990-ig, és abbéli igény, hogy megismerjék saját nemzetük történelmét, a mai napig sem ébredt fel bennük. Az iskolarendszer sem támaszt ilyen igényt.

Tragikus pillanatként éltem meg 2004 októberében a Kikindán megtartott pedagógus-továbbképzés „röpke” ankétját. Október hatodika közelsége azt sugallta, néhány mondatban meg kell emlékeznünk az aradi vértanúkról. Mint a továbbképzés szervezője tettem meg indítványomat, amely sajnos, kemény ellenállásba ütközött, a téma nem érdekelt az óvónőket. A jelenlevő 45 pedagógusból mindössze nyolcan tudták, hogy mi a nap jelentősége. (Őket tisztelteti illeti meg.) Ennél már csak az volt szomorúbb, amikor visszakérdeztek: de nekik miért kell ezt tudni? Mi hasznuk származik abból, ha ezt tudják, hisz az óvodában úgysem ok-

tathatják október hatodikát. Döbbenet vett rajtam erőt. A fogyasztói társadalom - az iskola és a televízió által közvetített hatások következtében - az élvezetekre helyezi a hangsúlyt, figyelmen kívül hagyva az igazi értékeket, mint például a nemzeti irodalom és történelem megismerése és megszerettetése. A háromnapos együttélés alatt fény derült arra is, hogy fogalomzavarral küzdenek a jelenlevők (ez szélesebb körre is érvényes). **Magyarkodásnak** vélik az ilyen jellegű tudáselsajátítást.

Jelen és jövődől óvodapedagógusaink szakmai és családi életéből hiányzanak azok a források, amelyekből az értékeket kellene meríteni. Nem is lehetnek meg, amikor a szabadkai főiskolán a tíz tantárgyból hatot szerb nyelven tanulnak. A magyar nyelven előadott tantárgyak oktatói viszont nem érzik szükségét tudatosítani hallgatóikban, mit jelent és miért fontos birtokolni nemzetünk kincseit. Tessék elhinni, a legalapvetőbb fogalmak hiányoznak a hallgatókban: mikor van a Magyar Kultúra Napja és miért ezen a napon? A szabadságharc kezdete, forradalmaink, történelmi emlékhelyeink eredete és sorolhatnám.

A civil szervezetek mindent meglesznek azért, hogy az itt élő magyar nemzetrészen felébresszék a műveltség és a tudás iránti igényt. Ezért nagyon fontos, hogy a politika, a kultúrpolitika együttműködjön velük, támaszkodjon rájuk. Amikor megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, azt reméltük, hogy oktatási bizottsága felkeresi majd a pedagógus egyesületek vezetőit, támaszkodik majd tapasztalataikra, hisz már több mint tíz év munka áll mögöttük. Nem így történt, pedig a civil szféra az, amely elsőként reagál az állam által megalkotott törvények hiányosságaira. Hiánypótló szerepet tölt be. Hézagpótló! Együttműködésével, a Magyar Nemzeti Tanács támogatásával a civil szervezetek is többet tudnának tenni anyanyelvű oktatásunk megmaradásáért az óvodától az egyetemig, de ugyanígy érvényes ez az MNT-re is.

Végezetül: a határon túli magyar kisebbség szülőföldön való megmaradását és boldogulását nem elég különféle anyagi támogatásokkal segíteni, azt a magyar értékek megőrzésével és tudatosításával kell elérni. Ez új típusú kihívást jelent mindannyiunknak, és ehhez szervesen hozzá kell tartoznia a magyar nyelvű és szellemiségű felsőoktatásnak is.

Az önálló magyar iskolák szerepe a történelemoktatásban (egy fontos részletkérdés)

A történelem a megértés tudománya. Egyetlen védhető haszna és szerepe van, az, hogy megértsük jelen helyzetünket. Mégis úgy érzem, ez a megfogalmazás újszerűen, szokatlanul hangzik. Általában a történelemmel kapcsolatban minden másra szoktunk gondolni, csak erre nem, hiszen lájainkon még sohasem nőtt fel olyan generáció, amelyet ebben a szellemben tanítottak volna. A történelem tanítása minden más volt, csak ez nem. Általában véve azt mondhatjuk el róla, hogy az állam érdekeit szolgálta – mégpedig cseppet sem olyan érdekeket, amelyeknek köze lett volna ahhoz, amire a történelemtudomány való, sőt sokszor, olyanokat, amelyeket alig lehet védeni (sem morálisan, sem tudományosan). Ezzel kapcsolatban jut eszembe Woody Allen egyik aranyköpése. - Az állam azt várja el tőlem, hogy áldozzam fel magam érte, ha úgy hozza a sors, de vajon mikor áldozná fel magát az állam értem? És valóban a történelemtudomány – ill. az annak mondott valami – mindenféle tudatokat próbált megerősíteni, és egy sor olyat tanított, aminek sem a megértéshez, sem a történelemhez nincs köze.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az ilyen és ehhez hasonló célrendszerek térségünkben a nyugati minták követése miatt még az Osztrák-Magyar Monarchiában jelentek meg, de az ún. utódállamok sokat tettek fejlesztésükért. A sors keserű ironiája, hogy éppen a magyarság az, amelyen az ostor csattog már évtizedek óta. Ezzel kapcsolatban juthatnak eszünkbe a 30-as évekből a keresztrefeszített Magyarország képei, és az az irredenta propaganda, ami ehhez kapcsolódott, de ugyanúgy működött ez fordítva is, pl. amikor a titóista Jugoszláviában azt kellett tanítani a nebulóknak, hogy milyen jó magyarnak lenni, hogy közben azt hallhassa az ember, hogy micsoda elnyomást hajtott végre a magyarság az évszázadok folyamán, és hasonlók. Ha lettek volna önálló magyar iskolák, olyan magyar tanárokkal, aki önállóan gondolkodhattak volna, az ilyen sommás kijelentéseket aligha lehetett volna ilyen mértékben eladni, becsempészni a mindenkorani magyarság tudatába. Magyarként és emberként el

kell mondani, hogy ezzel a gyakorlattal szakítani kell. Ennek a gyakorlatnak a két aspektusa tehát lényegileg összefügg. A vegyes iskolák erőltetése és a történelemoktatás elvtelensége egy töről fakad.

A titóizmus végletesen összemosta a „mi” fogalmát, amelyet rendbe kéne rakni, és világosan fogalmazni. Ebben a történelemoktatásnak fontos szerepe van. A „mi” kérdéseinek tisztázása nélkül lehetetlen megérteni jelen helyzetünket. Ez a kérdés nem is egyszerű, hiszen vagyunk egyrészt „mi”, egyének, azaz én, aki azonos vagyok önmagammal, ezt még a kisgyerekkorban megtanuljuk, és ezzel nincs is gond. Másrészt vagyunk „mi, az állampolgárok”. Ez a fogalom nem jelent sem többet, sem kevesebbet annál, hogy országunk lakói közösségként szemlélfeltek. Vagyunk továbbá „mi, a magyar nemzet”, „mi, a magyarul beszélők”, „mi, a kisebbségi magyar közösség”, „mi, a jelenkor generációja”, „mi, az európaiak”, „mi, az emberiség”. Mindezeknek a meghatározásoknak megvan a fontosságuk, de az, hogy ki melyiket tartja fontosabbnak, hadd legyen mindenkinek szíve joga eldönteni. Fontos, hogy ne úgy éljük meg magunkat, mint a matematikában az unió (metszet), hanem minden közösséget, amelybe tartozunk, egészében tudjunk megragadni és felmérni benne helyzetünket. A titóizmusban az identifikációs pontokat nem lehetett egyformán megélni, és arra kényszerítették az embereket, hogy a „mi, magyarok” identifikációs pontot hanyagolják. Ugyanígy a fiatal nemzedékeket arra szocializálták, hogy a mi, magyarok identifikációs pontot figyelmen kívül hagyják. Pedig a társadalomnak elvben erre semmi oka nem volt, hacsak nem a saját rossz lelkiismeretének projekciója. Nem vitás tehát, hogy ezt az identifikációs pontot kell megerősíteni. Meggyőződésem, hogy a többi identifikációs pontot sem szabad elhanyagolni, de azok nem is hanyagolódnak el, hiszen elég a személyi igazolványunkba, az útleveleinkbe, a diákbizonyítványunkba néznünk, hogy megélhessük az állampolgári identitásunkat. Az oktatásban – egyébként helyesen – megfelelő mennyiségben és minőségben tanítják azt, hogy

az emberiségnek, Európának a részei is vagyunk. A múlt öröksége az, hogy nem tanítják és nem gyakorolják megfelelő módon a nemzeti identitás megélését, hiszen a társadalomban ennek az átéléséhez nincsenek meg az intézmények. Igaz, az elmúlt bő egy évtizedben sokat javult a helyzet, hiszen a Milošević-rendszer nyilvánvaló otrombasága miatt elindulhatott annak ellenpontozása, mégis a Milošević-rendszer bukása után nem a helyzetünk újrafogalmazása, hanem a titoizmusban kialakult gesztusrendszer éledt fel. Ebben tabu volt a nemzeti önállóság és büszkeség, igaz, az egyéni autonómia és büszkeség is.

Ahhoz, hogy önmagunkat definiáljuk, hogy önállóságot, autonómiát tanuljunk, szükséges a magyar iskolahálózat. Ebben szerepe van/kell, hogy legyen a megújult történelemoktatásnak is. Meggyőződésem, hogy a vegyes iskolák kevert szokás- és ünneprendszere mindkét vagy mindhárom közösségnek terhes, unalmas, értelmetlen. Példaként essen szó a magyar és szerb nép egyik markáns ünnepéről. Egy szerb diák ugyanolyan értetlenül állna az 1848-at övező pátosz láttán – ha lennének ilyen alkalmak a vegyes iskolákban –, mint amilyen egykedvűen és megszokottan vesznek részt a magyar diákok a Szent Száva-ünnepségen. Tudjuk, hogy ezeken az ünnepségeken „a rend kedvéért” vannak ott a magyar diákok és peda-

gógusok. Így ráadásul eközben még suryiságra is oktatjuk őket, hiszen aligha azonosul a felkészítő tanár is az újszülött ünnepel. Másrészt illetlenség lenne nem részt venni. Mi a megoldás tehát? A megoldás az, hogy nyíltan beszélünk arról, hogy léteznek különböző nemzeti identitások és hagyományok, és hogy a Szent Száva-ünnepség vélhetően polgártársaink egy másik csoportjának fontos. Mégis a vegyes iskolákkal kapcsolatban nem is ez a fonákság az, ami a legértelmetlenebb. Valójában bosszantó, hogy a vegyes tannyelvű iskolákban nem eshet szó, nem történhet megemlékezés a magyarságot érintő eseményekről. Például nincs mód a Balassi-év megünneplésére, nincs helye az 1848-ra vagy az 1956-ra való megemlékezésnek. Nem hívhatók el magyarországi előadók, és nem zökkenthetők ki ilyenkor az iskolák a megszokott „zakatolásukból”. Nincs az iskolákban magyar világ, nincs magyar történelemoktatás sem, ugyanúgy, ahogy nincs bennük magyar könyvtáros, magyar pedagógus, pszichológus.

Egyszóval a magyar iskolák azért szükségesek a történelemoktatás szempontjából, hogy bennük a tanmenet a nekünk megfelelő tartalommal, ritmusban és szellemiségben szülessen meg, hogy meg tudjuk erősíteni összekötő közös történelmi emlékezetünket.

Politikai kérdés

Ha valaki úgy tenné fel a kérdést, szükségesnek tartom-e az oktatási hálózat átszervezését, az önálló magyar iskolai hálózat kialakítását, igennel felelnék. Még akkor is, ha most úgy látom, sok még a homályos részlet, talán még az előre nem látható és nemkívánatos következmény is.

Úgy gondolom, hogy a magyar iskolahálózat kiépítése politikai kérdés. Éppen olyan súlyú, mint a magyar gimnáziumok életre hívásának kérdése. Vannak nálam sokkal avatottabbak, akik tudnának arról mesélni, mennyire volt nehéz, illetve mennyire tűnt kilátástalannak a Délvidék egyik legfontosabb magyar intézményének létrehozása és elfogadtatása? De sikerült, s ez a siker kötelezi mindazokat, akik az oktatásért felelősek és mindazokat, akik a népakarat jóvoltából felelős tisztségeket töltenek be, hogy foglalkozzanak ezzel a kérdéssel: készítsék elő, alapozzák meg a magyar iskolahálózat kiépítését.

A tehetséggondozó gimnáziumok beindítása után – úgy vélem – már nem ott tartunk, hogy jó lenne, ha lenne magyar iskolahálózat, hanem a rendszerben gondolkodás kényszerűségének engedve, be kell vallanunk: az idő sürget. Kis túlzással azt is mondhatnám, hogy jelenleg úgy néz ki anyanyelvű oktatásunk, mint az a ház, amelynek falai állnak, a födém szerkezete épül, de alapjai hiányoznak.

A magyar középiskolákba ugyanis megfelelően felkészült általános iskolások kellenek, hogy a majdani Szabadkai Egyetemre kerülve, a kétségbeesetten elvékonyodott délvidéki értelmiségi réteg méltó utánpótlásai lehessenek.

S ahhoz, hogy a kisebbség megmaradását szavatoló, kiemelkedő értelmiségi nevelődjék, nem egy, hanem sok – annak érdekében, hogy a kisebbségi joggyakorlásból eredő lehetőségek szerint betölthessük a nekünk, magyaroknak járó tisztségeket és felkészültségünkkel minél több intézményben, kutatásban, üzemben és vállalkozásban megkerülhetetlen legyen a magyar értelmiség –, mind-

ehhez jó iskolákra van szükség. S ha ezt mint fontos célt jelöli ki közösségünk, akkor visszatérve az alapvető kérdésre, a válasz csak igen lehet arra, kell-e nekünk a magyar iskolahálózat.

Ezzel nem azt akarom állítani, hogy a jelenlegi vegyes tannyelvű iskolákból nem kerülhet ki értékes ember. Igen kikerülhet, a nagyon tehetséges vagy a nagyon céltudatos diák, viszont sokkal nagyobb azoknak a száma, akik elkallódnak, mint a sikereseké.

A megjelölt cél érdekében tehát mi az, ami többet, jobbat jelenthet egy magyar iskolahálózatban?

Elsősorban egy magyar szellemiségű iskolában gyerekeink nem megtűrt tanulók, hanem a közepes meg a jobb és kevésbé jó tanulók is fontosak, mert segíthetünk nekik helyüket megtalálni a világban. Számos példát mondhatnék arra itt Szabadkán, a délvidéki magyarság szellemi központjában, **hogyan lesz másodrangú állampolgár általános iskolás gyerekeinkből.** Kezdhetjük az iskolaünnepségekkel, amikor az első szavaltat vagy énekszám a többség nyelvén hangzik el, hiszen a szerb tanulók vannak többen, nem érheti szó a ház elejét, de akár azzal is példálózhatunk, hogy a tanítási szünetekben kerekedett konfliktusok kezelése általában azzal végződik, hogy a magyar tanulókat arra intik, ne akaszkodjanak össze szerb társaikkal, azaz húzódnak az iskolaudvar másik végébe, ha éppen úgy adódik. De ennél szelídebb példák is vannak: a magyar gyerekek az iskola szervezésében nem mehetnek sem tengerre, sem sielni, mert az olyan iskolákban, ahol egy magyar tagozat van, nincs elég magyar gyerek ahhoz, hogy megszervezzék számukra a közös nyaralást vagy telelést.

A felsoroltak évről évre megismétlődnek, mégpedig a személyiségfejlődés legfontosabb időszakában, nyolc éven keresztül. **Nyilvánvaló tehát, hogy kiépül a gyerekekben az a természetesnek mondható érzés, hogy másodrangú, hogy megtűrt.**

A magyar iskolahálózat hozadéka lehet elképze-
lésem szerint az egészséges személyiségfejlődés.

Az a fajta másodrangúság is eltűnhetne, miszerint mindegy, hogy ki tanít a magyar tagozatokon. Nem lenne akkora a szakemberhiány, mint amekkora most, ha a városi iskolákban a magyar tanulók egy-két-három épületbe járnának. Úgy gondolom, attól sem kell megijedni, hogy sok tanár munka nélkül marad. A diplomásoknak, a legjobbaknak bizonyára lesz munkája. Fájdalmas ugyan, de hiába beszélünk a tudáslapú társadalomról, ha közben nem vagyunk hajlandóak annak vonzatait tudomásul venni.

A magyar iskolahálózat azért kell, hogy ami most rossz, vagy nem elég jó, azt kiküszöböljük, jobba tegyük.

Engedjék meg, hogy a sok egyéb vetület közül még egyet kiemeljek, ami megoldásra vár a magyar iskolahálózatban: ez pedig az államnyelv oktatása. Úgy gondolom, iskoláinkban mint szükséges rossz szerepel az államnyelv oktatása. Ebből kifolyólag szinte teljesen eredménytelen. Elképesztőnek tartom, hogy fiatalok, huszonevesek olyannyira nem beszélik a többségi nyelvet, hogy egyszerű mondatokat sem képesek megérteni. Véleményem szerint a magyar iskolahálózat kialakításának egyik fontos célja, hogy tudással felvértezett, magabiztos, a társadalomban magának helyet követelő, egészséges emberek kerüljenek ki ezekből az iskolákból. Ennek pedig nagyon fontos tartozéka az államnyelv kellő ismerete.

Néhány megjegyzés az idegen nyelv tanításának délvidéki vonatkozásairól

Régóta ismerjük azt a szólásmondást, miszerint ahány nyelvet beszélsz, annyi ember vagy. Nos, ez természetesen fordítva is igaz: minél kevesebb nyelvet beszélsz, annál kevesebbet érsz. Mi, kisebbségi sorban sínylődők ezt hatványozottan érezzük: még anyanyelvünkön sem tudjuk igazán kifejezni magunkat, azaz, még azt az egyet, az anyanyelvet sem bírjuk tisztességesen.

Mintegy húsz esztendővel ezelőtt, amikor az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Német Nyelv és Irodalom Tanszékének a hallgatója voltam, előadást tartott nekünk egy nyugat-német nyelvészprofesszor, aki arról beszélt, hogy az idegen nyelv tanítása erre mifélenek kökorszaki szinten van. Azóta, mint köztudott, közállapotaink csak visszafelé fejlődtek...

Manapság, amikor egy-egy idegen nyelv beszélt változatának alapfokú elsajátításához mindössze néhány hónapos intenzív nyelvtanfolyam szükségeltetik, akkor miféle idegen nyelvtanításról beszélhetünk mi, akik a tanulókat négy év (!) alatt sem tudjuk megtanítani arra, hogy a legelemibb kommunikációban aktívan részt vegyenek. Ha tudjuk azt, hogy a mi diákjaink sem butábbak, mint mondjuk azok a német gyerekek, akik francia nyelvet tanulnak, s ha föltételezzük: mi sem vagyunk sokkal rosszabb és hanyagabb nyelvtanárok, mint azok a német tanárok, akik francia nyelvet oktatnak, akkor vajon mi lehet a sikertelenségünk oka? Természetesen az a rendszer, amelyben kénytelenek vagyunk élni és dolgozni. Az a szándékosan félreirányított, vakvágányra terelt oktatási rendszer, amelynek legfőbb feladata a félművelt, önállótlan felnőttek kitermelése.

Ennek a rendszernek nem az a célja, hogy a világra nyitott, tájékozott fiatalokat neveljen, mert tudjuk: a korlátolt, a világban nehezen eligazodó embert sokkal könnyebb irányítani, mint a szuverén, önálló gondolatokkal bíró személyiséget. És ezért kell minket, kisebbségeket még inkább terhelni.

A Délvidék északi részén még mindig viszonylagosan homogén közösségben él a magyarság, ezért a

szerb nyelv tanítása is tulajdonképpen idegen nyelv tanításának tekinthető. Eltekintve a jószándékú szerb nyelvtanároktól, akik igyekeznek tudásukat tanítványaiknak átadni, a szerb nyelv tanítása sem azt a célt szolgálja, amit szolgálnia kellene, nevezetesen azt, hogy a tanulók, elsajátítván az állam nyelvét, egyenrangú polgárokként vehessenek részt a későbbiekben a mindennapok ügyintézésében. Teljesen abszurd, minden észszerű magyarázatnak ellentmond az a tény, hogy nyolcévi szerb nyelvtanulás után sem tudnak diákjaink egy hibátlan mondatot összeállítani, mi több, a középiskolai tanulmányok befejeztével sem. Így aztán a Szerbiában egyetemi tanulmányokat folytató magyar hallgató kétszeresen terhelt, valójában akár németül vagy angolul is tanulhatna, vagy bármely más idegen nyelven, mert a szerb nyelv számára olyan, gyakran leküzdhetetlennek tűnő akadályt jelent, amivel csak hatalmas erőfeszítések árán tud megbirkózni. És hol van még a tulajdonképpeni szakmai tudásszerzés a közgazdasági, a jogi, az építészeti vagy bármely más szakon?

Idegen nyelvet, sem németet, sem angolt, sem szerbet nem lehet sikeresen oktatni olyan körülmények között, amilyenek jelenleg a délvidéki magyar oktatást jellemzik. Nem lehet egyszerre húsz-huszonkét gyereket idegen nyelvre megtanítani. Nem lehet eredményesen nyelvet oktatni úgy, hogy a tanár rendelkezésére a tankönyv és a gyakorló könyv mellett csak a tábla és a kréta áll. Nem lehet nyelvi labor vagy (modern kifejezéssel élve) multimediális eszközök használata nélkül sikeres az idegen nyelv tanítása. Nem lehet a különböző nyelvi készséggel rendelkező tanulókat egyszerre oktatni. Pontosabban szólva: lehet, de az eredmény elenyésző, babér csak nagy ritkán terem diáknak és pedagógusnak egyaránt.

A tünyságra való ösztönzést a fiatalok a hírközlő eszközökből sokszorosán kapják. Az egész életüket befolyásolja a televízió, és mi, észak-bácskaiak még csak azt sem mondhatjuk, ezért az állami média a felelős. A magyar televíziós csatornák is ugyanazt a szemetet, ugyanazt az elbutító üzenetet sugározzák, mint

a fejlett társadalmakban: csak fogyassz, ne gondolkodj, ne tanulj, elvégre mi végre? A pedagógusnak nap mint nap meg kell küzdenie ezzel is, nem csak a fentebb említettekkel.

Egészen addig nem számíthatunk számottevő javulásra, amíg ennek a társadalomnak az a célja, amiről a bevezetőben szóltam, hogy tudniillik: minél kevesebbet tudsz, az annál jobb. Orwelli világban élünk: a butaság a tudás. Minél kevesebb nyelvet beszélsz, annál jobb, mert annál kevesebbet értesz ebből az egész

világból. Közösségünk szellemi fölemelkedését csak egy autonóm, a délvidéki magyarság igényeinek, elvárásainak és szükségleteinek megfelelő oktatási rendszer biztosíthatná, amelyet nem befolyásolhatna semmilyen politikai ráhatás, jóllehet ennek megvalósulása véleményem szerint legalább annyira lehetetlennek tűnik, mint „kőkorszaki körülményeink között” a hatékony nyelvoktatás és -tanulás.

A nyugat-bácskai magyar általános iskolák gondjai

Sorvadunk, fogyatkozunk. Ezt már többen és többször is kimutatták, elmondták, leírták. A demográfiai mutatóink egyre csak csökken. Éppen ezért nem siratóasszonyokra volna szükségünk, hanem tenni tudókra és akarókra. A hagyományaink ápolói, nemzeti tudatunk ébrentartói, az anyanyelvű iskoláink megőrzői mellett olyan varázslók is kellenének, akik gazdasági csodát, munkahelyeket, tisztességes megélhetést tudnának teremteni; akik meg tudnák szüntetni a kilátástalanságot, nemcsak a sajátjukat, hanem minden polgárét is. Mert amíg erre nem kerül sor, addig napról napra csak ismételtethetjük keserveinket.

Helyzetünk közismert, és az okok is, amelyek a soradásunk folyamatát elindították, és aminek következménye iskoláinkban a tanulók létszámának zsugorodása, a szórványban pedig tagozatok vagy iskolák megszűnése.

Nálunk Nyugat-Bácskában is tanúi lehetünk a leépülés folyamatának. A valamikori színmagyar települések mára már vegyes összetételűekké váltak, amelyekben a magyarság lélekszáma csökkenő tendenciájú.

A 2004/2005-ös tanévben Zomborban 5, Doroszlón 9, Nemesmiliticsen 6, Gomboson 7, Szilágyin viszont mindössze 2 tanuló íratkozott be az első osztályba. Valamivel jobb a helyzet Bezdánban, ahol 19, Bácsgyulafalván 19, Bácskertesen 17 és Külán 13 gyerek lett első. Viszont Csonoplyán már réggen megszűnt a nyolcosztályos magyar iskola, előbb csak a fősősök voltak kénytelenek szerb nyelven tanulni, aztán fokozatosan az összevont alsós tagozatok is elsorvadtak. Aki anyanyelvükön szeretnék taníttatni gyerekeiket, azok Nemesmiliticsen járatták és járatták iskolába.

Az okok ismertek: az egykézés, a gazdasági helyzet és a megélhetési lehetőségek romlása, a fiatalok elvándorlása miatti előregedés. Valamint nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a vegyes környezetben élők közül löbber megfertőződtek az államnyelven való boldogulás téveszméjétől. Boldogok helyett hibridekké váltak.

A bácsgyulafalvi iskolában 1997-ig csak magyar nyelven folyt az oktatói-nevelői munka a két XIX. századi, négytantermes és egy diákműhelyes épületben, amelyeket alkalmanként felújítottak, korszerűsítettek, 1985-ben pedig felépült a tornaterem. Akkor még úgy tűnt, hogy a virágzás folytatódik, mert tervek készültek el az épületek kibővítésére, hogy kellő számú tanteremben egy váltásban dolgozhasson az iskola.

A tanulók létszáma még 1941/42-ben is ötszázon fölül volt, a XX. század második felének évtizedeiben viszont fokozatosan megcsappant. Az 1980-as években 200 körüli volt az iskolakötelesek száma, és ez egy ideig stagnált, vagy csak alig észrevehetően fogyott. Az 1990-es évek azonban drasztikusan odáig vezettek, hogy ma már csak 115 a magyar tanulók száma.

A szakosítást sosem lehetett teljes mértékben megvalósítani (egyes tantárgyak kevés évi óraszám miatt), de amíg az 1980-as években kilenc szaktanár dolgozott a felső tagozaton, ma már csak az anyanyelvet, a szerb nyelvet és a képzőművészetet adja elő megfelelő diplomával rendelkező tanerő. Ez részben a kéttantárgyas tanárképzés hiányának a következménye, hiszen a falusi kisiskoláknak vajmi kevés esélyük van arra, hogy negyed vagy fél munkaidős tanerők jelentkezzenek.

Igy kényszerhelyzetben az iskola azokat alkalmazza, akik jelentkeznek: többnyire tanítói, mérnöki oklevéllel rendelkezőket vagy abszolvenszeket, ami feltétlenül kihat az oktatói-nevelői munka minőségére. Itt kell megemlíteni azt az abszurditást, hogy egy tanítóképző kart végzett kezdő jóval több fizetést kap, mint egy 35-40 évi munkatapasztalattal rendelkező, főiskolát végzett szaktanár, akinek a tanulói községi, körzeti és köztársasági versenyeken is az elsők között szerepelnek.

Tehát a végzettség a mérvadó, a minőség mellékes, mert nincs megfelelő szabályzat, kollektív szerződés, amely megközelítőleg reális bérezést biztosítana. Ez pedig a közepszerűséghez vagy a közönyhöz vezethet. Valamikor, amikor léteztek a pedagógiai inléze-

tek tanügyi tanácsosokkal, akik ellenőrizték a munkát, észrevételezték, tanácsokat adtak és megközelítőleg objektív mérce alapján rangsorolták az iskolákat. Zombor község 20 általános iskolája közül sokszor a doroszlói és a bácsgyulafalvi is az elsők között szerepelt a rangsorban, ami természetesen kedvezően hatott a személyi jövedelmek alakulására, és arra ösztönözte a tanerőket, hogy továbbra is hasonló eredményeket produkáljanak tanítványaikkal.

Egy kimutatás szerint 1991-ben még 1370 Demet tett ki a pedagógusok átlagfizetése. Az elkövetkező években egyre inkább devalválódott az élet. 1996 szeptemberében 237, 1998 júliusában 187 és 1999 márciusában már csak 109 DM volt a tanügyben az átlagbér. A nagy cél eléréseért folytatott esztelenségben lassan tönkrement a gazdaság, leszegényedett a lakosság, kilátástalanná vált a jövő. Az iskolaépületeket törvényesen az állam bekebelezte, és gazdátlaná váltak, mert karbantartásukról már nem gondoskodott senki. Következtek a tengődés, a túlélés évei.

Majd 1995-ben a szomszédos „vihár” Bácsgyulafalvára is 5-600 menekültet sodort. Ezért 1997 telén két nagyobb tantermet el kellett közfallal keríteni, hogy ezáltal két újabb tanterem álljon a két összevont szerb tagozat (21 tanulóval) rendelkezésére. Erre a célra a köztársasági oktatási minisztérium biztosította az eszközöket. Ettől az időtől tehát új helyzet állt elő, kétnyelvűvé vált a bácsgyulafalvi iskola, ahol ma is 20 szerb nyelvű tanuló van a két összevont tagozaton, ötödiktől pedig a szomszédos Kerényre járnak.

2001-től az állam, azaz az oktatási minisztérium, valamint a községi önkormányzat ismét több eszközt biztosít az iskolák karbantartására, korszerűsítésére, szemléltető és segédeszközök vásárlására, amit természetesen csak üdvözölhetünk.

2003-ban sikerült egy informatikai szaktantermet kialakítani kilenc számítógéppel felszerelve, 2004 nyarán a tartomány 5.215.600,00 dinár céleszközt utalt át az iskolának, de mintha az elvégzett munka nem lenne arányban az összeggel, ami akkor 72 000 eurót tett ki. Talán ésszerűbb és célszerűbb lett volna néhány tanteremmel kibővíteni az épületet.

Ugyancsak 2004-ben a község is átutalt 100.000,00 dinárt szemléltető és segédeszközök vásárlására.

Látszatra tehát szépül, korszerűsödik az iskola, és javulnak a munkafeltételek.

Csak a gyerekek létszáma ne csökkenne! Megszaktanárok lennének!

Mit kellene ennek érdekében tenni?

Munkahelyeket biztosítva megszüntetni az emberek nyomorát, kilátástalanságát, és ezáltal a fiatalokat is szülőföldjükön marasztalni.

A kéttanterem tanárképzésről pedig nemcsak beszélni kellene, hanem tenni is érte valamit. De azon is el lehetne gondolkodni, hogy egyes tanerők normájuk egy részét a település sport- és kultúréletének szervezésében töltenék ki, esetleg társadalmi és civil szervezetek ügyeit intéznék. Mert elanyagiasodott világunkban egyre kevesebb az olyan megszállott, aki hivatásszeretettel teljesít szolgálatot a közösségnek.

Természetesen a számítógépek korában a gyors információk segítségével az iskolák közötti kapcsolatteremtés és együttműködés is hatékonyabb bizonyulhat a szakkader fellelése terén.

Máról holnapra csodák nem történnek, de ha pártjaink vagy gittegyleteink vezetői azon lennének, hogy összefogjanak közös érdekeink és céljaink elérésében, talán sikerülne megállnunk a lejtőn.

Valóban fogjunk össze, és tegyünk is az itt és megmaradásunkért!

Vélemény és javaslatok

A délvidéki/vajdasági magyar nemzeti közösség önálló politizálásnak közel másfél évtizedes megléte – *e pillanatban nem kívánom értékelni, hogy e politizálás mennyire plurális, illetve a politikai érdekképviselést, -védelmet és -érvényesítést felvállaló csoportok mennyire tudnak közösen, koordináltan tevékenykedni* – a gyakorlatban egyedül azt eredményezte, hogy egyik pártunk tartományi szinten részese a hatalomnak, valamint létrejött a Magyar Nemzeti Tanács, amelyet nyugodtan nevezhetünk a perszonális autonómia csirájának. E kijelentésre bárki rákontrázhat, s azt állíthatja, az oktatás területén van már két tehetséggondozó gimnáziumunk, emellett a művelődésben is megalakult egy intézetünk. Habár mindez tény, én ezeket gyakorlati eredményként csak akkor tudom elfogadni, ha működőképes, átjárható rendszerbe lesznek foglalva, ha szilárd szakmai és pénzügyi alapok fogják szavatolni működésüket.

A múlt század utolsó évtizedének kezdetén dr. Ágoston Mihály felvázolta a leendő önálló iskolarendszerünket, s ezt a tanulmányt mind a mai napig alapdokumentumként fogad el minden hozzáértő, így az alapelvekkel most nem kívánok foglalkozni. Felvetődik azonban egy-két gyakorlati kérdés, amelyekre választ kell keresni.

a) Mi tartozzon a délvidéki/vajdasági magyar oktatási rendszerhez?

Úgy hiszem, ha komplex módon szeretnénk kezelni a kérdést, feltétlenül minden szinten meg kell alkotni a közösségi oktatási rendszer intézményeit, azaz:

- az iskoláskor előtti intézmények hálózatát,
- az általános iskolák hálózatát,
- a középiskolai hálózatot,
- a főiskolai és egyetemi oktatást biztosító intézmények hálózatát és
- a permanens (egész életen át történő) továbbképzés intézményeinek hálózatát.

Ahhoz azonban, hogy mindezeket létrehozzuk, első lépésként köztársasági **törvénnyel** (vagy tartományi törvényerejű rendelkezéssel, illetve az új alkotmány elfogadása után tartományi törvénnyel) **kell szavatolni, hogy ennek a rendszernek alapítói és működtetői joga a Magyar Nemzeti Tanácsot illesse meg.** Úgyszintén törvénnyel kellene azt is szabályozni, hogy a szubszidiaritás elvének alkalmazásával milyen jogok és kötelezettségek illetik meg a kistérségeket (községeket), valamint a leendő alapítók mi módon szereznek forrásjövődelmeket a rendszernek és intézményeinek a fenntartásához.

A továbbiakban a már felvázolt hálózat alapján fogom javaslataimat megtenni, de csak az első kettő esetében, mivel – úgy érzem – ehhez értek legjobban, emellett pedig ezt a két szintet kellene a lehető legsűrűbben szabályoznunk, majd pedig a gyakorlatban megvalósítanunk. A közép- és a főiskolák, az egyetemek, valamint a permanens továbbképzés hálózatait e pillanatban képtelenség kialakítani, mivel **nem rendelkezünk a nemzeti közösségünk meg- és fennmaradásának stratégiájával, nincsenek megvalósíthatósági tanulmányaink sem az egész magyar nemzetbe való bekapcsolódásunk, sem pedig a gazdasági fejlődésünk szavatolása kérdésében.** Éppen ezért az oktatási rendszer létrehozásával párhuzamosan a Magyar Nemzeti Tanácsnak fel kell vállalnia a komplex stratégiai tervezést, mert enélkül csakis vágyaink és álmaink kataszterét tudjuk létrehozni.

b) Az iskoláskor előtti intézmények hálózata

Ahhoz, hogy a hálózat létrejöjjön, egy komoly felmérést és elemzést kell elvégezni, amelynek választ kellene adnia – többek között – a következő kérdésekre:

- A tömbmagyarság (Magyarkanizsa, Zenta, Ada, Topolya, Csóka, Kishegyes, Óbecse, Szabadka) területén hogyan lehet létrehozni az önkormányzati alapítású intézmények keretében vagy velük párhuzamosan egy-egy magyar

igazgatású intézményt, esetleg intézményrész?

- A szigetmagyarság (Temerin, Muzsla, magyar többségű falvak) településein van-e lehetőség önálló magyar óvodák és bölcsődék létrehozására, illetve hogyan lehet a magánkezelést, a magántóktól, az egyházak infrastruktúráját a rendszerbe iktatni?
- Van-e lehetőség a szórványban intézmények létrehozására?

c) Az általános iskolák hálózata

Mielőtt megterveznénk ennek létrehozását, meg kellene szüntetni az általános iskolák „szocialista hagyományait”, azaz a társulással létrejött iskolaközpontokat. Megállapodásra kell jutni, hogy **minden 1.500 vagy annál több lakosú településen önálló általános iskolának kell működnie, illetve hogy a (kis)városainkban lévő iskoláinkban korcsoportonként csak 3-3 osztály létezhet.** Úgyszintén ki kell dolgozni a megoldást, hogy kistérségi (községi) szinten mely tevékenységeket (pl. könyvelés, pedagógia, pszichológia, szociális szolgáltatások) kell közösen ellátni a költségek lecsökkentése érdekében, valamint milyen szavatosságot kell a létrehozandó rendszerbe építeni, hogy fenntarthatóak legyenek a kisiskolák.

Azokon a településeken (kisvárosokban), ahol a magyarok nagy többségben vagy elenyésző kisebbségben élnek, a meglévő általános iskolákat úgy kellene átszervezni, hogy **a számbeli kisebbségben élőknek szavatoljuk az önálló igazgatást az intézményen belül (igazgatói vagy igazgatóhelyettesi tisztségben levő vezetővel), de úgyszintén a szakmai vezetést is az önálló tantestület révén.** Köztársasági vagy tartományi jogszabályban kell rögzíteni, hogy ezeken a településeken **korcsoportonként elegendő 5 tanuló, hogy önálló osztályba járjanak a gyermekek,** s csak ennél kevesebb gyermek estében lehessen kombinált vagy összevont tagozatokat létesíteni.

Azokon a településeken (kisvárosokban), ahol a szerb és a magyar lakosság közel azonos arányban él, illetve azokban a nagyobb városokban, ahol habár alacsony a magyarság részaránya, a népesség abszolút száma szavatolja a kellő gyermeklétszámot (Újvidék, Nagybecskerek, Zombor), **egyedül csak a teljesen önálló magyar általános iskolák létesítésével tudunk hatni az erőszakos asszimiláció ellen.** Itt azonban döntően a szülői szabad választást kellene közelíteni ahhoz a tudományos megállapításhoz, hogy

a gyermekek a tudást legkönnyebben anyanyelvükön képesek elsajátítani.

Külön kiemelten kell kezelnünk a szórvány kistépüléseit, ugyanis ott csakis a technika legújabb vívmányaival, azaz az interaktív kommunikáció eszközeivel lehetne megszervezni az osztályonkénti 1-2 gyermek számára az anyanyelvű általános iskolai oktatást. Ezáltal kiküszöbölhető a megfelelő képességű tanárok hiánya, ugyanis csak a tanulási folyamat közbeni felügyeletet kell biztosítanunk, ami egy óvónő vagy egy tanító(nő) alkalmazásával is megoldható. Nem hiszem, hogy új megoldásokat kellene kitalálnunk, át kellene venni az Ausztráliában vagy Kanadában már régóta honos távoktatási formákat.

A rendszer nélkülözhetetlen részévé kell válnia a különleges tehetségű gyermekekkel való foglalkozásnak is. Nem szabad megelégednünk a tehetséggondozó gimnáziumok meglétével, azoknak biztosítani kell a „nyersanyagot”, tehát **létre kell hozni a „zseniképző” általános iskolákat is.** Ezek létrehozásának helyszínénél csakis az abszolút magyar többségű önkormányzatok területén szabad lokációt kijelölni, s az alapítást az egyházaink bevonásával ajánlatos elvégezni. Mindez azért szükséges, hogy **a kiemelkedő képességű gyermekeket komplex oktatásban és nevelésben részesítsük,** mégpedig magyar szellemiségű környezetben, mert közülük kell kikerülnie nemzeti közösségünk majdani értelmiségének.

Írhattam volna még a létrehozandó, több lábon álló regionális középiskolai központokról (1. észak-bácskai – Szabadka, Topolya, 2. Tisza menti – Magyarkanizsa, Zenta, Ada, Csóka, 3. dél-bácskai – Óbecse, Újvidék, 4. bánsági – Nagybecskerek, Nagyikinda, Pancsova), a minimális főiskolai és egyetemi intézményhálózatról (több tantárgyas tanárképző főiskola, menedzserképzés stb.), azonban úgy értékelem, ezekről nem rendelkezem kellő információval, s így csak a problémafelvetés szintjéig tudnám megközelíteni a megoldásra váró kérdéstömeget.

Remélem, az általam leírtak segítséget nyújtottak a tanácskozás szervezőinek és a résztvevőknek, hogy legalább kijelöljék a követendő utat, amelyen nemzeti közösségünknek el kell indulnia, mert időnk már nincs, s ha most azonnal nem lépünk, az oktatás területén is lépéshátrányba kerülünk, s emiatt a közeljövőben nem tehetnénk mást, mint hogy keseregiünk a sorsunk és az elmulasztott lehetőségeink miatt.

Közelítési lehetőség az Európai Unióhoz

Sokszor és sokat tárgyaltunk már arról, hogy a szülőföldünkön való megmaradásunkhoz alapfeltétel egy önálló, szuverén, rugalmas iskolarendszer létrehozatala, amelyben az óvodától az egyetemig mi magunk határozzuk meg gyermekeink nevelésének formáját, a tanítás tartalmát, az ismeretszerzés módját és mértékét. A magyar iskolarendszer biztosítaná népességünk, nemzeti önazonosságunk, valamint kultúránk gyarapítását, megőrzését, de felölelné a velünk együtt élők nyelvének és kultúrájának a lényegét is.

A Vajdaság mai iskolarendszerében a magyar gyermekek helyzete aggasztó. Ezen állításomat néhány példával igazolom. 25 évvel ezelőtt a becsei Samu Mihály Általános Iskolában dolgoztam, ahol mind a 8 osztályra 4-4 magyar tagozat jutott, átlagban 25-45-ös létszámmal, és az egyetlen 10-15 főt számláló szerb tagozatot (ahol mindegyik tanuló kitűnően beszélt magyarul is) csak nagy erőbefektetéssel tudtuk minden évben összehozni. Újvidéken akkor 15-ös létszám alatt nem nyílt magyar tagozat, de a mai 4 helyett 6 iskola fogadta a hétéveseket magyar tagozatra. Azóta a helyzet állandóan romlik. Egyre kevesebben járnak magyar tagozatra – nem csak a vegyes házasságban születettek, de a magyar szülők gyermekei közül is. Az osztálylétszám rohamosan csökken, félő, hogy emiatt egyes kétnyelvű iskolákban bezárul a kapu a magyar tagozatosok előtt – végleg.

A bombázások idején többen külföldre menekültek. Az itt maradt szülők egy része „illemből”, más része haszonlesésből, kis hányaduk pedig meggondolatlanságból vagy félelemből szerb tagozatra íratja a magyar gyereket. Gyakori eset, hogy a magyar gyermek szerb óvodába jár, vagy ötödik osztálytól folytatja tovább szerb nyelven a tanulmányait. Középiskolában már csak kevesen tanulnak magyarul, az egyetemen pedig csak azok, akik a Magyar Tanszékre járnak. **A magyar tagozaton nagyobb az óralétszám, gyakran szerb tanárok tanítanak (pl. testnevelést, idegen nyelvet, s mást is). A legtöbb kétnyelvű iskolában a vezetők nem tudnak magyarul, de a könyvtáros, a**

titkár, a pszichológus és a takarítónő sem. Vannak olyan iskolák, ahol a közös ünnepeken a magyar tagozatosok – ha egyáltalán fellépnek – csupán táncolnak és muzsikálnak, így remélik, elkerülhetik a kifütyülést. Tankönyveink fordítások, tartalmuk elavult és helytel-közzel becsümlő, félreérthetően nyilatkoznak nemzetünk történelméről. Mivel a szerbiai Oktatás- és Sportügyi Minisztérium jelöli ki a kötelezően használandó tankönyveket, a tanítóknak, tanároknak nincs lehetőségük választani. A tantervben előírt tananyag túlsúlyos, jó része már nem időszerű, és a szövegválogatás a didaktikai elveknek sem felel meg.

Ha majd a többségi nemzet jóindulata, segítőkészége és az anyagi források bőséges csobogása nyomán az erre kijelölt település kiépítheti a saját magyar iskolaközpontját az óvodától az egyetemig, beleértve a kultúrházat, színházat, múzeumot, könyvtárat stb., akkor ott már **csak** szervezni kell az életet.

Fontosabb most: mit tegyünk addig?

1.) Kérjük legalább néhány tantárgy (rajz, zene, történelem, magyar, társadalomismeret ...) tantervének megírás jogát – a tanmenetet bizzuk a tanítóra, tanárra.

2.) Az adminisztrációt a kétnyelvű iskolák magyar tagozatos pedagógusai csak magyarul írják.

3.) A magyar tagozatosok tankönyveit, a kézikönyveket magyarul írják, és ezeket egyenrangúan használhassuk a Magyarországon megjelenő tankönyvekkel, kézikönyvekkel – korlátozás nélkül.

4.) Magyar tagozatokon csak magyarul tanítunk; az idegen nyelv tanára is tudjon magyarul.

5.) Kétnyelvű iskolákban legalább az igazgatóhelyettes, a titkár, a pszichológus, a könyvtáros és 1-2 takarítónő tudjon magyarul.

6.) A könyvtár állományát magyar nyelvű kötetekkel rendszeresen gyarapítani, újítani (házi olvasmányok, szakirodalom, szépirodalom, folyóiratok).

7.) A kétnyelvű iskolák nevelési tervébe kötelezően beiktatni az emberi és gyermekjogok nyilatkozatát és tanítani a toleranciát.

8.) Minden közérdekű információ – történjek akár szóban, akár írásban –, magyarul is jelen legyen (faliújság, közlöny, hirdetés...)

9.) A történelemtananyag anyagának az eddiginél nagyobb részét képezze a magyar nemzeti történelem.

10.) Egyetlen működésben levő magyar tagozatot sem szabad beszüntetni, még akkor sem, ha csak kevés tanuló iratkozik be, sőt: ha igény mutatkozik rá, új tagozatokat is lehet nyitni. A tanulók létszámát az egyes tagozatokon nem szabad alsó korláthoz kötni.

11.) A magyar szakaktív működését serkenteni, segíteni kell, lehetőséget kell adni a kibontakozásra, hogy betöltsen egy majdani tantestület csíráképes magjának szerepét.

12.) A magyar nyelvű szakkörök (szavalócsoporthoz, önképzőkörök, újságírók, képzőművészek, színjátszók) munkáját serkenteni, segíteni, szemléket szervezni számukra, kölcsönös látogatásokat, közös ünnepeket.

13.) Támogatni a kapcsolatteremtést a Vajdaság iskolái között (pl.: azonos nevű iskolák találkozói)

14.) Lehetővé tenni a tantestület magyar oktatóinak találkozásait a határon túli iskolák pedagógusaival – eszmecsere, tapasztalatcsere céljából.

15.) Megszervezni tanulócsoportok látogatását határon túli (magyarországi, erdélyi, felvidéki) iskolákba, barátkozás, levelezés céljából (pl.: sportnap, ki mit tud?, játsszunk együtt!, mutasd be az iskoládat! stb).

Az iskolaközpont helyszínén:

1.) Legalább kiindulási alap létezzen a magyar nyelvű oktatás megszervezéséhez (magyar nyelvű oktatás folyik legalább 1-2 tagozaton az óvodától az egyetemig)

2.) A kiválasztott területnek központi jellege legyen, érezhető vonzáshatással a környező magyar lakta településekre (rendelkezzék magyar kultúrotthonnal, színházzal, vallási intézményekkel, temetővel)

3.) Meglátásom szerint elsősorban Szabadka, Újvidék és Becse-Zenta környékén, de Zombor és Nagybecskerek területén is létesíteni kell olyan iskolaközpontot, ahol a középiskolások és egyetemisták igénybe vehetnek kollégiumi ellátást és kedvezményes utazási lehetőségeket is.

Hogyan fogjunk hozzá?

Megőrizni minden eredményt, amit eddig elértünk és erősíteni, fejleszteni a meglévő magyar tagozatos iskolákat. Határozatot hozni arról, hogy többé nem szüntethető meg a magyar tagozat, akkor sem, ha a létszám az osztályban 15 alatti. A szülők kérésére meg kell nyitni a gyermek érdeklődésének megfelelő óvodát, szakiskolát, lehetőség szerint egyetemi karral is. Amennyiben nincs megfelelő hazai szakember, akkor vendégelőadókkal kell megoldani a problémát. A gyerekek kedvezményesen utazhassanak a lakóhelyük és iskolájuk közötti útvonalon, a távollakók kollégiumban lakhassanak, a legjobbak kapjanak ösztöndíjat. Természetesen, ahol még nincs – pl. Becskereken – ki kell építeni a magyar középiskolát. Az anyagiak begyűjtésében aktívan vegyen részt az érdekelt lakosság pénzügygyűjtési akciókkal, munkálatok megszervezésével, munkaakciókkal: épülhet magániskola és egyházi iskola is, ha igény van rá.

Mindehhez megfelelő ismeretterjesztés, népszerűsítési akció kell. Cikkezni a sajtóban, beszélni az ügy fontosságáról, sürgősségéről televízióban, rádióban, készülnie interjúkat magyar iskolaigazgatókkal, szülőkkel, olyan sikeres tanulókkal, akik magyarul végeztek tanulmányaikat óvodától az egyetemig. Az iskolákban, civil szervezetekben, politikusok körében téma legyen a magyar iskolaközpont. Szakemberek (pszichológusok, pedagógusok, történészek, szociológusok, jogászok) Vajdaság-szerte tartsanak előadásokat e témáról, szülőknek, érdekelt tanulóknak, oktatóknak.

A politikusok győzzék meg az illetékeseket a magyar iskolahálózat kiépítésének szükségességéről, hiszen a kisebbségi jogok maximális biztosításával, pozitív hozzáállással, a másság elfogadásával az egész ország közelebb kerül az Európai Unióhoz.

A legsürgősebb tennivalók

A magyar oktatási rendszer egyik alappillére az általános és középiskolai kollégiumi hálózat kialakítása. Minden olyan helységben, ahol középiskola működik, szükséges a bentlakás létrehozása. Ezek a helységek a következők: **Ada, Becse, Csóka, Kani-
zsa, Topolya, Zenta, Zombor.**

Általános iskolai kollégiumokat a Bánságban és Nyugat-Bácskában kellene létrehozni.

Észak-Bánságban Kikindán vagy Kisoroszin lenne helye, ennek vonzáskörzete Mokrin, Töröktopolya, esetleg Majdány, Rábé, Oroszlámos.

Közép-Bánságban Nagybecskerekben lenne a kollégiumnak létjogosultsága. Vonzáskörzete: Erzsébetlak, Écska, Lukácsfalva.

Magyarittabén a Miloš Crnjanski Általános Iskolában meg kell valósítani az iskola szétválasztását, mert jelenlegi formájában az asszimilációt erősíti. Az iskolában a tanulók egyre több tantárgyat tanulnak szerbül. 2003-ban a tanárok egy csoportja kérvénnyel fordult a Tartományi Oktatási Titkársághoz a magyar iskola visszaállítása érdekében. Kérvényükre nem kaptak választ. A VMPE közbenjárása is sikertelen volt, válasz nélkül maradt. A tordai iskola anyaiskolája a Banatsko Karadordevo-i Nikola Tesla Általános Iskola. Itt is igény a szétválás az anyaiskolától, amely szerb nyelvű és csak hátrányt jelent a munkájukban, a támogatások elnyerésében.

Dél-Bánságban Úrményházán már beindult az általános iskolai kollégium szervezésének folyamata, kezdeményezői Dulka Andor és Viola Lujza. Idén két nezsényi gyereket családoknál helyeztek el, remélhető, hogy jövőre már épület is lesz. A bókai tanulók a közelben lévő Nezsénybe utaznának iskolabusszal, majd ötödik osztálytól az úrményházi iskolában folytathatnák tanulmányaikat. Fejértelepen helyre kell állítani a magyar nyelvű oktatást, amely nyolc évvel ezelőtt szűnt meg. A többségében magyar lakosságú faluban csak szerb összevont tagozat működik. Versecen is be kell indítani a magyar nyelvű oktatást.

Nyugat-Bácskában rohamosan csökken a tanulók létszáma. Abban a faluban kellene megszervezni a

nyolcosztályos iskola működési feltételeit, amelynek legkedvezőbbek a demográfiai esélyei. **Az alsó tagozatnak fenn kell maradnia a legkisebb faluban is.**

Újvidék

Felmerült egy magyar iskolaközpont létrehozásának terve. Általános iskolai szinten meg kellene tartani a magyar tagozatos iskolákban a magyar osztályokat úgy, hogy szervezetileg az iskolaközpont igazgatóságához tartozzanak. Ugyanis ha az általános iskolai osztályokat egy épületbe vonjuk össze, megismétlődik a nagybecskereki eset. Ismeretes, hogy Nagybecskerekben az iskolák összevonásának következménye az lett, hogy a szülők a legközelebbi iskola szerb tagozatára iratták a gyermeküket. Most már a Sonja Marinković Általános Iskolában is 10 körül van egy-egy osztály létszáma, holott azelőtt négy iskolában volt magyar tagozat.

Az újvidéki Április 7. Egészségügyi Középiskolában a nemrég újra beindult magyar tagozaton jövőre nem szándékoznak magyar osztályt indítani.

A politikai szinten olyan fellépésre várunk, amely nemcsak melegen tartja a problémákat és tétlenül nézi a magyar nyelvű oktatás pusztulását, hanem valóban gyökeres megoldásokat kényszerít ki a kormánytól.

A tanácskozáson hallottak alapján: Molnár Gabriella Irén a multikulturális egyetem létrehozásának szükségességéről beszélt. Hozzászólásomban kifejtettem, hogy magyar egyetemre van szükség, és amennyiben a jóváhagyást erre nem kaphatjuk meg, magyarországi egyetem kihelyezett tagozatával kellene indulni. Erdélyben és Kárpátalján hosszú ideig kihelyezett tagozat működött, pl. a kárpátaljai főiskola elődje kihelyezett tagozat volt (Nyíregyházáról). A VMPE a '90-es évek közepén már tárgyalta a szegedi JATE rektorával, aki beleegyezését adta, Szabadkán lett volna a kihelyezett tanárképző tagozat, de hiányzott a politikai akarat.

Konkrét lépéseket

Meglátásom szerint az önálló vajdasági magyar iskolarendszer szükségességét valóban nem kell vitatni.

Konkrét lépéseket foglalkozok össze.

Évek óta tanítok a szabadkai Egészségügyi Középiskolában szakelőadóként, és a tapasztalatom le-sújtó a középiskolásaink anyanyelvhasználatát illetően. A rendelkezésre álló tankönyv régóta elavult (több mint húsz évvel ezelőtti kiadás), sem nyelvezetében, sem szellemiségében nem felel meg az elvárásoknak. A hivatalos szerb nyelvű tankönyv fordítása, nyelvezete gyalázatosan rossz.

Úgy vélem, hogy magyar nyelven (és szellemiségben) írt tankönyveket kell biztosítani középiskolásaink számára, amit vajdasági magyar szakembereknek kellene megírniuk, olyanoknak, akik az illető tárgy oktatásával is foglalkoznak.

A gyerekekben megvan az igény erre. Akarják és szeretnék.

Az illető magyar középiskolák igazgatói meglehetnének, hogy olyan szakelőadókat keresnek, akik anyanyelvüket és az illető szaktantárgy nyelvét megfelelő szinten beszélik.

A terminus technicusokat a többségi nyelven is el kell sajátítani, amit a megírandó tankönyvben külön jelölhetnénk.

A külföldön szerzett diplomák honosításának feltétlenül rugalmasnak kell lennie. Erről az MNT illetékes bizottságának kell számot vezetnie.

A leendő vajdasági délvidéki értelmiség sorsa közvetlenül az ő kezükben van.

Egy szabadkai magyar egyetem növelné a délvidéki magyarság jövőbe vetett hitét

A tapasztalat azt mutatja, hogy az alsós tagozatoktól az egyetemig oktatóink magyar tudása nem elégséges. A szerb nyelven végzett egyetemi tanulmányaik alatt a szaknyelvet csak ezen a nyelven ismerték meg. Sok esetben hiányzik az önképzésre való készség, hogy a saját anyanyelvén is elsajátítsa a szakterminológiát.

Teljesen feledésbe merült az a tény, hogy az anyanyelvoktatás – ez esetben **a magyar nyelv oktatása – nem csak a magyartanár, hanem minden magyar nyelven oktató szaktanár feladata is.**

Már a középiskolákban tapasztalható az a jelenség, hogy egyes tantárgyakat a magyar tagozatokon is szerb nyelven tanítják, ez még sokkal kifejezettebb a felsőoktatásban. Ennek oka nemcsak egyes vezetőknek abban a szándékában keresendő, hogy elsorvaszszak a magyar nyelvű oktatást, hanem abban is, hogy **valójában nincs** megfelelő magyar ajkú szaktanár az adott tantárgy oktatására.

Átmeneti megoldásként, a gondok enyhítésére alkalmazhatók meghívott előadók, de végleges megoldást csakis az jelentheti, ha **MEGSZERVEZZÜK A FELSŐOKTATÁSBAN A MAGYAR NYELVŰ KÉPZÉST**, hogy minden leendő szaktanár tantárgyát magyar nyelven sajátítsa el. Különösen fontos és talán a legsürgősebb a magyar tanítóképzést megoldani.

Intézményesen ezt csakis önálló egyetem keretében lehet megoldani.

Tekintettel a társadalmi környezetre ez a jelenlegi helyzetben „Jegkönyvebben” Szabadkán valósítható meg.

Megvalósítási lehetőség:

1) Megteremteni a politikai feltételeket

Ebben oroszánrészt kell, hogy vállaljon az MNT, továbbá minden vajdasági magyar politikus. Két irányban kell lépni:

a) az állam (Szerbia és Montenegró) felé, amelynek jöllehet nem szívügye egy magyar egyetem létrehozása, de mindenképpen neki is érdeke a világ előtt bizonyítani demokratizálódását – ezt ki kell aknázni.

b) az anyaország felé, most amikor a hivatalban lévő kormány ígéretet és szorgalmazza a szülőföldön való maradást – szavukon kell fogni.

2) Megteremteni az oktatási feltételeket

Ebben viszont nekünk, egyetemi oktatóknak, a VMTT-nek és ismét csak az MNT oktatással foglalkozó bizottságának kell aktív szerepet vállalnia.

Hosszú távon egy Szabadkán létező magyar tannyelvű egyetem növelné a délvidéki magyarság jövőbe vetett hitét – tehát a szülőföldön való maradását.

„Ne hagyjátok a templomot és az iskolát ...” – templomaink hála Istennek megmaradtak, a meglévő iskolákat nekünk kell tovább fejlesztenünk és önálló egyetem keretén belül magyar nyelven képezni az iskolák számára az oktatókat.

A délvidéki magyar iskolai autonómia normatív és tartalmi feltételeiről

I.

Teljes körű és általános - országos és helyi kisebbségi autonómia nélkül nehezen képzelhető el a kívánt és szükséges magyar kisebbségi oktatási autonómia az óvodától az egyetemig.

Amennyiben a vajdasági Magyar Nemzeti Tanácsnak teljes körű, ügydöntő, önálló hatásköre volna országos magyar nemzeti kisebbségi sorsdöntő kérdésekben, és rendelkezne az ezzel járó szükséges pénzügyi eszközökkel (mint minden más jelentős közszolgálati intézményünk), akkor alapítója lehetne az önálló magyar iskoláztatási rendszernek az óvodától az egyetemig, azaz az önálló magyar tudományegyetemnek is. Lévéen azonban, hogy a szövetségi törvény által megszabott kisebbségi nemzeti tanácsok, beleértve a Magyar Nemzeti Tanácsot is, sok tekintetben csupán konzultatív hatáskörrel rendelkeznek, ezzel a szűk kompetenciával pedig aligha lehetnek alapítói a közszolgálati intézményeknek, beleértve az önálló magyar oktatási rendszert is. A hatáskörök korlátozottsága mellett gondot okoz, hogy hiányzanak azok a pénzügyi és vagyoni feltételek, amelyek szükségesek az önálló magyar iskolarendszer működtetéséhez. A pénzügyi alapok mint fiskális feltételek azért nem adóttak, mert a vajdasági magyar adófizető polgárok hozzájárulásai az általános közszolgálati intézmények működtetéséhez nem maradnak helyben, vagy nem a hozzájárulás arányában jutnak vissza. Gyakorlatilag a nemzeti tanácsoknak, az érvényes jogszabályok értelmében, jelenleg nincs önálló vagy származtatott pénzügyi forrásuk. A vagyoni feltételek arról szólnak, hogy a legtöbb korábbi magyar közszolgálati vagy magánoktatási ingatlan vagyont továbbra is állami tulajdonban van. Visszaszármaztatásuk esetén, a korábbi közszolgálati iskolai ingatlanok és eszköztárak, értelemszerűen a nagyobb kompetenciájú és vagyonnal rendelkező országos magyar önkormányzat

kezelése alá tarthatnának. Sokan félnek az ilyen fajta vagyoni-visszaszármaztatástól, mert nézetük szerint az ingatlanok és az oktatási eszköztár karbantartásához és modernizálásához nincsenek meg a szükséges állandó pénzforrások, azaz közalapítványi támogatások. Ami jelen pillanatban igaz is. Amennyiben azonban azt vesszük figyelembe, hogy a közös iskolarendszer fenntartására az állam, igaz messzemenően nem elégséges módon, de nyújtja a pénzügyi keretet, nincs ok arra, hogy a működtetési eszközöket ne biztosítsa az önálló magyar oktatási rendszer személyi és anyagi szükségleteinek fedezésére. A probléma azonban ezzel nem ér véget, hiszen szükség lenne a megfelelő közoktatási adminisztráció alkalmazására is. Közben lehet, hogy külön kellene választani a Magyar Nemzeti Tanács által alapítandó országos intézményeket és az ezzel járó kompetenciákat és kezelői jogokat azoktól az oktatási intézményektől, amelyek a helyi magyar önkormányzatok hatáskörébe vagy kezelői kötelezettségkörébe kerülnének. A nemzeti tanács országos hatáskörébe kerülné pl. az önálló magyar tudományegyetem alapítási és kezelési jogköre, valamint fenntartása, továbbá a szóránytelepüléseken levő magyar oktatási intézmények ellátása. Az egyházi iskolák visszaszármaztatása esetén nyilván az egyházi önkormányzat szabályai érvényesülnének.

A magyar oktatási autonómia nemcsak, sőt, elsődlegesen nem az anyagi feltételrendszeren múlik (ami persze sok tekintetben előfeltétel lehet), hanem egyfelől a magyar szellemiségű oktatástól, vagyis az oktatói kádertől, másfelől az önálló oktatási programok kialakításától függ.

Az önálló magyar iskolarendszer autonómiájának szervei nem lehetnek csupán bábaskodók, felülbírák, hanem biztosítaniuk kell a szükséges személyi és tárgyi feltételeket. Az oktatási autonómiának magában az oktatási intézményben kell megvalósulnia.

II.

Az óvoda nagyon fontos mint kezdeti és meghatározó oktatási intézménytényező, az általános iskola és a középiskola mint folytatás, az oktatás csúcán levő egyetem pedig szakértelmiségünket adó forráshelyként döntő a maga nemében. Az oktatás minden szintjének megvan a maga tudatformáló, identitásmegőrző szerepe. Tantárgytartalom tekintetében vannak hangsúlyozottabb területek, mint amilyen az anyanyelv, irodalom, művészet, képzőművészet, történelem stb., de ebből a sorból korántsem kell kizárni a más hangsúlyozású, de bizonyos szempontból ugyanolyan fontosságú szakmai és hivatáskultúra elsajátítását. Az egész oktatási rendszerben a teljes körű anyanyelvűsítést kell érvényre juttatni. **A hivatásunk, szakmánk anyanyelven való elmélyítése biztonságos támpont a többségi, az európai és a világnyelvek elsajátításához. Az anyanyelv magas szintű és sokoldalú ismerete révén leszünk birtokában a megfelelő szakmai képesítésnek. A franciák mondják: a nyelvismeret nemcsak grammatika és terminológia, hanem a nyelv mögött álló irodalom és kultúra (le langue et civilisation). Nem elegendő tehát csupán a nyelv grammatikáját elsajátítani, bár ez rendkívül fontos, hanem a nyelv mögött álló legtagabban értelmezett kulturális háttérre is szükségünk van. Az oktatás minőségét a korosztályhoz mért oktatási módszer és tartalom is meghatározza.**

III.

A felsőoktatás autonómiájához elengedhetetlenül szükséges az önálló magyar tudományegyetem biztosítása. Szükséges, természetesen az állami egyetemen, ahol csak lehet, a magyar tannyelvű párhuzamos oktatás. Nincs kifogásom a multikulturális egyetem ellen, de prioritás tekintetében előnyt adok az önálló magyar tudományegyetemnek.

Tekintve, hogy a jelenlegi felsőoktatási törvény bizonyos indokolatlan nyelvi és alapítási korlátozásokat tartalmaz, szükség mutatkozik a megfelelő módosítására, annak érdekében, hogy az önálló magyar tudományegyetem létrejöhessen. Vannak vélemények, melyek szerint a kettő (multikulturális és önálló magyar egyetem) egymást kizárják. Nézetem szerint nem, hiszen annyi oktatási problémánk van, hogy akár a kéttípusú egyetem sem oldja meg ezeket. Jómagam több mint 30 éve dolgozom a multikulturálisnak induló Újvidéki Egyetemen, amely idők során, beleértve különösen a mилоševići korszakot, egynyelvűvé, egyszellemiségűvé és egykultúrájúvá vált a gyér ellenzékiesség ellenére is. Ez legalább 15 évig tartott, ez alatt az idő alatt nagyon kevésszer, szinte csak kivételesen fordult elő, hogy magyar oktatót alkalmaztak. A váltás után sem jobb ebben a tekintetben a helyzet. E tapasztalat alapján gondolom, hogy **az önálló, autonóm, magyar szellemiségű tudományegyetem könnyebben biztosíthatná az oktatói utánpótlást és a megfelelő magyar és európai szintű képzést.**

Gondolatok a felnőttoktatásról

Amikor a délvidéki magyar nyelvű oktatásról szót ejtünk, vagy erről tanácskozunk, általában az iskolai nevelésre és tanításra gondolunk. Pedig a felnőtt lakosság oktatása, illetve továbbképzése számunkra épp annyira fontos, mint a délvidéki magyar iskoláztatás problémája. Nem vitás, hogy a független, az önálló magyar iskolarendszer megvalósítása a magyarként való megmaradásunknak nagyon lényeges feltétele. Ismerve azonban a XXI. század követelményeit és másfelől a délvidéki magyarság műveltségének a nem megfelelő színvonalát, egyértelművé válik, hogy a felnőtt lakosság továbbképzésének éppolyan nagy a jelentősége, mint a magyar oktatásügynek.

Szem előtt tartva ugyanis azt a sajnálatos tény, hogy az itt élő magyarság több mint 60%-nak csak nyolc általános az iskolai végzettsége, vagy még ennyi sem, a 30%-nak pedig hároméves szak- és középiskolai képesítése van, és csak alig 10%-a rendelkezik főiskolai vagy egyetemi diplomával, akkor érthetővé válik, hogy e közösség műveltségi szintje nem felel meg a XXI. század kihívásainak. Számításba véve, hogy az általános és a középiskolát végzettek sok esetben teljesen el vannak zárva a továbbképzés lehetőségeitől, és azt a tényt, hogy az olvasási szokások nálunk milyen tragikus állapotokat tükröznek, akkor elképzelhető, hogy a tudomány mai vívmányai mennyire ismeretese a magyarságnak e rétegében. Itt mindenképp meg kell említeni a zentai Thurzó Lajos Művelődési Központnak a közelmúltban elindított tudománynépszerűsítő előadássorozatát, de ez csak egy csöpp a tengerben, amit föltétlen ki kellene terjeszteni minden délvidéki magyarlakta településre.

A XXI. század a tudás századát jelenti. Minden tudományág nap mint nap az új ismeretek özönét tárja elénk, és aki nem tud ezzel legalább némileg lépést tartani, az ma képtelen egy jól működő, akár egyéni, akár közösségi gazdaság irányítására. Ha viszont a délvidéki magyarság nem lesz képes a könnyörtelen világpiacra gazdaságilag helytállni, sőt gyarapodni is, akkor arra se lesz képes, hogy otthonát, családot és kultúrát te-

remtsen. Mindezek nélkül pedig jövőt sem tud majd építeni, ami azt jelenti, hogy az a közösség, amelynek nincsen hite, anyagi és erkölcsi biztonsága, valamint jövőképe, az menthetetlenül elvesz a képzetlenebb és vitálisabb népek tengerében. Ezért az önálló magyar felnőttképzésnek éppolyan fontosságot kell tulajdonítani, mint az iskolai oktatásnak. Pontosabban az iskolai oktatás nem érhet véget bármilyen bizonyítvány vagy diploma megszerzésével. **Az ismeretterjesztést az iskola elvégzése után is biztosítani kell, amire a falusi lakosság épp annyira jogosult, mint a kulturális központokban élő városiak,** ami azt jelenti, hogy a zentai kezdeményezést bővíteni kell. A mai szerb kormánytól sajnos nem remélhető ennek a megszervezése, még kevésbé a működtetése. Ezért elsősorban a délvidéki magyar értelmiségre hárul az a feladat, hogy ezt a munkát megszervezze és működtesse. Természetesen jelentős szerepet kell vállalniuk a művelődési egyesületeknek, gazdaköröknek és más magyar civil szervezeteknek is.

Majdnem minden magyar közösség, még a legkisebb is, rendelkezik művelődési egyesülettel. A tevékenyebbek még gazdakörrel, egyházi és más civil szervezetekkel is. A művelődési egyesületek zömében mind a mai napig csak a hagyományápolás valamelyik formáját művelik. A múlt kultúráját ápolják, ami természetesen nagyon szükséges, hisz gyökerek nélkül egyetlenegy közösség sem képes jövőt építeni. De ha egy egyesület még a nevében is a „művelődési” jelzőt viseli, akkor az nem állhat csak fél lábon, csupán az elmúlt idők kultúráját ápolva, sőt, annak is csak a töredékén, mivelhogy csak a népi kultúrát műveli, hanem éppolyan feladata, sőt kötelessége a ma tudományának az ismereteit is közreadni, terjeszteni. Végső ideje, hogy a művelődési egyesületeink profilt változtassanak, és a tevékenységi programjukat kibővítsék. A kizárólagos múltba tekintés ugyanis eltávolítja az adott közösséget a ma realitásától, egyfajta nosztalgias álomvilágot teremt, amely megbénít minden jövőteremtő tevékenységet. Ezért a művelődési egyesületek-

ink a hagyomány ápolása mellett vállalják fel az általános műveltség és bizonyos tudományágazatok, mint például a mezőgazdaság, a kertészet, a biogazdaság, a természetvédelem, a számítástechnika, piactudás stb. alapfokú terjesztését is. Egyes gazdakörök már most is végeznek ilyen jellegű ismeretterjesztést. Kiemelkedő tevékenységet folytat például a horgosi Termelők Klubja, de ezeknek a száma egyrészt nagyon kicsi, másrészt pedig aktivitásuk nagyon egysíkú. Kizárólag a mezőgazdaságra szorítkozik. Ezért szükséges a felnőttképzés általános megszervezése és működtetése. Természetesen a művelődési egyesületek vezetősége ennek kidolgozására képtelen, hisz néhány egyesület kivételével erre nincs is megfelelő szakembergárdája. Ezért az lenne a legelfogadhatóbb, ha a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság vagy más értelmiségi kör vállalná a program kidolgozását, valamint az előadók biztosítását, az adott civil szervezetek pedig végeznék a közönség toborzását, és helyet biztosítanának a munkának.

Most, amikor a látszólagos hatalom- és rendszerváltással a délvidéki magyarság kiszorult minden munkalehetőségből, az állami intézményekből, valamint a háborús nyereszkesedők által privatizált vállalatokból, és számára csak az állam által kizsákmányolt földművelés maradt, esetleg valamilyen apró vállalkozás, akkor egyértelművé válik, hogy fennmaradását, megélhetési lehetőségeit és boldogulását csak a nagyobb tudás, a tájékozottság és a bővebb kapcsolatteremtési lehetőségek képesek biztosítani. A munkalehetőségtől megfosztott magyarság kizárólag csak a tudásával képes felvenni a megélhetésért folyó küzdelmet a többszörösen előnyben részesített többségi nemzettel szemben. Amennyiben az értelmiség nem lesz képes vagy nem hajlandó ezt a művelődést gyarapító munkát felvállalni, és e közösség kultúráját megfelelő szintre emelni, akkor az itt élő magyarságnak nem marad más hátra, csak a kivándorlás vagy a nemzetváltás, a beolvadás. A helyzetet még súlyosbítja, hogy képzettség nélkül számunkra nem csak az európai uniós határ, a vízumkénszker jelent majd akadályt a főzárkózásban, hanem a képzettség hiánya

is. Európában a mai értékrendszer szerint a tudás a legnagyobb kincs, tehát egyértelmű, hogy félig analfabétaként nem lehet egy tudásértékű világba betörni. Számításba véve pedig az itt élő magyarság tudásszintjét, és azt a tendenciát, amely irányba ez a balkáni művelődéspolitikai halad, ami inkább nevezhető népbetűtásnak, akkor nem lehet kétséges, hogy ha meg akarunk maradni, akkor itt és most cselekednünk kell. Ismerve a mai körülményeket, sajnos sem a magyar pártoktól, sem a Magyar Nemzeti Tanácstól nem remélhetünk ilyen segítséget. Ezért ebben a nemes munkában csak a nemzetért eddig is tevékenykedő értelmiségre lehet számítani.

Természetesen azt is le kell szögezni, hogy nem csak a gazdasági okok indokolják a felnőttkori ismeretterjesztést, hanem a nemzettudat erősítése és a polgári középréteg gyarapítása is. Az a társadalom ugyanis, amely nem rendelkezik egy számottevő, kiművelt középréteggel, az nem lesz képes sem megfelelő számú értelmiséget nevelni, még kevésbé tájékozódni, ami azzal a veszéllyel jár, hogy irányt veszítve képtelen magának jövőképet formálni.

Közvetlenül a II. világháború előtt a délvidéki magyarság, a kisebbségi jogfosztottság ellenére, képes volt egy erős polgári réteget kialakítani, amelyet a háború megtizedelt. A nyolcvanas évekig ezt a hiányt némileg sikerült pótolni, de a milosevići időszakban, amikor zömmel a polgári réteg fogott vándorbotot, ismét tragikussá vált a helyzet. Azért tragikus, mert tájékozódott, kiművelt polgári réteg nélkül nincs megfelelő igény a művelődésre, lehetőség az izlésformálásra, miközben elsorvad az anyanyelv és a nemzettudat, meglepő gyorsasággal terjed a giccs, az álkultúra. Ilyen körülmények között táptalajra lel a tömegek manipulálása, és egy agymosott nép már képtelen ellenállni minden jogfosztásnak és beolvasztási törekvésnek. Megindul a lejtőn a megszűnés felé.

Ezért a délvidéki magyar értelmiségének kötelessége, József Attila gondolatát szabadon átfogalmazva, e nemzettörődéket nem csak középiskolás fokon tanítani,

Vallások – identitások

befejezetlen vers

Kárpátok ringó
bölcsője,
tiszavirág temetője –
itt nyáron beszorul,
szomorkodik a
báránnyelű.
Tüzek pattognak,
és a vándor jó,
és megy.
Sós levegő ökönyálát
ereszt.
Püposra dagadt
emlék ömlenek,
Alpe – Adria tengelye,
a Duna völgye,
a kompról integet,
Széchenyit emleget,
Vas a kapu.
A bérceken túliaknak,
a fojtogató
hatalomnak
hélmérőldes csizmát
adtunk.
Kenyerünket megosztottuk,
szűzi prédával
áldoztunk!
Ó Istenem,
hol hibáztunk!

Milyen egyszerű, de
valóban, hogy is van,
hol van a
Haza.
Fiume, Trieszt vagy
Szabadka, vagy
Vásárhely, Nagybánya,
netán
Csíkszereda?
Sajnos nem ilyen
egyszerű.
És az sem különös, hogy
hegymászó csizmája
nincs az alföldinek.
Az árteret, a nádas,
furfanggal – mezítábl
járja.

De szép volt!
Vonzott a tenger,
s csak a lábunkat mostuk
az Adriában,
ott Abbáziában!
S hazafelé az első
lankáson már
otthon voltunk.
Otthon a medence,
a látóhatár
poros gyöngybájában.
És a szél mindig fúj
erről vagy arról.
De a Kárpátok közt
már régen – új
hírt
nem hoz!
Pedig vannak
az időben járható
utak.
És jóval társasabbak!
A baj, ha baj, az,
hogy eszünkbe se jut
rálépni az útra, és csak
ordítunk a koldusra.
(Igen.)

Intelem

Szülő, ha Háza –
Szülőháza,
meddő ne legyen!
Ahol gyermekiskola
nem virraszt,
ott
szórvány lesz
a magyar.
És házunk vesztőhely.
Kiapad a patak.
Így lesz ez mivelünk,
és egy kölni
Ács-gondolattal.
Igen.

Sok hühó semmiért...

Avagy: amikor Sziszüphosz úr herkulési munkát vállal

A Magyar Szó január 4-ei számából értesülhetünk arról, hogy a Magyar Nemzeti Tanács a múlt év végén, pontosabban december 29-én „befejezte a magyar nyelvet hivatalos használatba be nem vezető közösségek és települések elnevezésének meghatározásával kapcsolatos munkáját.” Ezzel kiegészült az a 360 helységnévből álló jegyzék, amelyet az MNT 2003. augusztus 16-án fogadott el a Nyelvhasználati bizottság indítványára, amellyel a vajdasági települések – a Hét Nap újságírójának szavaival – „visszakapták becsületes magyar nevüket” – már ha egyáltalán volt nekik.

Emlékeztetőként hadd említsem meg, hogy a vajdasági magyar helységnevek megállapításának folyamata 2002 márciusában kezdődött meg, tehát csaknem három éven át tartott hosszadalmas és indulatoktól sem mentes közvitával, sajtópárbajjal, személyes civakodásokkal és sértegetésekkel ugyancsak megspékelten. Mondhatjuk: mind a mai napig sem zárult le, hiszen az MNT „jogerős” határozata ellen még mindig számos vétó hangzik el egyes települések lakossága részéről (pl. Bácskossuthfalva – Ómoravica esetében), s helyenként az MNT is bizonytalan, mint Bácskertes – Kupuszina névmegállapításánál, holott nyilvánvaló, hogy egy helységnek csupán egyetlen (magyar) neve lehet. (Az sem megnyugtató, ha a bizottság „menet közben” módosítja a már elfogadott határozatot, ahogy az Budiszava – Tiszakálmánfalva esetében történt.)

Mindez a sok hercehurca elkerülhető, a „herkulési munka” pedig akár egyetlen munkanap alatt is megoldható lett volna, ha az MNT bizottsága megtalálja a megfelelő kiindulási alapot, és nem egy homályos, ködös megfogalmazású követelményt állít maga elé, azt ti., hogy a helységnevek meghatározásának alapja „az élő magyar hagyomány”. Ennél megfoghatatlanabb kiindulási alapot ugyanis még csak elképzelni sem lehet, mert ez a fogalom annyiféleképpen értelmezhető és magyarázható, ahányan csak vállalkoznak rá. Hogy csak két szempontot vessek fel: egy helység története folyamán használatos számos név közül vajon annak van-e „élő magyar hagyománya”, amelyet az ott jelen-

leg élő magyar lakosság használ (vö. Bogojeva, Debellács, Pecellő, Verbica stb.) vagy az, amelyet a helybeliek többsége (netán a legtekintélyesebb lakosokból álló, választott „kupaktanács”) a legmegfelelőbbnek tart? S akkor mi van az olyan helységekkel, amelyeknek már egyetlen magyar lakosuk sincs, vagy azokkal, amelyeknek a magyar köztudat még csak a hírére sem hallotta, bár él bennük akár százalékosan is meghatározható magyar népesség? S mi legyen azokkal a kisebb-nagyobb településekkel, amelyek sosem tartoztak a történelmi Magyarországhoz, és mégis van hagyományos magyar nevük vagy névváltozatuk? (Bécs-Wien, Boroszló-Breslau, Bukarest-Bucuresti, Drezda-Dresden, Drinápoly-Edirne, Fokváros-Cape Town, Jászvásár-Iasi, Krakkó-Krakow, Lipcse-Leipzig, Nápoly-Napoli, Nikápoly-Nikopol, Prága-Praha, Rodostó-Tekirdag, Róma-Roma, Varsó-Warszawa, Velence-Venezia stb.) Vajon nyelvhasználat tekintetében ki kellene kérnünk az ott élő netán fél tucatnyi magyar lakos véleményét? Vagy támaszkodhatunk-e a helyi magyar lakosság „nyelvérzékére”, akik Belgrád helyett többnyire Beográdot, Újvidék helyett Noviszádot, Szabadka helyett Szubolicát mondanak?

Nyilvánvaló, hogy helységneveink nem csupán azt a célt szolgálják, hogy egy-egy település lakói azonosítani tudják önmaguk és a környék lakóhelyeit. Ebben az esetben ugyanis megfelelne a már fentebb említett helyi elnevezések, akárcsak tájegységenként különféle változatban használatos közneveink. A köznyelvi 'bab' ugyanis néhol 'paszuly', másutt meg 'fuszulyka', a burgonyát meg leginkább krumplinak, de helyenként 'kolompér'-nak sőt 'pityóká'-nak is tisztelik. Ugyanezen az alapon a Megye a gőzös Kanizsára kezdetű dalt énekelve a bácskaiak valamennyien Magyarkanizsára, a bánágiak Törökkanizsára, a dunántúliak viszont Nagykanizsára gondolnak; Vásárhelyet emlegetve ugyancsak más-más helység képe jelenik meg a tiszántúliak, az erdélyiek vagy a bánágiak tudatában. (Ez utóbbiaknak persze csak akkor, ha tudják, hogy az

általuk Debeljacsának vagy Debellácsnak nevezett falu „becsületes magyar neve” – Torontátságárhely!)

Az MNT nyelvhasználati bizottsága által elvégzett s célirányosságát tekintve akár sziszifuszinak is nevezhető munkája a legegyszerűbben tehát úgy lett volna elvégezhető, ha a bizottság tudomásul veszi, hogy a délvidéki helységek túlnyomó részének (lakosságuk nemzetiségi összetételétől függetlenül) van már magyar neve, s valójában ezeket kell(ene) visszaállítani. (Erre egyébként Ágoston Mihály nyug. egyetemi tanár úr is figyelmeztetett egyik tanulmányában.) Célunk ugyanis az, hogy a magyar nyelvet beszélő 15 milliónyi ember a földrajzi neveket is egységesen ismerje, akár csak nyelvünk egyéb szavait. (Gondoljunk csak az anyaországi boltokban 'majica', 'patika' és 'trénerka' után kutató honfitársaink hányattatásaira! „Valami magyarul elég jól beszélő szerbek patikát akartak venni a cipőboltban!”) Egyébként ezt a gyakran hivatkozott helyesírási szabályzatunk (A magyar helyesírás szabályai. 11. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. – rövidítve AkH. 11.) 208. pontja is így irányozza elő. A történelmi vagy tájnyelvi elnevezések a maguk helyén (helyi használatban szépirodalmi és megfelelő szakmunkákban) természetesen használhatók, nem kívánatos azonban, hogy ugyanazt a helységet hivatalos használatban más-más néven említsék a több országra (sőt a szórványmagyarságot figyelembe véve: az egész világra) kiterjedő magyar nyelvterületen. (Fel kell hívunk a figyelmet, hogy sajtónk még az MNT által meghatározott helységneveket sem használja mindig következetesen!)

Mindehhez azért hadd tegyük hozzá: az MNT nyelvhasználati bizottsága nagyjából helyesen járt el, bár rengeteg elfecsérelt idő és energia árán. Többnyire ösztönösen rátapintott a helyes megoldásokra, és a kínálkozó történelmi, helyi vagy romlott (elszerbesített)

névalakok közül a megfelelőt választotta. S hogy melyek voltak azok? Természetesen azok, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia fennállásának utolsó éveiben (illetőleg az 1922-ben bekövetkezett délszláv helységnév-módosításig) érvényben voltak. Nemzeti történelmünk és a Kárpát-medence földrajza ezer szállal fonódik egybe, s kérdeim: honnan származott a magyar szabadságharc egyik délvidéki hőse, alsó és felsőittelei, eleméri Kiss Ernő honvédtábornok, ha Alsóittele az MNT határozata értelmében és a helybeliek óhaja, valamint egy helytörténeti monda alapján jelenleg Magyarittabének hívják? (Felsőittele meg Szerbittabének?)

Hadd hangsúlyozzam immár sokadszor: a helységnevek nomenklatúrája (ma már) nem a helyi szóhasználat, közmegegyezés vagy szavazás által eldöntendő többségi akaratnyilvánítás kérdése, hanem az államhatalom által megbízott testület konszenzusa alapján kialakított névrendszer, amelyet nem a területiális fennhatósággal rendelkező állam, hanem a kérdéses nyelvet államnyelvként használó közösség által kijelölt szerv határoz meg. Még érthetőbben: a magyar földrajzi nevek használata nem a szerb (román, szlovák, ukrán) államigazgatási szervek által kijelölt kvázi „önkormányzati” szerv (pl. az MNT hatásköre, hanem csakis a magyar állam részéről ezzel megbízott testületé (feltehetően a Magyar Tudományos Akadémia Földrajzi-név-meghatározó Bizottságáé). Minden tisztelet tehát az MNT-nek és az általa kinevezett bizottságnak, de a szóban forgó sziszifuszi munka helyett inkább nyelvhasználati jogaink érvényesítésének vagy anyanyelvű iskoláztatásunknak a kérdéseivel foglalkoztak volna! Annál is inkább, minthogy a helységnévhasználat egységesítése helyett nem egy esetben bizonytalanságot, kétértelműséget idéztek elő. Így az alábbi esetekben is:

Szerb helységnév	Az MNT határozata	magyar helységnévazonosító szótár szerint
Banatski Karlovac	Károlyfalva	Nagykárolyfalva
Banatsko Novo Selo	Révújfalú	Révaújfalú
Beočin	Belcsény	Beočin
Budisava	Budiszava	Tiszakálmánfalva
Budjanovci	Budinovci	Budjanovci
Čerević	Cserög	Cserög
Čurog	Csúrog	Csurog
Despotovo	Úrszentiván	Úrszentiván

Ilandža	Ilancsa	Ilonc
Irig	Úrög	Ireg
Klek	Begafő	Begafő ¹
Kula	Kula	Kula
Lalić	Lality	Lilimos
Laskovac	Szolnok	Szolnokpuszta
Lovćenac	Szikics	Szeghegy
Majdan	Majdány	Magyarmajdány
Mišicevo	Misityevó	Hadikvég ^o
Mokrin	–	Homokrév
Novi Itebej	Magyarittabé	Alsóittebe
Obornjača	Völgypart	Nagyvölgy
Rakovac	Dobó	Rakovac
Rastina	Rasztina	Hadikfalva ^o
Ratkovo	Ratkovó	Paripás
Rusko Selo	Kisorosz	Torontáloroszi
Sečanj	Szécsány	Torontálszécsány
Sirig	Szöreg	Hadiknépeo
Srednji Salaš	Szurkos	Istenhozott ^o
Srpski Itebej	Szerbittabé	Felsőittebe
Srpski Krstur	Szerbkeresztúr	Ókeresztúr
Taras	Tiszatarrós	Tiszatarros
Višnjevac	Visnyevác	Fogadjisten ^o
Višnjičeva	Gerk	Grk

A felsoroltakon kívül a bizottság munkájának van még néhány kisebb „szépséghibája”, mint például az, hogy Bogarasi és Obornjača (Nagyvölgy) Topolya községhez sorolja. A magyarcsernyei községhez tartozó Aleksandrovo jelenlegi szerb neve: Velika Livada. Aleksandrovo – a.m. Sándor – Szabadkához tartozik. Bačko Dušanovo jelenleg Dušanovo, Mihaljlovo helyesen Mihajlovo – magyar neve: Magyarszentmihály, megkülönböztetésül a tőle nem messze fekvő Végszentmihálytól (Lokve). Bešenovo sincs, csak Bešenevo. Párját ritkítja a földrajztudományban, hogy a szerbül Kupusinának nevezett helység magyarul „Bácskertes vagy Kupuszina”. Ugyanakkor Novo Miloševo névadóink szerint Beodra, holott ez két helység: Beodra és Karlova (a hajdani Dragulinovo) egyesítéséből jött létre. Stari Slankamen Zalánkeménre való „történelmiesítésének” sincs alapja, hiszen a ’sós kő’ jelentésű szerb névnek aligha van köze a Vörösmarty eposzában szereplő bolgár fejedelemhez. A Vršački rit viszont nyugodt lélekkel fordítható Versecrétnek, bár az sem biztos, hogy önálló településről van szó.

A bácskai és a bánási csángó-székely telepek falvainak a múlt században és annak derekán a magyar hatóság által meghatározott nevérol (a fenti táblázatban o-val jelölve) nem a mi dolgunk ítélkezni, mert ha a magyar nyelvterület többi részén ezeken a neveken ismeretesek a szóban forgó települések, akkor a terminológiai megosztás elkerülése végett nekünk is így (vagy szerb nevükön) kell megneveznünk őket.

Ei kell fogadnunk, hogy a délvidéki/vajdasági helységek egy részének nincs magyar neve. Ezen nem segíthetünk azzal, hogy a szerb vagy horvát helységneveket a magyar ábécé betűivel írjuk át, mint ahogy azt pl. Bácskertes esetében egyesek még mindig makacsul követelik. A trianoni békeszerződéssel létrejött ún. utódállamok közösen megtervezetnek tűnő, asszimilációs taktikájához tartozott a magyar helységnevek használatának a megtiltása, illetőleg saját, gyakran kitalált, a hagyományban semmiképpen sem gyökerező településnevekkel való felcserélése. Az utódállamok között is a legálmokabb délszláv állam időnként azzal az ötlettel állt

¹ A Tisza bánási mellékfolyójának neve szerbül: Bega, magyarul Béga. Kiss Lajos: Földrajzi neveink etimológiai szótára I.

elő, hogy a szerb helységnevek feltüntethetők az adott kisebbségi nyelv „helyesírása” szerint. Minthogy azonban fogalmuk sem volt konkrétan a magyar nyelv helyesírási szabályairól, amelyek szerint csupán a nem latin betűs írásmódú nyelvek tulajdonnevei írhatók át a magyar ábécé betűivel (pl. Moszkva. Szecsuan stb.), éppen a magyar helyesírás szabályaival tiltott írásmód bevezetését szorgalmazták. (AkH. 11. 218-221. pont). Minthogy a szerb nyelv kétféle, tehát cirill és latin betűs írásmódú is, így a szerb tulajdonnevek latin betűs változata betű szerint követendő – a mellékjelek esetleges elhagyásával nyomdatechnikai okokból. Így tehát magyar szövegben is legfeljebb Subotica, Novi Sad, Budisava és Kupusina írható (AkH. 11. – 208.b. pont), de semmiképpen sem Szubotica, Noviszád, Budiszava vagy Kupuszina. Sajnos, ezt a szabályt az MNT és a bizottság nem tartotta tiszteletben, és nem is alkalmazta, így több esetben a szerb helységnév magyarosnak gondolt hibrid változatát fogadta el. (Persze itt nem az Ada, Apatin, Orom, Temerin vagy a Bács, Bogaras, Martonos, Tornyos típusú helységnevekre gondolunk, mert azok szerb megfelelői a magyar vagy más nyelvekből átvett átírások.

Összefoglalva tehát a helyes eljárás az lett volna, ha a bizottság és az MNT az egész magyar nyelvterületen elfogadott helységneveket törvényesítette volna, ilyenek híján pedig a szerb elnevezések latin betűs változatát (és nem „magyaros” átírását). Megjegyzendő, hogy néhány (főleg szerémségi) magyarok által (is) lakott településnek van magyar névváltozata (még hozzá igen kedves, jó hangzású, rendszerint a szerb vagy a horvát névváltozat „magyarított” alakja), amelyek néprajzi és szépirodalmi művekben bizvást felhasználhatóak. Csúpan az a gond velük, hogy az általános magyar nyelvhasználat még nem fogadta el, minthogy nem is ismeri őket. Sajnos, az ilyen helységnevek „törvényesítése” nem az MNT s nem is a Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság vagy bármely más Szerbia és Montenegró-i köztársasági minisztérium vagy tudományos intézmény hatáskörébe tartozik, erre csúpan az MTA Földrajzinév-meghatározó Bizottsága illetékes. Így hát ezúton is szíves figyelmébe ajánlanám a Dobradó (Dobrodol), Herkóca (Hrtkovci), Nyékinca (Nikinca) Satrinca (Satrinci) helységnévváltozatok elfogadását és a magyar helységnévjegyzékbe való felvételét.

Ne „okosok” legyünk, hanem cselekvők!

Egyik tömegtájékoztatási eszközünk igazgatója izzad a számítógép előtt. Ötmondatos tájékoztatót próbál kipróbálni magából, ebben az UVB-sugárzással telt nyári időszakban, az általa indított nyereményjátékról. Azon morfondírozik, miről is kérje ki a játékban részt vevő olvasók véleményét. Ekkor vált előttem világossá, a kérdések ötletszerűek, és nem arra irányulnak, hogy megismerjük a lap olvasóinak az igényeit, hanem tegyünk úgy, mintha véleményük egy alapos tudományos felmérés részét képeznék, aminek alapján majd a lapfejlesztés beindul. Valahogy úgy, mint történt évekkel ezelőtt is, amikor az egyik főszerkesztőt horoszkópügyben felhívták, és aki keményrugós forgószékén öntetlen hátradőlve, hosszasan fejtegette, ő bizony anyagi tekintetben is teljes egészében az lkrek csillagjegy áldásos előnyeit élvezi. Alig múlt el egy-két év, és kiderült, a szóban forgó doktor főszerkesztőigazgató tetemes pénzösszegeket tulajdonított el a vállalatától, a tartományi költségvetésből. Ezzel anyagilag megrövidítette a munkatársai mellett a magyar közösség egészét. Csendes eltávolításával megoldottnak vélték az ügyet az ámtás nagymestereinek örökébe lépők, a társadalmi átalakulásban, a rendszerváltozásban is az egypártrendszer kizárólagosságának folytonosságát őrző csapat tagjai, hiszen pártjaink vezetői, irányítói egykor a munkásosztály avantgárdjának mondott tégelyben hevitették együtt a kommunista internacionalizmus eszméjét. Megtanulták: a politika mocsarában az egyéni boldoguláshoz elegendő a jelszavak gyártása, mint pl. — Druže Tito, mi ti se kunemo (Tito elvtárs, neked megfogadjuk); Semmi sem lephet meg bennünket; Talpra állunk, megmaradunk; Kenőpénzt nem fogadok el stb. —, vagyis a verbális megnyilatkozások látszattervékenysége.

A pártvonalon maradás ösztöne értékrenddé nőtte ki magát, és beivódott nemcsak a magukat politikai elitnek nevező emberekbe, hanem a kultúrába is. A Délvidéken, a hazánktól leszakított szülőföldünkön az irodalmi avantgárd töltötte be a nemzetben való gondolkodástól megfosztott életszemlélet légüres terét.

Egyetemi tanárok közreműködésével és akkor fiatal írók, költők, esztéták asszisztálásával megalkották a couleur locale elmélet formalizálásán alapuló önálló jugoszláviai magyar irodalmat, amely leginkább hátat fordítva a nemzeti közösségének a maga felszínességével vagy kitalált álomvalóságával próbálta elhitetni és elhinteni, hogy itt a világpolgár életérzésének korrajzát adják az alkotók. Az alkotószabadság helyett a látszólag semmitmondó szabadosság foglalta el az értéktelenség vezető szerepét. A valósággal a kapcsolatot csak annyira tartották, amennyire az a test fenntartásához, az anyagcsere lebonyolításához szükséges volt.

Kultúránkat egy sajátos, a kumroveci bojtár csiszolta prizmán keresztül szemlélték, amelynek ösbemutatóján kiderült, a jugoszláviai magyarok sokkal több szállal kötődnek a macedón kultúrához, mint a magyar nemzeti vonalhoz. A vasárnapi ebéd után errefelé nem csirkemell-csontokat húztak szét a macskák a szemétrakáson, hanem sirálmelcsontot rágcsáltak. Az irodalom ifjú partizánjai Che Gevara kultuszát harsogva vetették magukat az irodalom strukturalista megközelítésének zuhatagába, míg nem szövegpuhításuktól visszhangzott a vidék Balkán bércei ormai alatt. Jász-Nagykanizsai megyét a Viharsarokkal együtt szorította a hortobágyi délibáb elmosódó vibrálásába a bocskó-okból erőteljesen kiáramló kapcaszag. Minden fontossá vált számukra, ami illyes, Németh László ellenében született. A kultúra a templomrombolásból gyökerezett. Amit lerombolunk, hagyunk összedőlni; amiről nem beszélünk, az nem is létezik, az meg sem történt. A szennyen, bűntényeken felemelt szocialista látszatvilágban esély sem volt megemlékezni az ártatlan magyar áldozatokról. Egyetlen kísérletként maradt ránk ebből az időből Burány Nándor agyonhallgatott regénye, az Összeroppanás. Újságjainkban a túlélők néma sóhajtozását elnyomta az egykori spanyol harcosok, és a Petőfi brigádok emlékiratainak hangereje, a munkásmozgalmi múlt dicsfénye, a szövetkezetek hazug világa. Célkeresztbe a kultúránk folytonosságát és legfőbb ször nemzeti tudatunkat is tápláló egyházak kerül-

tek. Az elvetemültek tobzódó őrgöngyöszével vetették magukat a népük, nemzetük mellett kiálló papokra, templomokra, amelyeknek falai között — még ha gondolatban is — imáikba foglalhatták a pincékben, dögtelepeken, árokparton lemészárolt hozzátartozók emlékét.

Mit hozott a XX. század utolsó évtizedében bekövetkezett, szocialistának mondott látszatvilág összeomlása? Beszélhetünk-e összeomlásról, rendszerváltásról addig, amíg az 1945 utáni évtizedek ateista, balliberális értékrend obeliszkjeibe botlunk minduntalan? Szarkasztikus lenne kijelenteni, hogy kultúránk intézményei megszabadultak az egypártrendszer béklyóitól, amikor továbbra is az egységes nemzetben gondolkodás gátlói a hangadók. Egyetemek, tantestületek, önkormányzatok különböző bizottságai, folyóiratok, és más média irányadói úgy követik az elmúlt évtizedek értékrendjét, mintha mi sem történt volna. Ahelyett, hogy visszatérnénk az évezredes magyar keresztény kultúra természetes folytatásához — amelytől 1920-ban, majd ismételtelen 1945-ben metszettek el bennünket határátaszabdalással — továbbra is egy gyorsfogyasztásra összevakart ötletgazdagsággal terhelik a mindegyre fogyatkozó nemzeti közösségünket. A szóalak és jelentéstartalom közötti egységet a jelek szerint sem a politikával foglalkozó nemzettársaink, sem tanáraink, újságíróink túlnyomó többsége nem tanulta meg. Gimnáziumi történelemtanáraink némelyike 2004-ben, a harmadik évezred kezdetén, a demokrácia tanulásának kellős közepén Ó-Egyiptommal kapcsolatosan a szocialista fogantatású osztályharc megjelenését súlyolja az érettségiző diákokba. Mint kiderült, kézikönyvként egy szovjet szerzőcsoport 1950-es években megjelent „ideológiamentes” vaskos kötetét adták a leendő értelmiségiek kezébe. A keresztény értékek közvetítése terén sincs ez másként. A horoszkópok rendszeres közlése mellett újságjaink egymást túllihegve igyekeznek lépést tartani a new age mozgalom hitet és babonát összemossó törekvéseivel. Olykor szinte a tudományos megalapozottság látszatát keltik állításaikkal, ami azonban csak arra szolgál, hogy az ingoványos bizonytalanságba csalják az embereket, ahol már a manipulálók szabad prédájává válnak. Hogy milyen sokan beszélnek ebbe a csapdába, látszik az azokról az olvasói levelekből is, amelyekben a táltos rovatok olvasói a bibliai idézeteket hiányolják, holott éppen a kereszténység talaján állóknak kellene elvetniük minden „jövőbe látó” ökörséget. Csoda tehát, hogy magyar keresztény értékrendünkben zűrzavaros állapotok tapasztalhatók? A magukat keresztény és katolikus jelzőkkel jelölő civil

szervezeteink sem járulnak hozzá a kaotikus helyzet tisztázásához. Egyik szervezet tiszteletbeli elnök aszszonya a katolikus egyház intézményrendszerét vette célba a divat sugallta ötletével, miszerint több nőnek kell képviseltetnie magát a római katolikus egyház intézményeiben. Miben hozna ez megújodást a Borgiák korához, vagy a partizán amazonok kegyetlenkedéseire képest? A romboló szándéknak egyetlen célja van, megbontani a hit évezredes alapjait, segítségül hívva a jóga és más keleti vallások környezetünkben gyökértelesen tanait, a hitükben kitartóktól pedig elvenni a nemzeti megmaradásukat szavatoló vallásukat úgy, hogy annak földi, formai történetét domborítják ki. Újabban ugyanis mind többet hallani az öskereszténység földrajzi kötődéseiről, mintha Pál apostol erre vonatkozó mondatait akarnák feledtetni, hogy nincs görög és zsidó, férfi és nő, mind egyek vagyunk Krisztusban. Egyébként, ha ennyire szembeütnő lett volna hitünk földi kötődése, elsőként a magyarságot nemzetileg felemelő Szent István, majd az őt követő Árpád-házi királyaink utasították volna el az ilyenfajta kizárólagosságot, amely így nem lett volna több ember alkotta eszménél.

Kétezer éves hitünkhöz és az ugyancsak ezeréves nemzeti kultúránkhöz, történelmünkhöz felelőtlenség viszonyulni nemcsak káros, hanem életveszélyes is. Az csak a rövidlátó, korlátolt képességű vagy a lenini ideológián nevelkedett politikusok fejében fordulhat meg, hogy nemzeti ünnepeink dátumát időről időre a nekik megfelelő napokra tologathatják. Szent István napja minden évben augusztus 20-án volt, van és lesz, nem pedig 21-én vagy 22-én. Ennek be nem tartásához legalább akkora önkényesség szükséges, mint a hét napjainak munkanapokra való átnevezéséhez. Mi történne, ha mondjuk a karácsonyt december 25-e helyett, mert csütörtökre esik, egy-két nappal később tartanánk, vagy az aradi vértanúkra nem október 6-án, hanem mindig október első hétvégéjén emlékeznénk? Fontosak nemzeti ünnepeink? Mi alkalmazkodunk az emléknapok dátumához, vagy inkább a saját kényelmünkhöz igazítjuk őket?

Az önkényesség kártékonyságát csak akkor tapasztaljuk meg majd igazán, amikor mellékessé válik a megemlékezés egy-egy dátumról, ünnepről. Valószínűleg tudják ezt a nemzeti kultúra rombolói is, nyilván ezért igyekeznek kétségbe vonni, hogy a magyarok élettere Nagyboldogasszony oltalma alatt állna. Elbizonytalanítani, közömbössé tenni nemzettársainkat nemzeti és keresztény ünnepeink iránt, egyet jelent a nemzet kiirtásával. Itt, a Délvidéken egyébként is gya-

nemzet kiirtásával. Itt, a Délvidéken egyébként is gyalázatosan állunk a kultúra területén. Ezeréves ittlétünket egyetlen köztéri szobor sem hirdeti. Egy-két Kossuth- és a bácskossuthfalvi Turul-szobor kivételével sehol egy nemzeti hitet erősítő emlékhely, hacsak a temetők eldugott zugában, az úgynevezett dögtelepeken felállított emléktáblákat nem tekintjük annak, ám még azok sincsenek biztonságban, mint ahogyan általában a katolikus temetőink sem. A műemlékké nyilvánított templomainkat pedig lassan az enyészet veszi birtokába. De szellemi síkon sem dicsekedhetünk. Az évtizedek során mélyen kompromittálódott irodalmi díjak, de a kétes erkölcsi háttérrel bíró újonnan alapítottak sem a megújulás erejét sugározzák. Az emberi kisszerűség foltja üt át a partizán történelmi alapokon nyugvó

falak vékony habarcsrétegén, amellyel a rendszerváltozást gondolták velünk elhitetni. Intézményeinknek visszakanyarodni a magyar keresztény kultúra értékrendjéhez, úgy tűnik, jóval fájdalmasabb lenne, mintsem azt az „újabbkon” szónokok ünnepi felszólalásaikból gondolhatnánk. Pedig az eltelt másfél évtized balliberális poshadt bágyadságából már világosan kirajzolódhatott, nemzeti megmaradásunk, emberi tartásunk elképzelhetetlen a nemzeti keresztény értékek felelős vállalása, szakszerű követése nélkül. Felelős cselekvőképesség hiányában ugyanis egyéni haszonszerzéssé válik mindennemű stratégiai alapelveket taglaló tudományos színezetben tetszelgő tanácskozás, felmérés, láttelepfelvétel.

A Vicei-ügy mint egykori társadalmunk kórtünete

Vicei Károly esete példátlan, de rendkívül sokatmondó a délvidéki magyarság történetében. A Vajdaságban akkor provinciálisnak föltüntetett botrány, egy Tisza-parti kisváros, Zenta különének csupán egy alkalmi csoportot megmozgató esete csak a hetvenes években, a vajdasági autonómia látszólagos prosperitása idején volt elleplezhető, egy évtizeddel később, a már kezelhetetlen gazdasági és művelődési válság korában viszont nemzetközi hírű botrányra növekedett. Az ügy kapcsán nemcsak a Szerb Írószövetség, hanem nemzetközi szervezetek is hallatták a szavukat. Ekkor kínálkozott először mélyebb betekintés a jugoszláviai magyar értelmiség valós helyzetébe.

Viceit mindenestre a származása és az alkata is mártíromságra predesztinálta. Olyan vidéken született és iskolázódott, ahol a magyarok abszolút, ill. relatív többségben éltek. Ezáltal természetszerűvé vált számára az anyanyelvéhez és annak kultúrájához való ragaszkodás, s a naiv föltevés is, hogy a szólamokon túl van reális esélye a magyarok tényleges egyenrangúsodásának az állítólag szocialista öngazgatást építő Jugoszláviában. Ez azonban nem jelenti azt, mintha Vicei valamilyen, a társadalom deklarált értékfölfogásától idegen politika propagandistájaként, vagy idegen szellemű művelődés képviselőjeként vált volna a jugoszláv államvédelem áldozatává, ahogyan azt akkor a média félretájékoztatása miatt sokan gondolták.

Vicei a természete szerint alkalmas volt arra, hogy bűnbakot csináljon belőle a hatóság. Ifjúsága idején heccmesterként viselkedett, s botrányhősként már akkor meggyűlt a baja a rendőrséggel. Kommunizmus-tagadása polgárpukkasztó hajlandóságból, a mesterseges és hazug korlátok, formaságok megvetéséből fakadt. A később nyakába varrt szerbellenességben is csak annyi igazság van, hogy nem egyszer a megvetését fejezte ki az erőszakos többség és annak felsőbbrendűként sugallt látszatkultúrája iránt. E mögött azonban nem a szerbség gyűlölete és nemzeti kultúrájának elutasítása rejtett, amit Vicei műfordítói tevékenysége és emberi kapcsolata is bizonyítanak.

A jugoszláv belügy vajdasági megbízottjainak kapóra jött Vicei lázadó hajlandósága. De még inkább a Kísérleti Színház megteremtésének szándéka Zentán. Akkor is, ha Vicei és kis csoportja nem a magyarság társadalmi és kulturális elnyomottságára hivatkozva, hanem egy szociográfiai tényből, egy városrész művelődési elhanyagoltságából kiindulva, s a munkásság aktív közreműködésére számítva, felelős magyartanárként a hivatását gyakorolva a pangó amatőrizmust szerette volna föllendíteni. Az elképzelés egybevágott az időszerű művelődéspolitikai törekvésekkel. Mert bár a szocrealizmus ördöge a hetvenes években mindvégig a háttérben lesekdedett, az „avantgárd” (posztmodern) az évtized közepére bűnbocsánatot nyert, s az addig legfeljebb megtúrt irányzat olyan mértékben vált reprezentatív művészi formává, amennyire a kultúra is háttérbe szorult. S Viceiek az alkotók rendelkezésére álló, egyre szélesedő úton igyekeztek járni. Ott, ahol a legokosabb volt. Ha a **Javaslat a zentai Kísérleti Színpad megalakítására** c. dokumentum szerint nem a proletkult eszményével léptek is föl, mégis az elhagyatott munkásság izlésének színvonalát szerették volna emelni, közreműködésre csábítva a befogadókat. Eközben a magyar és a világirodalom időszerű művei mellett a jugoszláv dráma képviselői is jelen voltak a repertoártervükben. Annak dacára azonban, hogy a koncepciójuk tökéletesen beleillett a titói nemzetiségpolitika kereteibe, a hatalom semmibe vette az általa fennren tartott eszményeket, mert az eredeti, kimondatlan céljai ellentétesek voltak azokkal, amelyeket lépten-nyomon hangoztatott.

Hogy mégsem csak emiatt ítélték el két évre Vicei Károlyt, azt az a tény is bizonyítja, hogy az 1976. IV. 12-én készült vádiratban a négy évvel korábban, az újvidéki bíróságon elhangzott provokatívan epés megjegyzését is („Fasza gyerek!”), amellyel az elítélt Rózsa Sándort illette, bűnként idézik a fejére. De azt a körülményt is Vicei helyzetének súlyosbítására használhatják föl, hogy azzal a Gordos Jenővel bocsátkozott a Kísérleti Színház megalapításának kalandjába, aki nyu-

gati magyar, köztük irredenta szellemű lapokat propagált, s ezzel – a hivatalos megfogalmazás szerint – ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki.

A fölcsúzó tartományi párhatalom utasítására működésbe lépett a zentai pártbizottság is. Ennek közleménye (MSZ, 1976. III. 26.) azonban csupán rágalmazva képes megvádolni a színházalapító kezdeményezést. Noha Viceiek akciójának egyértelműen öngazgatói jellege volt, hiszen a szükségletek fölmeréséből s kielégítésük szándékából eredt, a pártbizottság öngazgatóellenességgel és nacionalizmussal vádolja őket, mintha nem lett volna természetes (ha tetszik, liberálisan marxista és jugoszláv hazafiságot szem előtt tartó), hogy Zenta magyarok részén nyelvén (I) magyar amatőr színház létesítsenek. Valószínű továbbá az az állítás, miszerint Vicei „kizárólag önmagát tartotta arra hivatottnak, hogy Zentán megoldja a magyarok művelődésének és mozgalmának a helyzetét”. Vicei ú. hozzákezdett valamihez – a kizárólagosság bármilyen jele nélkül. És a részéről történt nyomásgyakorlás is csak rágalom, mert az ő kiváló szervezőképességének és népszerűségének erre egyszerűen nem volt szüksége.

Hogy ez valóban így van, azt maga a pártfőmedvény is akaratlanul elárulja, amikor megállapítja: „Hogy a zentai kísérleti színház megalakításának kezdeményezése ilyen politikai méreteket öltött, hozzájárult az is, hogy a DNSZSZ és a SZISZ Községi Választmányában és a művelődési otthonban felelős tisztséget betöltő kommunisták nem voltak eléggé éberek, megengedték az olyan benyomás keltését, hogy az említett tevékenység a társadalmi-politikai szervezetek támogatásával történt, és nem akadályozták meg az erkölcsi-politikai szempontból nem megfelelő személyekből álló kezdeményező bizottság megalakítását.”

A kezdeményező bizottság tagjainak hosszú névsorában, az egyetemistákat és a középiskolásokat nem számítva, a város ismert pedagógusait, íróit találjuk. A tartományi pártközpont nyomására, majd a belügy beavatkozására ezek az emberek többé nem válhattak közösséget a meghurcoltakkal, bebörtönzöttekkel. Ebben fontos szerepet játszott a vajdasági magyar sajtó folytatódó reklámhadjárat is. Ebből a 7 Nap is kivette a részét (IV. 2. Ekkor Brenner János a főszerkesztő.) A cikkíró annyira gépiesen végzi a megbélyegző tevékenységet, hogy nem veszi észre önellentmondásait. Állítása szerint ú. egy olyan „akarnok csoport”-ról van szó, amely a munkásosztály bizalmát nem szerezte meg, mégis a sikertelenségükkel ellentétet lát-

szatot teremtettek. Vajon egy fejlődő öngazgatói társadalomban nem lenne elegendő az ilyen nagyképű embereket köznevelés tárgyává tenni?

Nem volt elég, mert a tartományi pártszervek csak azzal bizonyíthatták az autonómiához való joguk indokoltát a belgrádi központnak, ha kérihetetlenül leszámolnak a szeparatista ellenséggel. Ha viszont ilyen nem létezik, akkor a régi gyakorlat szerint találni kell. S a kispolgári szempontból is gyanús magánéletű Vicei Károlynál és a nyugati kapcsolatokat ápoló Gordos Jenőnél erre alkalmasabbat nem találhattak. Ezért a nevezettek számláját magától értőden terheltek az el nem követett bűnök. Emiatt kell leírnia a 7 Nap ismeretlen cikkírójának azt az alattomos félgazságot, mely szerint „csak magyar problémát akarnak megoldani”. Mintha a jó értelemben vett szocialista államédeknek nem az felelt volna meg, hogy a magyarság a saját kultúráját fejlessze. Ugyanakkor a rágalom szerinti nemzeti ellentétet sem Viceiek, hanem a pártbürokrácia szította azzal, hogy nacionalizmussal bélyegezte meg őket. Az ugyancsak kifogásolt lelkiismeret-nyugtalanítást viszont az egészséges gondolkodás dicséretesnek találta volna, mert a lelkiismeret elfojtása ezekben az években öltött kóros mértéket, aminek következtében a szólásszabadságnak a hetvenes évek végén va’amennyire növekednie kellett. De szigorúan elhatárolódva a Viceiek nyakába varrt, 1971-ben elítelt „tömegmozgalom”-tól.

A rágalmazást a Magyar Szó folytatja Petkovics Kálmán személyében (IV. 4.). Ő azonban a vád megismétlése mellett elismeri a műkedvelés, a hagyományok elhanyagolt voltát. Ezt azonban nem Viceiek enyhítő körülményének szánja, mert bizonyítatlanul kijelenti: a Kísérleti Színpad giccs és kispolgáriság elleni lázadása nem több nacionalizmust rejtő látszatnál. Rencsár Ti-vadar a Képes Ifjúságban már a címe által (Velünk ne kísérletezzenek. IV. 9.) perfiden jelzi: túlteljesíti a rá bízott feladatot.

A Kísérleti Színpad ügyének az 1971-es Rózsá-ügyhöz és a „tömegmozgalom”-hoz való visszacsatolására a hamis tanúk által megalapozott ellenforradalmiság vádja miatt nem is volt igazán szükség. Így is megalapozottnak látszott a gyanú, mely szerint a Kísérleti Színpad a magyarok kizsákmányoltaságáról, ill. a Délvidék Magyarországhoz való visszacsatolásáról szöli volna a Gordos Jenő szervezőtárs által közvetített nyugati „fasiszta” elemek támogatásával. Ez természet-szerűvé tette a két év börtönbüntetés kiszabását és annak letöltését is. Annál is inkább, mert Vicei védőügy-

védjének a leintésére a jogerős ítélet után nem volt szabad hangoztatnia az ártatlanságát.

Azonban a szabadulás után sem növekedett lényegesen Vicei szabadsága. Az általános iskolában nem tartottak igényt magyartanári munkájára. Irodalmi szöveget csak álneven sikerült olykor publikálnia, a pályázatokon is ilyen formában díjazták nem egy esetben. Csakhogy ő nem hagyta magát, s mivel nem adtak neki útlevelet, pereskedni kezdett a belüggyel. Ez kapóra jött ennek a hivatalnak, amely – különösen az 1981-es kosovói események hatására – nem engedte ki áldozatát az ügyeletes nacionalista szerepéből. Ez kényelmes és biztonságos volt számára, mert a megfélemlített vajdasági magyarok egyre mélyebb hallgatásba burkolóztak, viszont Vicei ellenforradalmi tevékenység címén volt rovott múltú, tehát a bűnügyi pszichológia is följosította a nyomozókat a föltevésre, miszerint aki ilyen úton indul el, és ezért megbüntetik, ha teheti, már csak daczból és bosszúból is folytatja a fölforgató tevékenységet.

Viceinek, persze, esze ágában sem volt folytatni, amit el sem kezdett. A vajdasági magyar irodalom hatalmi viszonyait nála kevesen tisztelték jobban. Nem csupán azért, mert neki nyomatékossábn kellett bizonyítania a lojalitását, hanem amiatt is, minthogy a viselkedésében eleve óvatosabb íróársainak a többsége már megtalálta a helyét az irodalmi életben, melyben csak nagyfokú alkalmazkodással lehetett valamit elérni.

A szakadék szélére sodródott ország belügyi hivatala egyre gyakrabban kényszerült erőpróbára. Az államvédelem vajdasági csoportja már a származása vagy legalábbis a neveltetése miatt sem szállhatott szembe a szerb nacionalizmussal. Meggyőződése szerint az ország egységét különben is elsősorban a szlovénok és az albánok fenyegetik, a többieket könnyebb sakkban tartani. Számára a Vicei-ügy a vajdasági magyarok szondázására és újabb megfélemlítésére volt jó. Nem véletlenül lett az 1987-ben ismét letartóztatott és megvádolt Viceinek ugyanaz a személy a vizsgálóbírója, mint aki egy évtizeddel korábban elítélte. A hatóság ezzel is demonstrálni igyekezett, hogy a tartományban a jól bevált politikai és biztonsági elvek változatlanul érvényesek, viszont a rossz továbbélésére és az ellene való védekezés fontosságára a régi példa a bizonyosság.

A koncepció per meggyőző volta érdekében a hamis tanúk nagy csoportját zsarolással és megfélemlítéssel sikerült összeterelelniük, míg a védelem tanúira ügyet sem vetettek. A letartóztatott azonban a végső

kétségbeesés közelében sem adja föl az önvédelmét. A Szabadkai Felsőbírószág Tanácsához a többi között ezt írja a vizsgálati fogságba vetetése kapcsán: „A vizsgálóbíró állításával ellentétben az általa kihallgatásra javasolt személyek nem a barátaim, és nem óhajtom őket befolyásolni. Még kevésbé áll szándékomban bárhova is elszökni, -bujdosni. Menni, utazni a világban, mindig is akartam, de így, mint mindenki más, rendszeren, ezért kérvényeztem gyakran az útlevelet, majd tíz éven át. Ez lenne a bűnöm? De el innen végleg sose mentem volna, most se mennék, felsorolhatatlan mindaz, ami ide köt; idősödő, beteges anyám, kislányom, testvérem, nagynéném és az a rokkant barátom – Varga Zoltán, az író –, aki maholnap talán gondoskodásomra számít, és számíthat, mert törődni kívánok vele. (Nekem a könyvtáram maga annyit ér, hogy nem válnék meg tőle meggondolatlan világgá menéssel.) Bűntelen emberek életét teszik tönkre fogságra vetéssel. Hozzá tartozóimra és magamra gondolok. A cella hidegétől gémberedett ujjakkal írom ezt a fellebbezést; ebben a télhideg novemberben nincs üveg a helyiség ablakkeretében, a benti hőmérséklet a kintinél alig pár fokkal magasabb. Maradék egészségem, életem ellen van ez a börtön, amire nem szolgáltam rá. Már otthon is ápolást kívánó, nem múló betegségeim itt rohamos rosszabbodásban végzetesülnek: sokéves vesekövesség gyötör, időnkénti rohamokkal, súlyos kórra növe lábi érszűkületem van, ez a Bürger kór, a rák előállapotát jelző idült nyelvgyulladásom van (Glossitis chr.) állandó szájfekélyem, a műfogsort tartó kevés saját fog kezd fájdalmassá válni, ki-kiújulnak a neurotikus szívbántalmak, és e bajok mind szövődmenyesek! Kinek nyugodt a lelkiismerete, hogy míg engem a zárka levegője fagyol, sorvaszt, gyilkol, otthon anyám éjig sírdogál. Elmúlt egy nap, s irodalom helyett ma csupán bírósági iratokat olvashattam. Pedig olvasó és író ember vagyok. Kérem, legyenek belátással.” (Szabadka, 1987. XI. 5.)

A bíróság számára azonban a „testvériség-egység” védelme fontosabb egy magyar íróember súlyos egészségi és lelki állapotánál. Ezért annak ellenére, hogy a nemzeti türelmellenség büntetnének vádja nem nyer egyértelmű bizonyítást, a két és fél év börtönbüntetés kiszabatik. Csakhogy változtak az idők, s a kommunista diktatúra vajdasági felelősei nem számoltak a „nacionalisták összejárásával”. Bár Viceinek a Nyugaton megtelepedett barátja, Gordos Jenő, valamint a hazai szövetségese, Varga Zoltán és annak szélesebb baráti köre is mindent megmozgatott az igazságtalan

ítélet megsemmisítése érdekében, a szerb írók (közöttük számos, egyre hírhedtebbé váló nacionalista) nélkül aligha kényszerült volna a Vajdaság Legfelső Bírósága arra, hogy fél év múlva megsemmisítse a Szabadkai Felsőbíróóság 1988. II. 19-én hozott ítéletét. Az Amnesty International, a PEN Klub, az Emberi Jogok helsinki bizottságának jugoszláv csoportja mellett ui. olyan ismert személyiségek is tiltakoztak Vicei Károly bebörtönzése ellen, mint Predrag Palavestra, Nikola Milošević, Ljubomir Tadić, Dragoslav Mihalović, Dobrica Ćosić, Zoran Glušević, Gojko Đogo. Ennek hatására a Vajdasági Írószövetség is fölvette a tagjai közé Viceit, s közülük nem egy kiállt mellette.

A tetejében Matija Bećković a Jugoszlávia elnökségének címzett tiltakozásában nem is tartja bűnnek azt, amivel Viceit vádolják. Azt ti., hogy a lakásán vagy a barátai, ismerősei előtt arról beszélhetett, hogy a Vajdaságnak Magyarországtól való elcsatolása a magyar nemzetiség számára az irodalmi, szellemi és kulturális feltételek beszűkülését jelentette. S hogy ezért nehezebb magyarul előadásokat rendezni, mint más nyelven. S ennek következményeként a betelepítések és a vegyes házasságok beolvadással fenyegetik a magyarságot. Attól sem függetlenül, hogy nekik az alacsonyabb funkciókkal kell beémiük, szemben a vezető szerepű szerbekkel. Pedig a szerbek műnépzeneje értéktelen.

Vicei ezt a véleményt nyilván közösen osztotta a magyarok többségével. Az azonban már nem valószínű, hogy megfigyeltsége tudatában, a kitöltött börtönbüntetése mellett és az útlevele megszerzésének halvány reményében ilyen megjegyzéseket mert volna tenni. Ezért jelentheti ki Bećković az említett folyamodványban: amellet, hogy a vád nem bűnre irányul, még bizonyítatlan is.

A körülmények hatására államérdeknek látszott a szabadkai igazságszolgáltatás meghátrálása. Dudás Károly, aki egyike volt annak a néhány embernek, akik a lehetőségük szerint könnyíteni igyekeztek a bűnbak sorsán, a következőképpen kezdte a 7 Napban az újratárgyalásról szóló beszámolóját: „Kegyetlenül anakronisztikus Vicei Károly bűnperének újratárgyalása a Szabadkai Felsőbíróóságon. A tárgyaláson elhangzottak hallatán mosolyognánk is talán, ha nem futkosna közben hátunkon a hideg. A külföldi és hazai megfigyelők, tudósítók, a különböző emberjogi szervezetek és íróegyesületek képviselői (volt belőlük bőven a szűknek bizonyuló teremben) elképedve végig is mosolyogták a tárgyalást, nem egy esetben hitetlenkedve felka-

cagtak. Mert amikor az ország más részein a fegyvert követelő, testvérharccal fenyegető nacionalistáknak, vagy éppen a Jugoszláviától való elszakadást fenneni hirdetőknak a hajuk szája sem görbül, a Szabadkai Felsőbíróóságon a legnagyobb buzgósággal azt próbálják kideríteni, vajon **tizenvalahány évvel ezelőtt** Vicei Károly valóban elzárta-e a rádiót akkori munkahelyén (rádiózás munkaidőben?!), amikor délszláv „műnépzene” kezdett el harsogni belőle, no meg hogy valóban „műnépzene” van-e szó vagy netalán mégis eredeti népzene, továbbá hogy azért szólalkozott-e össze szintén tizenvalahány évvel ezelőtt egyik munkatársával, mert az összeférhetetlen és örökké lármázó ember volt (ahogyan az egyik tanú állítja), vagy azért nem kedvelte, mert az szerb nemzetiségű, s hogy mindezért jogos-e az első fokon rászózott két és fél év börtönbüntetés. (Mintha az állampolgárnak nem volna szíve joga, hogy kit szeressen és kit ne, no meg hogy milyen zenét.) Meg alaposan hányni és vetni azt is: főbenjáró bűnt követett-e el azzal a vádlottal, amikor munkatársai szerbhorvát szavaktól hemzsegő magyar beszédét minduntalan kijavította, vagy csupán kutyakötelességét teljesítette, lévén magyartanár.” (1989. XI. 17.)

A Vicei ellen megfélemlített tanúskodók egy lány kivételével elálltak a vádtól. Aki kitartott a vádlottal terhelő vallomása mellett, mint terhelt személyiség vontatottan beszélve önellentmondásba keveredett. Neki föltehetően nem sikerült fölülemelkednie a nyomozók zsarolásán, amely kezdetben a többi tizenévest is megzavarta.

Vicei a fiatalok azon rétegében érezte igazán jól magát, amelyet az államvédelem egy ideig sikeresen fordított szembe vele. Erről az esetleg az egészséges ember gyanújára is okot adó kapcsolatról Viceinek a csupán Budapesten (2001-ben) kiadhatott **Nyolc napon túl gyógyuló kövérzet** c. kötete árul el sokat. Ez a könyv a szerző munkásságából készült válogatás. Vannak benne versek (az indulás éveiből származók) is. Szerepelnek dokumentumnovellák, barátokhoz írt (börtön)levelek, naplőfeljegyzések, a gyermekkor családi miliőrajzával és önéletrajzzal egyetemben. A Vicei által megtapasztalt életkór (főleg a hetvenes és nyolcvanas évek Tisza-mellékének, Zentájának, lényegében azonban az elmúlt több mint fél évszázadnak az egész vajdasági magyar közegéről van szó) a kommunista prűderia miatt még ma is fehér folt társadalomismertünk palettáján. Azoknak a világába szorult bele még ifjúkorában Vicei, akiket (legalább átmenetileg) riasztott a látszólagos felnőtté válás intézményes (családi, isko-

lai) formája, mivel hiteles példák hiányában képtelenek voltak megfelelő tartalommal föltölteni ezeket.

E könyv szövegei mégsem a hedonizmusnak csinálnak reklámot. Rendszerint ui. a csődjével együtt kerül bemutatásra a peremlétnek egy-egy ígéretes helyzete. Noha az erotika az alapvető pótérték írónk világában, nem a részletezések perverzításai dominálnak benne. Vannak ugyan bőven utalások az aktusokra, ám Vicei intellektusa szinte mindig ellenpontoszza őket. A sodortatottság, a kényszerpálya testi-lelki kényszere beszélgeti a kesernyős ironia, a rezignált cinizmus vagy a megbocsátó humor hangján.

Alapos lélekrajzokra, magukkal ragadó sorsképekre nem futja az író figyelméből. Azonban a helyzetleírásaiban, jellemvázlataiban és töprengéseiben értékelés is rejlik. Nem utolsósorban a nyelvteremtő képességnek köszönhetően, Vicei ui. egészen sajátos, a Vajdaságban párját ritkító stílussal rendelkezik. Ennek szóképekkel, bizarr asszociációkkal teremtett érzékletesség a lényege.

Tagadhatatlanul sok a panasz a szóban forgó írásokban. Néhol már sokalljuk a szerző ártatlanságának hangoztatását. De ha szem előtt tartjuk, hogy valójában a totalitárius rendszernek vált a bűnbakjává, amely a később még inkább fokozódó romlásunkat készítette elő, akkor természetesnek kell találnunk az író védekező gesztusainak sorozatát, ellentámadási kísérleteit. Aki azonban ennyi rosszat tárt föl a bomló nagyjugoszláv társadalomban, s aki elítéltként nem győzi az ártatlanságát hangoztatni, annak – ha valóban a nagy író tekintélyére pályázik – önmaga fölött is ítélőszéket kellene ülnie. Ennek csupán a jelei mutatkoznak ebben a szövegválogatásban, amely annak ellenére, hogy jelentős dokumentumként s részben műalkotásként a vajdasági irodalom nagy hányadánál (még a Vicei kéziratát bíráló Herceg János és Jung Károly műveinek jelentős részénél is!) többet ér, a magyar irodalomban is kiemelkedő esztétikai (erkölcsi) értékke csupán a szerzőnek még alaposabb önvizsgálata által válhatna.

A fél lábunk Európában, a másik a Balkánon, a szívünk pedig...

Kezdetben úgy éreztem, hogy a lehető legjobb helyre születtem. Persze a hely alatt akkor még nem érthettem egy bizonyos földrajzi térséget, csupán rácskeretes ágyikómat, a karácsonyfa és a lány zenét sugárzó, varázsszemes rádió szomszédságában.

Általános elégedettséget a teljesnek vélt egész világ kényeztetése biztosította, csörgővel, szoptató emlővel, a fölém hajlók megjátszottan jópofáskodó trillázásával. De a babusgatók köre jócskán leszűkül, és kezdem megismerni a környezetem veszélyeivel, mihelyt a magam lábán tipegtem bele a végtelenre való világba. Ha addig minden és mindenki engemet szolgálni, szeretni volt hivatott, most számba kellett vennem az egyre szaporodó ellenséges elemeket: a fenekemnek rontó gágogó gúnárhadat, a fejemre barackot nyomó sarki borbélyt, a pörkölő darázs-csipést, avagy csalánbokrot, a villámló, dőrejes zivatart, a sarkam hátra kötésével fenyegető nagybácsi..., egyszóval: immár meg kellett tanulnom félni is.

Látnom kellett, hogy terek és szerepek felosztottak; egyre csak zsugorodott a gondoskodó, barátságos közeg, miközben a verés az addig pályogató anyakéztől is kijárt olykor. Az apám tartotta szövetkezeti kocsmába – úgy 1950 táján – rendszeresen belátogató rendőr, milicista gügye mosolyában már fölismertem a vicssorítást, s nem játéknak, de gyötresnek vettem, amint fel-felhajigált, mert – mialatt érthetetlen nyelven karattyolt – lilára markolta karomat.

Ugyanazt a zavaros nyelvet beszéltek a tóparti kocsmához közeli Kolónia városrész lakói, s amiként riaszt az éj sötétje, akként nyugtalanít a megértést gátló nyelvi homály, pláne ha a felfoghatatlan jelentésű szavakhoz túlzott hangerő, fenyegetőnek tűnő tekintet társult, minek következtében még pofonok is elcsattan-
tak, kisebb bunyók is lezajlottak a korunkbeli gyerekek között.

Az otthonomul szolgáló kocsmában törzsasztalom volt, ahonnan remek rálátás nyílt a világ dolgaira; szeszől beszédkenyszeres vendégeinknek be nem állt a szájuk, az iddógálók mindenhez értettek: kútasáshoz,

rózsatermesztéshez, világpolitikához, s a szövegelők alá lovat adó apám egy hunyorításából, fél szavából értettem, ki mond igazat, okosat, kire érdemes figyelni. Hat-hétévesen felcsipegetett ismereteimet jól kiegészítették a nyeles tartóba fogott újságok, a Testvériség és a Magyar Szó. Belőlük csak az hiányzott, mit vendégeink halkabb szóval mondtak el; a parasztagdák bajusztépése, padlásainak lesöpötése. Mókás karikatúrák képében egy sereg sportoló és államférfi fészkelte be magát koponyámba: Ogimura, Harangozó Vilmos, Eden, Menderes, Ho Si Minh, de a legnagyobbak, legjobbak és legbölcsebbek – Tito, Đilas, Ranković, Koča Popović, Kardelj és Moše Pijade – csak fényképen voltak láthatók. Minő szerencse, hogy ők éppen a mieink!

Tanító bácsinkról tudni lehetett, hogy „nagy kormenista”, mégis rendesnek tűnt, mert órák hosszat focizott velünk az iskolaudvaron, s rokonszenvünket kivívva, partizánmeséinek minden szavát elhittük, s megrendülten hallgattuk, hogy a háborús Zentán csupa jóra való embereket akasztottak fel a kaszányaudvaron.

Aztán a szabadkai technikum elsőseként mint a rohamosan egynyelvűvé váló kétnyelvű oktatás áldozata amazon a nyelven fel lettem világosítva, hogy Ausztria-Magyarország (Austro-Ugarska), a népek börtöne, megérdemelte a sorsát. Természetesen ezt kellett visszhangoznom feleltetésnél, a kinnal tanult másik nyelven.

Mikor pedig tizenhatéves kamaszon a tiszai strandon bókot mondtam egy ismeretlen lánykának, csakhamar a rendőrségre idéztek, ahol kioktattak az illedelmes viselkedésre. A behívatás okát nem tudatta a cirill betűs papír (később is mindig „tanúként” vártak informatív beszélgetésekre), és bevett szokás szerint a belügyi folyosón várakoztattak jó hosszan. Az egyik fali képen Tito tartott szemlét partizánjai fölött. „Csak lenne még egy ilyen népfelszabadító harc, bizony hozzájuk csatlakoznék az erdőben, partizánként, hogy lássák, ki vagyok” – gondoltam eszemmenten, a vég nélkülinek lát-

szó semmittevésben. Már az is megkönnyebbülés volt, hogy beszólitottak, s mihelyt megkaptam az első pofonokat, felfogtam, hogy belenőttem az üldözhetőség életkorába, bevillant, hogy régebben nagybátyámat, sógor bácsimat is ok nélkül megverték, le-lecsukták pár napra, s az ilyen zsarnoki hatalom iránti balek együttérzés, szimpátia árja többé nem csordult túl szivemben.

Most, hogy eljutottam a feladatul kapott dolgozatcímbe szereplő szív kifejezésig, hosszúra sikerült bevezetőm végén értelmezni próbálom a megrendelő elvárását. Szerintem vallomást akar kicsikarni a téma felvetője, mert a szív vonzalmáról csak bizalmasan lehet gyónni. Jómagam készséggel törekszem a vallomástételre, ugyanakkor kíváncsi érdeklődéssel figyelek azokra az író társakra, akik e tárgyban érvelő tudósként nyúlnak a tollhoz.

Mi délen, délkeleten a sérvként kizáródott nemzetrészek tagjaiként csaknem egyidejűleg beletanulhattunk a balkáni, illetve európai magatartásba, s kiben ez, kiben az uralkodott el, attól az egyénenként eltérő szerencsétől függően, hogy a szülői, iskolai, netán hatósági dresszúra merre terelgette.

A fogékony lélek minden betűből tanul, s kellő módon befogadja az elmúlt korok tárgyi emlékeinek hatását. Nekem nagy élmény volt első rádióink skálaüvegének böngészése: HILVERSUM, LUXEMBOURG, a vonzó, gazdag, barátságos és biztonságos nyugati világot jelentette számomra. Szobánk vilánykapcsolójának szarvacskája elmozdításkor oly kellemesen, varázslatosan pendült, hogy sikerrel kötött össze egy sősem ismert tragikusan megszakadt korról. Hát még a zentai tűzoltólaktanya, egy megtermett tortához hasonlatos finom görbületeivel, színeivel és cikornyáival, vagy a belváros hatalmas, hengeres hirdetőoszlopa, tetején óriási kögolyóval, visszaröpített a régi idők mesés világába, akár a kecses, sárgára és barnára meszelt vágóhid, meg a vasútállomás. A gyermekként megélt csodákat betetőzte Szabadka és a városháza látványa. Ezek voltak a múltidéző tájékozódásnak azok a forrásai, melyeket iskolai tantervek, földrajzi átkeresztelések és város akadémikuskodások sem takarhattak el előlünk. És vásárokon, ócskapiacokon fellelhetők voltak bizonyos ősi, az éppen „virágzó” szocializmus által „meghaladott” világnézetet, földrajzi és történelmi ismereteket tartalmazó könyvek, amelyek hál’istennek már zsenge ifjúkorban elbizonytalanítottak abban a hitben, hogy

csakugyan a legmegfelelőbb hely legboldogabb korszakába születtem-e bele.

Végül börtönökkel is cifrázott keserű tapasztalások határozott irányt mutattak: afelé az égtáj felé kell törekedni, amerre Batsányi, Ady és kultúránk sok neves elődje törekedett.

Németh Lászlónak talán igaza van abban, hogy a zentai csatát követő Habsburg-politika okolható a keleti s déli, természetes, egymást gyarapító szellemi „golfáramlat” megszűnéséért, melynek nyomán egymással szembefordultak a Bécsnek alávetett népek. 1700-ig átjárhatóak voltak a határok, gondoljunk csak Balassi Bálint csavargásaira! Bécs a tilalmaival és varázsával választotta el a népeket, a régi termékeny csere elapadt.

Csak hogy Bécs mesterkedése nem egy makulatlanságában fellelt Balkánt állított szembe Pannónia lakóival, annak sakkban tartására.

A déli kis nemzetek előbb bizánci, majd török gyámság alatt töltötték sok évszázados „gyermekkorukat”. Amiként a jellemfogyatékos szülők túlzott szigorban tartott gyermekei sunyivá, alattomosává lesznek, úgy alakulhat egy-egy elnyomott nép sorsa is. Aki fél évezreden át martalóc zsványhadként be-betörve tud csak érvényesülni saját hazájában, meg a befogadó, megtűrt szomszédok portáján, az a későbbiekben se tud mit kezdeni fokról fokra elnyert szabadságával.

Az oszmán birodalom hanyatlásának első pillanatában Bécs, a megosztó, összeveszejtő politika zseniális cselekvője a rebellis Pannónia déli végein olyan ütközőzónát létesített, amelynek fenntartásában a török karmaiból szabadulni törekvő, örökös harcban edzett, a maga erejének tudatára ébredt s nemzeti fejlődésének katonai kalandokra kész „kamaszkorába” jutott népecske kapott megbízást, kiváltságokat és dőlyfőt. A gőg illet a felügyelői, rendész, foglári, kápoi szerephez, miközben a szintén betelepített soknyelvű tömeg termelőmunkát folytatott, szorgosan és alázattal.

A hitszegő bizánciak és a rabló hadjáratokból élő törökök magatartása mintaként ivódott be a balkáni néplélekbe. Történelemírásuk erényként, életrevalóságként könyveli el a kicsikart szövetségre következő hátbatámadást, vagy tulajdon véreik felkoncolását, az elnyomók iránti lojalitást bizonyítandó. Amiért a 19. század végén az északra eső, civilizáltnak hitt dualista monarchiától kicsiny, de zűrzavaros országa bekebelezését kéri a fejedelem, radikális ellenzéke elkergeti, majd a visszalért fejedelem immár trónra emelt fiát merényletben családotól meg is öli. A rendetlen

államocskák befogadását az illetékes sem ekkor, sem Bosznia állományba vételekor nem mérlegelte pozitívan, eképpen fakadva ki az osztrák trónörökös: „Pártutókat, királygyilkosokat nem veszünk a nyakunkba!”

A 20. század világháborúi – jórészt francia kegyből – megtermették az egy nép uralta helyi lakosság rég áhitott balkáni államszövetségét, jogtalanul oda-csapott, kihasználható, kifosztható területekkel.

Ha valaki most elfogultságot gyanít eddigi gondolatmenetemben, az keresse ki egy pár szótárban a *balkáni*, ill. *balkanizál* kifejezéseket! Annak tudatában, hogy sok-sok idő kell, míg valamely fogalom és az azt jelölő szó beépül a nyelvbe.

Az Újvidéken kiadott szerbhorvát-magyar szótárban a *Balkanac*, pejorative, *műveletlen, durva személyt*, a *balkanizam* pedig *zűlélt politikai állapotokat* jelent.

Az angol-magyar továbbá a német, a francia és az olasz nagyszótárak mind tartalmazzák a BALKANIZÁL szót; *Balkanize*, *balkanisieren*, *balkanisation* (*balkaniser*), *balkanizzare*. A magyar értelmező kéziszótár és A magyar nyelv értelmező szótára szemérmesen kihagyta a *balkanizál* címszót, de értelmezi a *balkáni* jelzőt: *rendezetlen, primitív állapotok, teljes rendetlenség, zűrzavar*. Ugyancsak szemérmesen, tapintatosan minősít Bakos Ferenc *Idégen szavak...szótára*. Szerinte a „régies” *balkanizál* értelme: *olyan rendezetlen állapotokat teremt, mint amilyenek a Balkán-félszigeten az első világháború előtt uralkodtak*. A fogalmat emígy árnyalja a német WAHRIG értelmező: *darabjaira ver szét egy országot/államot*.

Sajnos, egyáltalán nincs kiveszőben a tárgyalt izmus, amely gyengeségnek és ostobaságnak tartja a kompromisszumkészséget, amely csak az erő szavából ért, amely a fasiszmus ismérveinek megfelelő politikai vezérséget tartja magához méltónak, és

képviselője a 21. század fordulójára körül is kénysszerű reflexszel nyúl fegyverhez, mielőtt inogni kezd a dologtalanságát, elősködését biztosító igazgatói, rendőrfőnöki szék; a vérdíj hozza ki belőle a hőst.

S ha a tegnapi hősnek, a világ áttatására megtért, európai játszó utóda nem látja be igazán, hogy a kalandozások, hódítások, népirtások kora lejárt, ha nem tanulja meg, hogy demokráciában és békében munkával is lehet javakat termelni, további önpusztítás vár rá.

Eközben abban is bizakodunk, hogy a született európaiak agyáig nem nyomul tovább föl a balkanizmus.

Dolgozatunk végén magától értetődne, hogy mi másért vázolgattuk egy félsziget arcúlatát, ha nem a föléje nővő kontinens értékrendjének javára óhajtunk párhuzamot vonni.

Elhelyett hátra vetett mottóként idézzük Bálint György publicistát, 1937-ből és Nemeskürty István minapi mondatát.

Bálint György: „Hittünk egy nagy, egységes szellemi hazában, melynek oly sok honfoglalója volt, Platontól Thomas Mannig.

Ez a hit, most már világosan látszik, súlyos tévedés volt. Mert annak idején sem Szókratész számított, hanem Anütosz, a borkereskedő, aki halálra ítélte. Ma is csak az Anütoszok döntenek, azok, akik korlátlanul rendelkeznek a mérgekkel és mérgepo-harakkal. Nem az dönt, ami összeköt, hanem az, ami összezavar. Ezért nincs Európa, ezért jellemzi föld-részünket a szabad élet helyett az erőszakos halál.

Európa nincs, és nem is lesz talán. E nagy szellemi hazának, mely nem tudott megszületni, csak az árulói vannak meg.”

Nemeskürty István: „Az Európai Unió csak egy üzleti vállalkozás”.

Süketek párbeszéde, avagy Kedves Bozsik Péter, másodszor!

Lassú víz partot mos – a 2004. július 15-ei Aracsban megjelent Kedves Bozsik Péter című írásomra a megszólított kedves Bozsik Péter az év szeptember havának 5-én, vagyis születésének napján válaszolt, s válasza az Üzenet 2004 végén megjelent számában, valamint a világhálón olvasható. Bozsik nem maradt magára, Szerbhorváth György is ugyanezen folyóiratban fűz megjegyzéseket szerénységem „esszé”-jéhez. (Azért kell az esszé szót idézőjelbe helyeznem, mert Bozsik, egyebek mellett azon is fölháborodott, hogy merészeltem írományomat esszének nevezni – neki, és mindenki másnak tisztelettel jelentem, az Aracsban minden bizonnyal nincs akkora demokrácia, mint az Ex Symposionban, itt ugyanis a felelős szerkesztőnk, Vajda Gábor az, aki egy-egy írás műfaji besorolását, valamint az egész lap arculatát meghatározza!) Azt is már itt az elején szeretném elmondani, a Veszprémben megjelenő Ex Symposion számai minden bizonnyal megtalálhatók a horgosi, valamint a magyarkanizsai közönyvtárakban (Bozsik ezt állítja), de az Üzenet, sajnos nem, így csupán a világhálóról letöltött szövegekkel rendelkezem, azokhoz tudok néhány gondolatot hozzáfűzni, azt azonban valószínűnek tartom, hogy a szövegek mindkét forrásban azonosak, elvégre a XXI. század áldásait élvezzük.

Neveléségesnek, ugyanakkor elszomorítósnak tartom, hogy mind Bozsik, mind Szerbhorváth nem abban a folyóiratban válaszolt írásomra, amelyben az megjelent. Bozsik utóiratában megjegyzi: „Mivel nevémmel nem szeretném beszenyezni lapod, az Aracs hasábjait, ezért válaszolok az Üzenetben. És még valami: válaszomat elsősorban tájékoztatásnak szánom, a továbbiakban nem szeretnék (és nem is fogok) sem veled, sem mással levelezni ebben a témában.” Szerbhorváth még ennyi megjegyzést sem fűz írásának közlési helyéhez. Jellegzetes liberális hozzáállás: azzal, hogy alszerényen önmagamát becsmérlem, tulajdonképpen rólad mondom el, mennyire szennyess vagy, valamint még annyira sem veszek emberszámba, hogy neked

mondjam el ellenvéleményemet, hiszen a szabad gondolkodás csak nekem szabad!

Süketek párbeszéde azért is, mert Bozsik és Szerbhorváth is mellébeszél, tudatosan vagy tudatlanul félretájékoztal. Igyekszem rámutatni hamis érvelésükre előbb Bozsik levelében, majd Szerbhorváth válaszában.

Bozsik Kedves Bata János c. írásának már az elején az objektivitást kéri számon tőlem: „Tőled kicsit objektívebb szöveget vártam, de úgy látom, a nemzeti mém az agyadra ment, és az ideológiák (legyenek bármilyen előjelűek) nem az objektivitásukról híresek. Gubás Jenő rossz magyarsággal megírt cikkébe...” (Itt álljunk meg egy pillanatra: mi, Gubás Jenő, jómagam és még nagyon sokan mások, sajnos nem vagyunk abban a megnyugtató helyzetben, hogy Magyarországon éljünk, mint ahogy azt Bozsiknak címzett első levelemben leírtam, s minden bizonnyal ezért nem tudunk „olyan jó magyarsággal” fogalmazni, mint Bozsik, meg még azt sem tudjuk, mi fán terem a nemzeti mém. Egyébként ugyanez a lekezelő hangnem jut érvényre Szerbhorváth írásának még a címében is: Kérek még egy hamburgert, dupla kecsappa! Mi, itt a végeken minden nap megvívjuk a magunk kis és nagy harcait, egyebek mellett a nyelv, az anyanyelv romlásával is, amivel Bozsiknak Veszprémben egyáltalán nem kell törődnie!) De térjünk vissza a megkezdett idézethez, vagyis, hogy Gubás Jenő „... beemelhetette volna a te írsodat is az elemzettek közé, hiszen az ilyen szófordulatok, mint „a vajdasági magyarság egyként fordult szembe a miloševići diktatúrával” engem arra az időre emlékeztetnek, amikor a Jugoszláv Kommunista Párt tagjai tették ugyanezt a náci megszállókkal szemben: Titóval, a hazáért! S mint tudjuk, egyik sem igaz.”

És az sem igaz, amit Bozsik leír, tudniillik a szöveg, amit ő idéz, pontosan így hangzik: „Sehol meg nem említitek, az a közösség, amelyhez egykoron, akkor még csak néhány hónappal azelőtt tartoztatok, a délvidéki, vagy ha nektek jobban hangzik, a vajdasági magyarság egyként fordult szembe a miloševići katonai

diktatúrával, tiltakozásának békétüntetésekkel Oromhegyesen, Zentán, Kispiacon, Magyarkanizsán adván hangot, hogy a frontok mindkét oldalán magyar kényszerül magyarra löni, a tartalékosokat katonai rendőrség fogdossa össze, hogy a közintézményekben, iskolákban, kórházakban nincs fűtés... és sorolhatnám még tovább, de ha ez akkor nem jelentett számotokra semmit, akkor miért jelentene most? Minden bizonnyal ez is rossz magyarságunkra vezethető vissza, mármint az, hogy „a vajdasági magyarság egyként fordult szembe a milosevići katonai diktatúrával”, nem azt jelenti-e, hogy a délvidéki magyarság kollektíven szembefordult a katonai diktatúrával, ami természetesen magában foglalja az egyéni kivételeket? Én is ismerek személyesen olyan délvidéki magyart, aki önkéntesen ment el öl-ni és rabolni, aztán azok sem igazán a szembefordulást választották, akik fogták magukat és „csak úgy” leléptek, de ezektől az egyénektől függetlenül a délvidéki magyarok közössége mégiscsak „egyként” fordult szembe a milosevići katonai diktatúrával! Idézett mondatomnak viszont lényeges mondanivalója, hogy mindezekről Bozsikék sehol nem szóltak!

A türés, amelyet a vajdasági magyarok (és nem csak magyarok) elszenvedtek (bár mit is tehettek, tehattak, tehattunk volna!) minden, csak nem szembefordulás. – írja Bozsik és csúsztat. Akár azt is mondhatnám: történelmet hamisít, mert az egész akkori Jugoszláviában a délvidéki magyarság volt az, amely szembe mert fordulni a katonai diktatúrával, ahogy már leírtam: békétüntetések voltak Oromhegyesen, Zentán, Kispiacon, Magyarkanizsán, magyar tartalékosok tagadták meg a behívóparancsot, s ezen úttörők tevékeny vállalásának példáját követve voltak később hasonló megmozdulások néhány szerbiai városban. Azt viszont, hogy 1991-ben az akkor egyetlen pártszerű képződmény, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége „magánügynek” tekintette, hogy ki él a katonai behívójával, és ki tagadja meg azt” azzal magyarázom, mivel Bozsik erre is kitér, hogy ha nem tekinti annak, akkor a VMDK-t azonnal betiltották volna, vezetőit pedig hadbíróság elé állították volna, aminek következménye akár halálbüntetés is lehetett volna. De ez egyébként csupán a magánvéleményem, mert sem korábban, sem akkor, sem később semmilyen párthoz nem volt semmi közöm.

Lehet, a jó öreg Freud bácsi egyet s mást el tudna mondani arról, Bozsiknak miért jutnak olyan dolgok eszébe, mint a Jugoszláv Kommunista Párt, harc a náci (!) megszállókkal szemben, Tito elvtárs, meg a följe-

lentés! Nyílt levelem ugyanis őt nyílt följelentésre emlékezteti! Ahelyett azonban, hogy kifejtene ennek okát, rátér arra az ominózus jelenetre, amely a szabadkai McDonald's (Bozsik és Szerbhorváth nagyvilági, jó magyarságában csak: Meki) előtt játszódott közte és köztem, valamint jelen volt még az ő fia, az én lányom, és ott került elő Bozsik táskájából a nem kevésbé ominózus Ex Symposion-szám. Bozsik kérde tőlem, hogy került oda a kislányom, a feleségem sült krumplicija, a fia hamburgere, meg hogy milyen zavarban volt ő, azaz Bozsik, amikor találkoztunk. Csupán csak úgy, hogy legutóbbi találkozásunk így történt. Azt én nem tudhatam, Bozsik csak azért volt zavarban, mert már majd összehugyozta magát, és alig várta, hogy a McDonald's egyébként elegáns végéjébe érjen. Magánügy, mondja, nem kötelező elhinni sem. Megnyugtathatom Bozsikot, elhiszem, mert én is oda szoktam járni, mi több, az egész családom oda szokott járni, ha Szegeden vagyunk a Kárász utca közelében – igaz, elegánsnak nem mondható, meglehetősen szűkös, de viszonylag tiszta, kevésbé bűdös és még fizetni sem kell érte! A szabadkai nem ismerem, mert ott még nem jártam, viszont hasonló tapasztalatokra tettem szert vala Németország-, Ausztria-, Olaszország-, Svájc- és még talán Finnország-szerte is. (A pluszkvamperfektum sajnos nem a véletlen műve!) (Ide még visszatérünk!)

„EX-et meg mindenkinek szoktam adni, ha van nálam, és úgy gondolom, olvasó ember, érdekelheti. Legközelebb majd nem adok, ha ez téged idegesít. (Azért ennek a két mondatnak a szabatos magyar megfogalmazásáról is lehetne értekezni! Megjegyzés: B. J.) Te persze nem voltál zavarban, csak nem tudtál magunkkal mit kezdeni”. De mit kellett volna tennem? Önkritikát gyakorolnom Ladányihoz írt ’levélfeléd’ miatt, amelynek felében engem és az Ex szerkesztési elveit bírálod? (...) A bocsánatodért esedeznem? Meghívni egy italra? Vagy sült krumplicira a ’Mekibe’? (Én meg nem eszem!) Ha nem tetszik az Ex, ne olvasd! Nem kötelező. (Legalább hatvan magyar nyelvű folyóirat közül válogathatsz!) És azt írsz, gondolsz róla, amit akarsz. De azt elvárnám, hogy bizonyos tényeket tiszteletben tarts! (Megint a jó öreg Freud bácsi: önkritikát gyakorolni, bocsánatért esedezni, azt írsz, gondolsz, amit akarsz, de azt azért elvárnám...))

Sajnos, az nem derül ki a későbbiekben sem, melyek azok a tények, amelyeket nekem tiszteletben kellene tartanom, mivel Bozsik ezek után rátér arra, szerinte egyszerűen nevetséges A gonosz banalitása c. Ex Symposion-számukat öt év távlatából összekötni

kilépésével a Magyar Írószövetségből. Győzködve még hozzá is teszi: „egyébként sem lépett ki minden Ex-szerkesztő az Írószövetségből, és ezért, akár hiszed, akár nem, senki sem kapott fegyelmit”. (Freud és a „fegyelmi”!)

„A számot (A gonosz banalitása címűt – megj. B. J.) azért hoztuk létre, mert európai kultúrkörben Hannah Arendt ezen könyvét két helyen nem méltatták kellőképpen (és két helyen nem fordították le addig). Az egyik Magyarország, a másik – képzeld! – Izrael. Én fontosnak tartottam, hogy erről szó essék, és a szerkesztőség tagjai szintén. Egy percig sem bántam meg, mert az egyik legfontosabb számunk lett.”

Igazán irigylésre méltó szerkesztőség az Ex Symposioné! „Tájékozódjál, kedves János, mielőtt hülyeségeket írnál. Egyfelől az EX Symposion egy magánlakásban, amatőr körülmények közt szerkesztett, profi periodika.” – írja Bozsik. Most én is írhatnám: tájékozódjál, kedves Péter, mielőtt hülyeségeket írnál! – de én ilyet nem írok, mert a számítógépemen azonnal megjelenik a figyelmeztetés: a hülyeség szót nem illik papírra (képernyőre) vetni! Azt viszont tisztelettel megjegyzem, tényleg irigylésre méltó helyzetben van az Ex Symposion szerkesztősége, ha ilyen amatőr körülmények között, magánlakásban olyan profin tud szerkeszteni, hogy megállapíthatja: az európai kultúrkörben Hannah Arendt ezen könyvét két helyen nem méltatták kellőképpen (és két helyen nem fordították le addig). Minden bizonnyal kiépített figyelőszerve van, amely az európai kultúrkört figyeli Izlandtól Szicíliáig, Wellstől az Urál-hegység hófödte csúcsaiig. Kiváló fordítói hálózata nemcsak követi, de fordítja is az európai kultúrkör kellő méltatásait... És még valami: Izrael olyan távol van az európai kultúrkörtől, mint Makó Jeruzsálemtől, még akkor is, ha ez egyeseknek nem tetszik! (Vagy nekem kellene visszakérnem Karinthy rossz diákjához hasonlatosan az iskolapénzt, mivel velem annak idején, az általános iskola hatodik osztályában (!) nem úgy tanították Európa földrajzát, hogy abban benne lett volna Izrael is – igaz, az én iskolám csak egy egyszerű, falusi kis iskola volt valahol a Délvidéken, nem pedig egy profi szerkesztőség valahol Veszprémben. Igyekszem tájékozódni, kedves Péter, nagyon igyekszem.)

„Aztán kedvenc témádra, a Danilo Kiš-számra térsz rá. ...Kis, azon túl, hogy sokunk kedvenc írója, és akit én az egyik legeretikusabb, legautentikusabb írónak gondolok, aki valaha is élt ebben a kibaszott közép-kelet-európai élőmocsártan, egy független szellem volt,

és mi, az EX Symposion akkori szerkesztői ezzel saját függetlenségünket is demonstrálni szeretnénk volna. Úgy látom, sikerült. Nem te vagy az első, aki a fejünkhöz vágja ezt a számot, amelyre tán a legbüszkébb vagyok.”

(Freud: Kiš – Kis. Danilo Kiš is ilyen, önmagát meghatározni nem tudó jellem – szellem volt. Néhány más mozzanat mellett ez maradt meg bennem abból az Ex Symposion számból, amire Bozsik a legbüszkébb. Persze, Bozsiknak, meg még sokuknak ettől lehet a kedvenc írója, lehet számukra a legeretikusabb és a legautentikusabb írója ennek a bizonyos közép-kelet-európai élőmocsárnak, csak nehogy néhány más, hasonlóan etikuss és autentikus író, és mind között a legnagyobb, az a Nobel-díjas zokon vegye ezt Bozsiktól. Én meg nem haragszom érte! Csak azt nem értem, ki-nek, kivel szemben kellett az Ex Symposion szerkesztőségének a függetlenségét demonstrálni? Az Antall-kormányval szemben, mivel akkor ők voltak hatalmon, demonstrálni kellett a szembenállást, mert lakáshoz, munkahelyekhez, megélhetéshez, letelepedéshez jutatta őket Magyarországon?

„De János, miért ugorjunk az időben? Miért ez az ócska demagógia? Talán csak nem azért, mert a közte lévő EXek címeit is föl kéne sorolnod? A Talajvesztést, a Domonkost, a Konczot, a Sziverit, az Ólomkatonákat, a De bello civilit? 2000-ig alig adtunk ki olyan számot, ami közvetve vagy közvetlenül ne a délszláv háborúról szólt volna, és ezen belül bizony a vajdasági magyarságról is. A pornográfia is. Például miről másról, ha nem a háború pornográfiájáról? El kéne olvasni az EXeket (a kanizsai és a horgosi könyvtárban ott áll majd mind), (Most figyelj, Freud! B. J.) elemezni, azután nyílt leveleket írni.”

Az ócska demagógia az, amikor egy szerkesztő, jelen esetben Bozsik így próbálja félrevezetni a gyanútlan olvasót, így, amikor vajdasági magyar vonatkozású költőket sorol föl, csak hogy közülük egyedül Koncz volt az, aki élete végéig szülővárosában, Magyarkanizsán (földrajzóra Bozsiknak!) maradt, Domonkos már régóta Svédországban él, évekkor ezelőtt is már törve beszélt a magyart, és saját bevallása szerint semmit sem ír, persze ettől függetlenül nagyon nagy versei vannak. Sziveri pedig, bár morbidnak tűnhet, de halála után sem tért vissza szülőföldjére. Ha én valaha bármit is számon kértem Bozsikéktól, akkor az az volt, hogy miért nem foglalkoztak a délszláv háború alatt a délvidéki magyarsággal, konkrétan, nem virágnyelven.

„Ami az általad hosszan idézett Szerbhorváth György-írást illeti, szíve joga úgy utálni a patriótákat,

ahogyan csak akarja. (Ráadásul érvekkel.) Úgy látom, te sem kedveled különösebben a liberálisokat, mégsem áll meg a föld forgása. (Vagy te Šešeljt szereted, a legnagyobb patriótát?) Ám az, hogy koncepciót látsz a szöveg és a kép között már érdekesebb jelenség.”

Ne fessd az ördögöt a falra, mert megjelenik! kellett Bozsiknak a demagógiát emlegetnie, itt újra nála találkozunk vele. Abban teljes mértékben igaza van, Szerbhorváth Györgynek szíve joga úgy utálni a patriótákat, ahogyan csak akarja, csakhogy, írása alapján ő nem csak a patriótákat, hanem a népet, a nemzetet és a hazát is utálja: „Problémák azonban ott kezdődtek, hogy sohasem voltam patrióta, nem is leszek, nem is lehetek úgy patrióta, ám annál inkább utálok hazámat, mi több, nemzetemet is. Ergo csakis a hazautálatról írhatnék, no de ennek meg mi köze a lányka iránt érzett szerelemhez? Semmi, hiszen őt szeretem, vagy legalábbis szeretni szeretném, emezt – a hazát, meg a nemzetet vagy mit – pedig utálok, megvetem, lesajnálom, leszárom.” Tehát, Szerbhorváth nem csak a patriótákat utálja, hanem a népet, nemzetét és a hazáját is, mi több, még le is szarja. Természetesen ez is szíve joga, még érvek nélkül is, mert, ellentétben Bozsik Péterrel, én semmilyen érveléssel Szerbhorváth idézett írásában (Kvász és retek, Ex Symposion, 1999, 26-27. szám) nem találkoztam. (Persze az egész „európai kultúrkör” rezdüléseiről sincs fogalmam Reykjavíktól Tel-Avivig.) És töredelmesen be kell vallanom, én Šešeljt nem szeretem. Az viszont, hogy kit szeretek, az én szívem joga, mert jogaim nekem is vannak, nemcsak a liberálisoknak!

Azt viszont gyermekded mesének tartom, hogy csupán a véletlen műveként került Torgyán, Csurka és Orbán Viktor képe a már említett patriótákat, népet, nemzetet és hazát leszaró Szerbhorváth-írásba! Ennyire naiv a Bozsik által említett Jokesz Antal képszerkesztő sem lehet, még ha, Bozsik szerint „(Jokesz) így napokon keresztül fényképezte a tévé képernyőjét, utána véletlenszerűen elszórta a szövegek közt.” (A tárgyat, nyájas olvasó, ne rajtam keresd!)

„Kik a kenyéradó gazdáid, ha még mindig megjelenik az EX Symposion? Nekik akarsz mindenáron megfelelni, mégiscsak ők határozzák meg a létedet?» – foglald sommásan össze, miután összefoglald (! a fölkiáltójel tőlem, B. J.), hogy Döbrentei Kornél »nagyjából azt mondta, hogy egy erőszakos kisebbség kényszeríti ránk akarátát, s a szálak a balliberális oldalon futnak össze. Ha belegondolsz Péter, te is tudod, hogy ez így van, s ennek semmi köze az antiszemitiz-

mushoz.« Hát van. A »balliberális oldal« bizony a zsidókat jelenti, virágnnyelven, mint ahogyan jelentette a Horthy-korszakban, az egymillió koldus országában is. Olvass Páler Zdravecet vagy Prónay Pált! Ők legalább nem virágnnyelven fogalmaztak. Ha te ezt a nyelvet akard beszélni, tedd nyugodtan, nekem ettől, már megbo csáss, okádkhatnékom van. De értem a bűjtatott célzást. Arra gondolsz, én abból élek, hogy kiszolgálom a... mit is? Karvalytőkét? A balliberális kisebbséget, azaz a zsidókat? A magyar haza ellenségeit? Nos, mint mondtam, az EX egy lakásban szerkesztett periodika, nincs főállásban senki a lapnál és száználmas honoráriumot tudunk fizetni, még úgy is, hogy évente (többnyire!) csak kétszer jelenünk meg. És bizony a lapalapítás óta fenyeget bennünket a megszűnés réme, úgyhogy vágyad hamarosan beteljesülhet. Meglehet, már jövőre.”

Bozsik ismét pontatlanul idéz, mondatok sorrendjét cseréli föl egy gondolatmeneten belül, s természetesen, lényeges dolgokat kihagy abból a bekezdésből, amelyből a fenti mondatokat átveszi. Például nem cáfolja, mert nem is cáfolhatja, hiszen tény, már a nyolcvanas évek elején Csoórit tartotta antiszemitanak csupán azért, mert az akkori aktuális elhatárolódók Csoórirra ezt a bélyeget rásütötték, nem cáfolja azt sem, a Magyar Írószövetségből többedmagával azért lépett ki, mert az nem határolódott el Döbrentei Kornéltól. Furcsamód ilyenkor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságáról kellene állást foglalni, a liberálisok mindig fölháborodnak, mivel véleményt csak nekik, a tévedhetetlen, a mindenké fölött álló kozmopolitáknak, a másság feddhetetlen védőinek szabad. Ha valakinek az a véleménye, „hogy egy erőszakos kisebbség kényszeríti ránk akarátát, s a szálak a balliberális oldalon futnak össze”, akkor az már a verbális delictum szörnyűséges vétkét követte el. A balliberális oldalon szabadon lehet gyilkosságra, mérszárlásra fölszólítani (lásd: Tilos Rádió-eset), a másikon, a jobbon, a nemzetin még véleményt sem szabad formálni. Orwell ezt annak idején, ugye, jól emlékszünk rá, így mondta: Minden állat egyforma, de vannak egyformábbak!

A „balliberális oldal” Bozsik szerint virágnnyelven bizony a zsidókat jelenti, mint ahogyan jelentette a Horthy-korszakban, az egymillió koldus országában is. Azt nem tudom, a Horthy-korszakban a „balliberális oldal” mit jelentett, azt most már tudom, Bozsiknak mit jelent, s már régóta tudom, számomra mit jelent. Számomra a „balliberális oldal” azt az embercsoportot jelenti, amelyik kommunista és kozmopolita eszmékből táplálkozik, olyan emberek csoportját, akik tagadják a keresztényi

erkölcsöt, akik önmaguk számára minden jogot megkövetelnek, anélkül, hogy azokhoz a jogokhoz kellő mértékben a kötelezettségeket is hozzákapcsolnák, s ugyanazokat a jogokat más emberektől ugyanakkor megtagadják. A „baliberális oldal” számomra nem köthető néphez, valláshoz még kevésbé, hiszen a baliberálisok, kimondva vagy kimondatlanul istentagadók.

Én csak a saját nyelvemet akarom beszélni, annál inkább, mivel Péter Zadraveczről és Prónay Pálról Bozsik írásában hallottam először, számomra viszont gyomorforogató a kommunista ideológiával átítatott „egymillió koldus országa” jellemzés a Horthy-korszakra vonatkozóan. Egészen csöndben kérdelem csupán: hány hajléktalan van ma Budapesten, és vajon tévesen tudom-e, hogy Magyarország lakosságának az egyharmada a létminimum alatt él? Hatvan egynéhány évvel a Horthy-korszak után, az uniós Magyarországon, ahol emberek százezreinek még villanyáram sem jár, a baliberális kormányzású szocialista-szabaddemokrata Gyurcsány – Kuncze-korszakban!

Vágyam beteljesülését, még ha Bozsik azt is gondolja, nem az Ex Symposion megszűnése jelentené, hanem az, ha „a magyar haza ellenségei”, ahogyan ő fogalmaz, faji és vallási hovatartozástól függetlenül (ahogyan én fogalmazok) végre eltűnnének és nem folytatnák álságos ténykedésüket a nemzet rontásán és további lezüllesztésén!

„Végezetül azt javaslom, olvasd el Döbrentei Kornél beszédét (én meg is hallgattam, el is olvastam), és ha téged ez nem emlékeztet arra a demagógiára, amelyet az isakovičok és čosičok károgtak volt, akkor, ahogyan mondani szokás, a lelked rajta. Nos, én első sorban ezért távoztam az Írószövetségből. A Vajdasági Írószövetségbe pedig azért léptem be, mert Csorba Béla javasolt. Az a Csorba Béla, akire lehet azt mondani, hogy ellenálló (volt); és egy időben mesterem. Emigrálásommal nem tekintettem tovább magam a tagjának, most sem tekintem. Ugyanígy léptem be a Magyar Írószövetségbe is, oda pedig a József Attila Kör akkori elnöksége javasolt, miután túlléptem a 35 éves korhatárt. Ha azt írtad volna, hogy be se kellett volna tennem oda a lábam, fejet hajtok, és azt mondom, igazad van. Akkori tájékozatlanságom menthetetlen, de azért nem megyek Dunának.”

Bozsik Péter javaslatától függetlenül elolvastam Döbrentei beszédét, meghallgatni sajnos nem tudtam, mivel, mint már említettem, én nem vagyok abban a szerencsés helyzetben, hogy Magyarországon élhessek, és egyébként sem az én szokásom véleményt al-

kotni anélkül, hogy tudnám, miről is kell véleményt alkotni (lásd: Bozsik esete Csoórivall!), már csak amiatt sem, „hogy ne hablatyolhass(ak) itt össze-vissza” (Bozsik Péter: Kedves Bata János). Döbrentei beszéde engem egyáltalán nem emlékeztet „az isakovičok és čosičok károgtására”, viszont az eszembe jut, az isakovičok és čosičok akkor is, és minden bizonnyal még ma is tagjai annak az Írószövetségnek, amelybe Bozsik Csorba Béla javaslatára belépett. Talán még az is eszembe jut, az isakovičok és čosičok nem csak emlékeztetnek az isakovičokra és čosičokra, hanem önnön maguk azok, akiktől Bozsik nem érezte szükségesnek önnön magát elhatárolni, viszont az is igaz, emigrálásával nem tekintette tovább magát a Vajdasági, ill. Szerbiai Írószövetség tagjának. És most sem tekinti magát annak. Minden bizonnyal így lehet ezzel Végel és Tolnai is, mármint azzal, hogy nem tekintik magukat többé a Vajdasági, ill. Szerbiai Írószövetség tagjainak, csak azt elfelejtették a nyilvánossággal közölni, nem úgy, mint elhatárolódásukat a Magyar Írószövetségtől. (Apropó: Tolnai, apropó: Magyar Írószövetség! Tolnai Ottó kapja a Magyar Kultúra Napján, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében a Magyar Irodalmi Díjat, amelyet a Költő dísznóvsírban című, tavaly a Kalligram Kiadónál megjelent könyvével érdemelt ki. „A könyv voltaképpen egy Parti Nagy Lajos által készített beszélgetéssorozat szerkesztett változata. Parti Nagy 1998-ban vállalkozott arra, hogy a költő munkásságát, életútját felölelő interjúsorozatot készít. Az interjú/beszélgetés őszinte elevenességgel, dinamizmussal, helyenként kíméletlenséggel átítatott, egészen a lét mély rétegeit érintő kérdéseket tartalmaz. Ez kitűnő alapanyagoknak bizonyult.

...Tolnairól tudjuk, mennyire izgalmas és lebilincselő élmény élő szóban hallgatni, nemkülönben Parti Nagyot, most végre itt egy kötet, amely megőrökíti szavait” (-sírbi-, Magyar Szó, 2005. január 6.)

(Talán annyit még kell tudnunk, a díjjal ötmillió forint is jár, és csak emlékeztetőül, Parti Nagy Lajos volt az, aki a Magyar Írószövetség körül a (mű)balhét kirobbantotta. – De az is lehet, mindez csak az én tudatomban áll össze így.)

Azt, hogy Csorba Béla ellenálló volt-e, vagy sem, én nem tudom, nem tudhatom, azt viszont tudom, hogy Szerbhorváth György ellenálló volt, vagy még most is az, mivel ő indult az Ellenállás öklirázó népi mozgalom ellenállójaként a közelmúlt egyik szerbiai választásán. És azt is tudom, Csorba Béla az egyik legkarakánabb délvidéki személyiség, nemcsak irodal-

márként, hanem emberként is. Valamint nem tudom még azt sem, vajon Bozsik „akkori tudatlansága menthetlen-e, vagy sem”, de azért természetesen ne menjen a Dunának!

És most térjünk vissza az írásunk elején föl idézett jelenetre, amely a szabadkai McDonald's előtt játszódott le, mivel Szerbhorváth György válaszában ez az egyik sarkalatos pontja.

„Bata Jánost nagy sérelem érte – Bozsik Péter hamburgert vett a gyerekének a Mekiben! Bezzeg ha paprikás krumplit vett volna, minden oké lenne. De a Meki az amerikai értékrendszer, a globalizáció szimbóluma, a kozmopolitizmus, az Izrael-pártiság szimbóluma – mindené, ami rossz, mindené, ami sorsunkat negatívan befolyásolja.

Két dologra szeretném hát felhívni a figyelmét. Az egyik, hogy Amerika-ellenessége ugyanolyan, mint az egyes szerb értelmiségieké, politikusoké, illetve a szerb közvélemény egy részéé. Ez az álláspont a világon mindenütt honos, bár érdekes, hogy éppen a vajdasági magyarok körében nem különösebben az, mert e populációnak (és e tagja vagyok én is, mondjon Bata amit akar) van más gondja éppen elég. Nincs nevetségesebb annál, amikor azok szidalmazták a fogyasztást, akiknek alapvető fogyasztási cikkek sem telik. Noha magam is látok kivétlnélőt a hivatalos amcsi politikában, magam is osztok jónéhány sztereotípiát (minden amerikai kövér, buta, tájékozatlan, folyton füvet nyírnak és álló nap sültkrumplit zabálnak a tévé előtt), de igyekszem észben tartani például azt, hogy New Yorkban mindig más szelek fújdogálnak, Susan Sonntag jó esszéket ír és véletlenül az amerikai egyetemek a legjobbak. Magyarán, hogy az általánosítással vigyázzon az ember.

A másik, hogy Bata János hűség-felfogása *tipikusan* amerikanisztikus.”

Amikor először olvastam Szerbhorváth György válaszát, arra gondoltam, biztosan csak tréfálgozik a hamburgerrel, meg a paprikás krumplival. Bozsiknál e fölött átsiklottam, majd később, amikor újraolvastam mindkettőjük írását, jöttem rá, ők ezt komolyan is gondolják. (Hogy ki hatott kire, annak eldöntése ne legyen az én feladatom!) Mint már korábban Bozsik kapcsán elmondtam, a „mekis epizód” azért került bele írásomba, mert az akkor úgy történt, s valahonnan nekem is el kellett indítanom írásomat. Ekkora félreértésre, bele-magyarázásra, vagy ha úgy tetszik: butaságra azonban, ahogy mondani szokták (!), még álmomban sem gondoltam volna. Lányomat csak azért beszéltem le az

„amerikai sült krumpliról”, ami egyébként bizonyára valahol itt termelt, mert számunkra sokba került volna! Még csak azt sem mondom, hogy megfizethetetlen lett volna, mert azért „egy sült krumplit a Mekiben” még mi is megengedhettünk volna magunknak, ha nagyon akarjuk, mellé hamburgert és a kedvenc italomat, Coca Colát is rendelhettünk volna, de az életkörülményeinkhez viszonyítva bizony sokba került volna. Sajnos ennyire prózai magyarázata van annak, miért szerettem volna lányomat lebeszélni a McDonald's-ról (és nem kis apai büszkeséggel mondom, törekvésemet siker koronázta).

Az eleve tévesen fölállított elmélet csak téves következtetéseket eredményezhet, így bennem nincs semmi olyan Amerika-ellenesség, amit Szerbhorváth föltételez rólam, mi több, bennem még olyan bugyuta sztereotípiák sem élnek sem Amerikáról, sem az amerikaiakról, mint amilyenekről ő vall. Ha másért nem, hát akkor azért csak jó az Ex Symposium kiterjedt kulturális és meteorológiai megfigyelő hálózattal rendelkező szerkesztőségének közelében lenni, mert így megtudhatja Szerbhorváth azt is, milyen szelek fújdogálnak New Yorkban. Azon viszont néhány professzor és egyetemi hallgató elvitatkozna, hogy „véletlenül” az amerikai egyetemek a legjobbak-e, vagy a cambridge-i, az oxfordi, netalán a heidelbergi, s hogy a „jelentősebb európai kultúrkörből” ne hagyjak ki senkit, azt hiszem a Sorbonne sem piskóta!

Ugyanilyen bugyuta föltételezés Szerbhorváth részéről az, hogy én kétségbe vonnám az ő liberális gondolkodásuk jogosságát, mondhatnám: tipikusan kifordított liberális gondolkodás.

„Természetesen Bata önkényesen és félreérthetően idézett szövegemből – de ezért nem kárhoztatnám, az egészet mégsem idézhette –, de ismét hangsúlyoznám: mi nem lehetünk hazaárulók. Nemzetárulók lehetünk, persze, azok is vagyunk Bata szerint. Mert jugó-nosztalgiaánk van, szerbpartiak vagyunk, szemiták, kozmopoliták, liberálisok és elsősorban magyar-ellenesek. Ebbe a dumába mindenesetre én most nem fogok belemenni, mert minek – Bata meg van győződve arról, hogy minket nem érdekel a vajdasági magyarok sorsa. Esetemben erre az a bizonyítéka, hogy az Ellenállás képviselőjelöltje voltam 2003 decemberében a szerbiai parlamenti választásokon. Ugyan ezt nem véleményezi, csele sejtelmesen utal valamire... Hogy mire, én nem tudom, de jelezném felé, hogy amíg szerbiai állampolgár vagyok, alkotmány adta jogom, hogy válasszak és választva legyek. De ebből nem követke-

zik az, hogy szerb patrióta vagyok. Éppen Bata a patrióta, de jobb volna, ha magában tisztázná azt, mit ért ezen, mert ahogyan kirohan itt egy csomó minden ellen, az számomra *amerikanisztikus* – minden érték közül a legfontosabb a haza. Hát, nekem még véletlenül sem. Sőt, itt és most értelmezhetetlen.”

Remélem, elég hosszan idéztem Szerbhorváth Györgyöt ahhoz, hogy ne lehessen önkényesnek és félreérthetőnek mondani a következőket:

Az, hogy valakinek van-e vagy sem jugó-nosztalgiaja, még nem bűn. Az sem, ha van, az sem, ha nincs. Szerbhorváthnak minden bizonnyal van, mert írói neve is ezt tükrözi, a szerbhorvát egy sosem volt nyelv sosem volt fogalma, amely csak az egykori Jugoszláviában volt használatos, tulajdonképpen a szerbhorvát nyelvvel, illetve a horvátszerbvel akarták bizonyítani egy állam létjogosultságát azok, akiknek ez fontos volt (ill. azok, akik ebből hasznot húztak). A szerbpártiság sem lehet bűn. Szerbhorváth viszont minden bizonnyal szerb párti lehet, mert írói névnek nem a Macedónhorváthot, az Albánhorváthot, vagy a Finnhorváthot választotta, hanem a Szerbhorváthot. Ismétlem, ez természetesen nem róható fel sem neki, sem másnak, ha ő vagy bárki más így dönt, bizonyára tudja, miért teszi. Az, hogy valaki szemita, kozmopolita és liberális, szintén nem bűn, az viszont már igen, ha valaki magyarellenes, szerbellenes, albánellenes vagy zsidóellenes! És ezt nem csak én mondom, hanem minden demokratikus, civilizált állam törvénye, amihez, demokráciákban, jogállamokban tartaniuk kell magukat a demokratikus, civilizált embereknek.

Én azzal soha nem foglalkoztam, és soha nem is érdekelt, hogy Szerbhorváth György szerb patrióta-e vagy sem. Azt sem én állítom, hogy neki nem a hazája a legfontosabb. Ezt ő mondja: „... – minden érték közül a legfontosabb a haza. Hát, nekem még véletlenül sem...” Ez az ő magánügye, meg legfőljebb pártjaé, az

Ellenállásé, nekik kell ezt letisztázniuk, ha egyáltalán le kell. Jömagam ilyen ügyekben járatlan vagyok, hiszen, mint már jóval korábban említettem, semmilyen párt-hoz soha nem volt semmi közöm.

A problémám nekem Szerbhorváthtal tulajdonképpen a saját magam által fölállított értékrendszer függvényében van, hogy tudniillik ő is csúsztat, félremagyaráz, ha úgy tetszik, nem mond igazat. Az általam idézett írásában, a Kvász és retekben ő nem csak a patriótákat, hanem saját nemzetét és hazáját is utálja, ergo: megveti, gyűlöli. „... – a hazát, meg a nemzetet vagy mit – pedig utálom, megvetem, lesajnálom, leszarom.” „A múltkor pezsgőztem a lánykával, akit szeretek, de eszembe se jutott a nép, a nemzet, a haza. Dögöljenek meg, de még azt sem gondoltam, hogy dögöljenek meg, csináljanak, amit akarnak, felőlem.” A Kérek még egy hamburgert, dupla kecsappa’ című írásában Szerbhorváth nyíltan megvallja hovatartozását, kijelenti, a vajdasági magyar populációnak ő is tagja, mondjon Bata, amit akar. Ha azt nem tudhatjuk meg tőle, melyik az a haza, amit utál, megvet, lesajnál és leszar, azt legalább tudhatjuk, melyik az a nép, a nemzet. „Dögöljenek meg.”

Mind Bozsikot, mind Szerbhorváthot megnyugtathatom, rajtuk semmit sem kérek számon, és ne aggodjanak, tőlem aztán nem veszik el a publikációs lehetőséget, az meg már-már elérzékenyít, hogy ennyien és ennyire várják tőlem az *opus magnumot*, de ezt a tördést minden bizonnyal megérdemlem, hiszen Szerbhorváth szerint fontos és mély barátságokat köszönhet nekem, no persze, csak részben. Amikor ugyanis támadok, egy kalap alá veszem őket Lovas Ildikóval, Bozsik Péterrel, Tolnai Ottóval és Végel Lászlóval, akkor ők aztán barátokká válnak, ha harcostársakká nem is.

Legyünk óvatosak az antiszemitázással!

Reagálás az Újvidéki Zsidó Közösség levelére

Az utóbbi években nemcsak az amerikai médiában, de a magyarországi (bal)liberális lapokban is egyre nagyobb teret nyer a judaizmus propagálása és a vele párosuló paranóias, alaptalan félelem az antiszemitizmus mumusától. Mindez odáig hatott, hogy ma már ki sem szabad mondani, hogy az olasz, orosz, stb. maffia mellett pl. zsidó maffia működik, anélkül, hogy a könnyelmű kijelentőre rá ne sütnék az antiszemita bélyeget. A probléma azonban korántsem magyarázható ilyen egyszerűséggel.

Mindjárt az elején tisztáznunk kell, hogy az, aki nem viseli a szíven a judaizmust (mint vallási és életformát), valamint elveti a cionizmust (mint nacionalista politikai irányzatot), még nem egyértelműen zsidógyűlölő! Minden hívő kereszténynek tudnia kell, hogy semmiképpen sem szeretheti az Istent az, aki gyűlöli az ő atyjafiát. Ez Jézus tanítása. A Talmud ezzel szemben ilyent tanít: „Nem szükséges mondani, hogy a nem zsidók megcsalása az igazság szerint való dolog” (Baba mezia, 48.b. lap, Tosephoth. Budapest, 10. kiadás, 1940). Vagy: „...Mair rabbi szerint a nem zsidónak nem lehet mondani: Ti embereknek neveztek. A gojok között egy sincs, aki embernek nevezetné. Vannak parancsok, amelyeknek áthágása miatt egy nem zsidó halált érdemel, míg zsidónak az megengedett dolog...” (Sanhedrin, 59.a. lap) A judaizmus a Talmudot szent iratok gyűjteményeként és tanként ismeri. Etikátlan tanítása a nemzsidósággal szembeni mérhetetlen spekulációt, megvetést, ármánykodást és gyűlöletet hirdet. Éppúgy, mint Hitler Mein Kampfja ostor a zsidósággal szemben. Ezért is kell a keresztény szellemiségnek ezeket a gyűlöletkeltő tanokat és eszelős filozofálásokat, akárkitől származzanak, gondolkodás nélkül elvetnie, mert szöges ellentétben állnak azzal az erkölcsi normával, amelyre Jézus tanított.

Bár személyesen nem ismerem dr. Burány Bélát, ám hangja a rádió hullámain át egy a nép nyelvén megszólalni tudó és a nép iránt őszinte jóakaratot tanúsító keresztény magyar ember képét jeleníti meg. Éppen ezért személyes sértésnek veszem, hogy őt az Új-

vidéki Zsidó Közösség durván zsidógyűlölőnek és antiszemitának nevezi! Dr. Burány lelkiismeretesen próbálja megóvni a délvidéki maroknyi magyarságot attól a méfelytől, amelyet liberalizmusnak, „valósítsd meg önmagad”-nak hívnak, és amely már eddig is jól kikezdte az „anyának” nevezett Magyarországot. Mindannyian jól tudjuk, hogy a hamis illúziók mögött spekuláció áll, vagyis pénzszerzés. A sok pénz nagy hatalom, s ez már veszélyes lehet, mert nem függ az „izmusoktól”, ugyanis ő maga hozza létre azokat!

Álljunk meg egy pillanatra az újságban a botránykö szerepét betöltő „judeo-bolsevizmusnál” és Rákosiéknál. Legyünk objektívek a holokauszt kutatásban és vizsgáljuk meg néhány kiemelkedő bolsevik vezér kiletét! Rákosi (Rosenfeld) Mátyás (1892-1971) pártfőtitkár, miniszterelnök, diktátor. Gerő (Singer) Ernő (1898-1980) a szovjet NKVD tisztje, közlekedésügyi miniszter, a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálója, majd belügyminiszter. Farkas Mihály (Löwy Herman 1904-1965) hadügyminiszter, pártfőtitkár-helyettes. Péter Gábor (Eisenberger Benjámin 1906-1993) a hírhedt ÁVH rejttegett parancsnoka, székháza a mai Terror-múzeum. Apró (Klein) Antal (1913-1994) építésügyi miniszter a minisztertanács elnöke. Zárjuk a listát mindegyikük hírhedt elődjével Kun (Kohn) Bélával, aki már a nagy októberi szocialista forradalom győzelme előtt(!) tagja lett a bolsevik pártnak.

De ne feledkezzünk meg Szálasiról sem, a véreskezű „nemzetvezetőről”, akit 1946-ban annak rendje-módja szerint felakasztottak. S ha már említést teszünk a nyilasokról, jegyezzük meg, hogy sokan közülük a bőrüket mentve „hithű” bolsevikokká vedlettek át, és korábbi tapasztalatukat a fent említett pártvezérek kormányában hasznosították, főleg az ÁVH-ban! Figyelemre méltó az is, ahogyan a háború utáni államvezetés az előző kormányt sajátságosan és határozatosan likvidálta (kivégzések, agyonkínzások, évtizedekig tartó súlyos börtönbüntetések és fogolytáborba zárás), ám az 1989-es rendszerváltás után senkinek sem jutott eszébe ehhez hasonlót véghez vinni. Nyilván nem

azért, mert ezek a busás nyugdíjukat élvező szélhámosok megbánták volna tetteiket, hanem mert a rendszerváltás a toleranciát és a megbékélést hirdette. A magyar népnek elege volt a vérontásból meg a belháborúból és elege volt abból, hogy mindig a nyakán ültek. Tizenöt év távlatából ma már láthatjuk, hogy semmi sem változott, csak az „izmus” neve. A valóság lényege ugyanaz maradt.

Az igaz, hogy a zsidó népet igazságtalanul és kegyetlenül meghurcolták, de a magyar népet is! Egyiküknek sem hagytak sok választást az életben maradás és a meghalás között, akár Auschwitzban, akár a Don-kanyarban, akár Dachauban, akár Szibériában, vagy Rákosiék „boldog kommunizmusában”. Rengeteg nem zsidó halt meg azért, hogy a zsidók végre szabadon élhessenek Európa-szerte. A megemlékezésekben nemcsak a gonosz nyilas korszakra kell(ene) szorítkozni, hanem szólni a sokmillió „önkéntes” katonáról, civilről, akik éppúgy elszenvetdék a maguk holokausztját, s ebből nem csináltak kis híján sérthetetlen vallást, sem üzletágat, amiért Oscar-, meg Nobel-díjakat lehetne kapni.

Hadd ne kelljen már egyszer ország-világnak a Jad Vasembe zárandokolni kötelező bocsánatkérés végett, s ugyanakkor elszenvednie a fennkölt meg-nembocsátást! Boldogtalan magyar nemzet, mikor rendeled már egyszer a te Jad Vasemjeidhez bocsánatot kérni a mongolokat vagy a törököket? De ne feledkezzünk meg az osztrákról, németről, oroszról vagy szerbről sem! Pedig mily megható lenne a sok százalmas bocsánatkérés az elmúlt (és a mai napig tartó!) véres évszázadokért. Sem népek, sem kormányok soha nem kértek bocsánatot a magyartól, de főle ezt számtalanszor megkövetelték, akkor is ha üldözték vagy verték!.

Jól vigyázzon az, aki tollat ragad, hogy a múlt dolgairól, vagyis a történelemről írjon, hogy mindenben objektív legyen és nem részrehajló! A történetírást ma már nem lehet (nem is lenne etikus) úgy fabrikálni, mint évtizedekkel ezelőtt, amikor csak arra kellett ügyelni, hogy a „sztori” – bármilyen legyen is, az államvezetésnek tetszen. Mostanság bizonyos szélsőjobb körökben divatossá vált a holokausztot tagadni, és megkérdőjelezni. Ezt tagadni, akkora ostobaság, mint tagadni a palesztin népirtást. Ugyancsak ostobaság azt hirdet-

ni, hogy az iszlám egyenlő a terrorizmussal, mert ez nem igaz, és antihamita (arabellenes) gyűlöletet szít.

Végezetül térjünk rá a szóban forgó kettős állampolgárság-problémára. A szavazás lesújtó végeredménye jogosan bánt bennünket magyarokat, így dr. Burány igazságérzetét is, mivel a történelmet (majdnem) megformáló magyar ügybe némely külföldiek csúnyán bele-rondítottak. Azt is tudjuk, kinek a babáskodása alatt folyt a durva, mocskolódó ellenkampány, nem kell őt sem titkolni, sem szégyellni, sem a cselekményeit szépitgetni, hiszen Ron Werbert gyakran láttuk már a magyarországi televízióban és újságokban. Ő az ottani uralkodó pártok „tanácsadója”, kampányfőnöke, aki amerikai, izraeli, s még ki tudja hány ország polgára, vagyis olyan kozmopolita, aki éppenséggel ott él és működik, ahova a megbízói küldik. Az sem titok, hogy ő utaztatta a külföldieket szavaztatni, vagyis azt a „...legfeljebb ezernél aligha többet...” – idézve az Újvidéki Zsidó Közösség elnök-szövívőjét. Mi határon túli naiv magyarok pedig higgyük el, hogy a Charter repülőgépeken utaztatott választók jószívuén az igent karikázták be, hiszen nekik „...kint élőknek nincs mitől tartaniuk.”(!) Tisztelt Elnök Asszony, mégis minek néznek minket? Hülyíthető, leantiszemitázható, vad hordának?

El tudna valaki olyant képzelni, hogy Izrael állam – mondjuk, magyar biztatásra – kirekesztené, kitagadná a határain kívül élő zsidókat, azzal riogatva állampolgárait, hogy az útlevéligenylők a munkások és nyugdíjasok nyakán élösködnének, sőt a költségvetés is megsínylené az ügyet!

Kevesen vagyunk itt a Vajdaságban, ne veszedjünk és ne dobálózzunk sárral! Annyi bizonyos, hogy kirekesztettek bennünket, s ezt tudomásul vettük. Nem az első eset a miénk, volt már ennél világ-raszolóbb is. A judaizmus által annyira megvetett zsidó Jézus szavai szerint nem nagyobb a szolga az ő uránál, s mi valljuk, hogy az ő szolgálai vagyunk. Vele kapcsolatosan a szintén zsidó János apostol keserűen ennyit jegyez le az evangéliumban: „Az övéi közé jött és az övéi nem fogadták be.”

Salom!

Csantavér, 2005. január 9.

Kockázatmentes vajdasági magyar szépirodalom (Irodalomszociológiai reflexiók)

A különféle politikai okokból, elvárásokból és alkodásból megszületett irodalmi érdekcsoportok szigorúan zártkörűek, a civil szerveződés védőpalástja alatt bújnak meg – de nagyon is aktívan politizálnak, díjakat osztogatnak – ám az egymást vállveregető elismerések sem tévesztik meg az olvasóközönséget. Jelen van már a köztudatban és a lelki világban annak a nagy veszélynek az érzete és látomása, hogy a szellemi hanyatlás lejtőjéről talán már nincs is visszafelé vezető út. A zuhanásban van-e olyan hely, ahol meg lehetne kapaszkodni, és esetleg ismét felfelé küszni egy keskenyebb, de meredekebb és fárasztóbb kapaszkodón?

Elképesztő, hogy milyen eszmei zűrzavarban vannak a szépirodalom művelői. Hosszú idő után most először történik meg, hogy nincs filozófiai vagy politikai útmutatás az alkotáshoz, s ez hiányzik nekik. Nincs más, csak a pusztulással párosuló szabadság, s ebből kellene csinálni irodalmi mondanivalót. De milyet? Nem is tudni, mi hiányzik jobban hozzá: a gondolat és érzélem, vagy az ezeket kifejező nyelvi készség. Ismeretlenné váltak az „irodalmi logika” ismérvei és a nyelvi szabatosság és érthetőség. A politikai köntőrfalazásra mindenkor kész könyvkiadó és a tanszék esszéírói igyekeznek mindenáron megőrizni „az alkotói légkör” látszatát a szépirodalomban. Ennek ellenére nem tudják becsapni az olvasót. Nem tudják meggyőzni arról, hogy a mostani szépirodalmi alkotásokat valóban értik is, és valamilyen sajátos egyéni módon megélik és átélik. A motyogás, makogás és dadogás mint kifejezési nehézség bárkinél jelentkezhet nem normális életünkben, amelyben üldöz bennünket ez a fogyatékoság is. Csak hogy a szépirodalom alkotói azt hiszik róltunk, hogy mindnyájan mindig ilyen helyzetben vagyunk. Ilyen szemlélet esetében nem segít semmit a nyelvi lektor és a szerkesztői leleményesség. Zagyva gondolat- és érzélemvilágból érthetetlen mondatlörmelék és mozsárban zúzott iromány keletkezik.

Országunk, államunk, társadalmunk, családjunk – s mindenekelőtt mi magunk, lélekben és testben

csaknem odavesztünk. Alig maradtunk meg földi létünkben, és ami megmaradt belőlünk, az olyan kevés és annyira nem emberhez méltó. Tudatában vagyunk-e vagy sem, egyre megy: elszegényített, megalázott és meggyalázott személyiségek lettünk. Egyéniségünk tartóoszlopait meglazították és kitépték. Egyéniségünk alig látszik ki a közéleti mocsokból, de még mindig kapaszkodunk az egyénileg megélt emberi lét néhány megmaradt darabjába. Tátongó hézagok és üregek keletkeztek emberi arculatunkon.

Pusztulásunk „költői” és „próza”, de minden oldalról jól látható: többretegű és sokértelmű. Sokértelmű irodalmi eszközökkel minden oldalról megragadható – lenne. Egyéniségünk kötőanyagának szétmállása és elszemélytelenedésünk millióarcú tragédiaként megy végbe, s úgy tűnik, életünk végéig ez mindennap megújuló folyamat marad, és minden nap új és más értelmet kap. Azután ami történik velünk és körülöttünk, az ember elembertelenedése, nem történhet másként, mint életfogytig tartó félreértések és félresikerült cselekedetek szövevényes halójában. Ebben vergődünk és állandóan kísérletezünk a belőle való kiszabadulással.

„Por és hamu lettünk” már életünkben, és milyen nevetséges részünkről, hogy a szépiroktól várjuk el a megváltó és teremtő szerepét és azt, hogy valamit ismét összegyűrjön belőlünk.

A civilizációs javak gyarapodása és a kulturális értékek teremtése sohasem ment végbe mint párhuzamos folyamat. Ebből kifolyólag a szépirodalom természetéhez tartozik, hogy teljes alkotói szabadságot igényel formai és tartalmi tekintetben. Még ebben az esetben is a legritkábban keletkezik két-három igazán maradandó szépirodalmi alkotás. Sok száz elismert próbálkozás kell ahhoz (s természetesen ezeket is meg kell jelentetni), hogy néhány jó alkotás születhessen.

Az az érzésem, hogy ez most el fog maradni. Csak álmosító, értelmetlen, üres mondanivalóból tudunk válogatni magunknak, a jövőnek meg nem tudunk mit ajánlani. Irodalmunkkal együtt az utókorra kellene hagyni az írás és a mondanivaló megfigyelésének kódját

is; azoknak, akik bele akarnak látni majd múltjukba, vagyis a mi múltunkba is, és meg akarják érteni mi történt velünk – ehhez kell a kód. Félő, hogy kód nélküli tartalmi és formai ürességgel fognak szembesülni a vajdasági magyar szépirodalomban. Egy szépirodalmi művet azért őrzünk meg olvasás után is magánkönyvtárunkban, mert hátha még egyszer el fogjuk olvasni egészében vagy legalább is részleteire vissza fogunk még térni. Valakinek ajánlani fogjuk, kölcsönözzük neki... Íróink továbbra is olyan ódivatú árut kínálnak, amelyet képtelenek vagyunk végigolvasni. Már az első álmosító mondatok után ellenállhatatlanul kiesik a szöveg a kezünk közül, és lecsukódik a szemünk. A föld vonzóereje ellen nem tehetünk semmit.

Nem a tehetség hiányából adódó problémákkal szembesülünk. Szinte minden szépírónál jelen van továbbra is egy belső gondolatot és érzésvilágot gátló fékezőrendszer, amely előző neveltetéséből ered. Irodalmi oktatásunk és neveltetésünk a tehetségre bénító hatású, mert valamilyen vonatkozásában még mindig hazug, és ezért a tehetetlenség erejéből kifolyólag továbbra is hazugságokra ösztönző. Akarva akaratlanul az igazság elhallgatása belsőleg kényszerített szükségletté válik.

Életünkben nincsenek jelentéktelen események. Mégis, az előző és a mostani irodalmi nevelés és oktatás úgy-ahogy felnagyítja és egyedülív, magában állóvá teszi az élet egyes mozzanatait – a többit figyelmen kívül hagyva – hazug tudatot implantál írónak és olvasónak. Mind ontológiailag, mind gnoszeológiailag emberi képességeink és tudatunk mindig hiányos, és sohasem válhat kiteljesültté. Csakhogy a mi esetünkben nem erről van szó, hanem író és olvasó esetében is hazug tudatról. Mindkét fél ennek esik áldozatává.

Szépirodalmunk szerepe és hatása ma a vajdasági magyarság mindennapi és közéletében szinte semmissé vált. A kommunista korszakban volt szerepe (más kérdés, hogy milyen), mára ezt elvesztette. Abraham Lincoln mondta egy alkalommal, hogy egy embert mindig be lehet csapni, sok embert sokszor be lehet csapni, de minden embert mindig nem lehet becsapni. Ez lehetetlenség. Azoknak, akik régen, mindig, hogy milyen okból, tudatosan hamis tükröt tartottak eléjük az akkori társadalomról, számolniuk kellett volna a következményekkel. A bizalom elvesztése valakiben és valamiben korokon átívelő következménnyel jár. A megélt mindennapi élet és az íróilag megalkotott élet között évtizedeken keresztül összeegyeztethetetlen különbségek keletkeztek. Márpedig a szépirodalom

a legemberibb szükségletek közé tartozik. Bármilyen nehéz is megfogalmazni, valamilyen oka kell, hogy legyen, amiért ragaszkodunk a szépirodalomhoz. E ragaszkodás nem lehet okavesztett, sem az író, sem az olvasó részéről. A szépirodalom létezése és a hozzávaló ragaszkodás tartósan nem mozoghat a hazugságok és önbecsapás légüres terében. Itt helyrehozhatatlanul megakad a folyamatosság író, olvasó és közösségi háttér között.

Most mitől félhetnek az írók? Talán a kialakuló polgári társadalomtól, amelynek mozgó kerekeit, örvénylő eszmeiségét és eszményképeit nem értik? Az a baj, hogy nincs „irányítás”? Az a baj, hogy nincs „mérce”? Talán valóban attól félnek, hogy egy eszménykép nélküli, tehát elembertelenítő polgári társadalom van kialakulóban? Ha így van, akkor erről írni külön kötelessége és feladata az íróknak. Szemellenzősnek és gyávának lenni a szépirodalomban sem tekinthető különös eredménynek. Az elembertelenedés elleni örökös lázadáson kívül a szépirodalomnak nem lehet más célja. Ez nem új találmánya az irodalomszociológiának. A szépirodalomnak mindig több közölnivalója van, mint az akarva-akaratlanul részgazságokat vagy félgazságokat közlő napi és heti sajtónak. Ez a vajdasági magyar szépirodalom esetében éppen fordítva van: kevesebb és sekélyesebb eszmei értéket és igazságot közöl velünk, mint a napi és heti sajtó szórakoztatónak nevezett vagy szatirikus mondanivalójú írásaiban, de ezt is rossz esztétikai, álmosító és élménytelen megformálásban.

Nem tudjuk, mihez mérjük ezt a diribdarabra taposott vajdasági magyar szépirodalmat. Nemcsak utólag vált érthetővé, hanem már a kortársak előtt is teljesen világos volt, hogy a kommunista időben a vajdasági magyar irodalommal szemben egyetlen egy előírt követelmény volt: az, hogy légüres térben lejátszódó látszatcselekmények tárháza maradjon. A vajdasági magyar íróktól csak egyet követeltek: azt, hogy művében ne vállaljon semmilyen közéleti vagy társadalmi szerepet (ehelyett inkább adtak neki egy *sine curát*). Így az igazi tehetségű író sem tudta magát próbára tenni. A rezsím még akkor sem tartotta őket rossz íróknak, ha netalán nem jól képviselték a szocialista öngazgatás zagyva eszmeiségét. Velük szemben mindig erősebb követelmény volt az, hogy ne képviseljének semmilyen eszmeiséget. A vajdasági magyar író tehát egyszerre volt előnyben és hátrányban a szerb íróval szemben. A szerb írók nagy többsé-

gükben ugyanolyan csapnivaló műveket alkottak, mint a vajdasági írók. A szerb íróknak mégis volt és most is van egy lelki elégtételük: több életet visznek a szerb nyelvbe és több élményt a szerb közéletbe. A vajdasági magyar író témaválasztása semmilyen módon nem szolgálta és nem szolgálja most sem a közösség belső kommunikációs igényét. A szerb igen. Ilyen körülmények között nem lehet kinevelni és megtartani egy olyan közönséget, amely állandóan kíváncsi, izgatottan várakozó és tartósan ragaszkodik mind az íróhoz, mind az alkotáshoz. Persze, több más tényezővel együtt ez is kihat magyar kisebbségi közösségünk elsorvadására. Ne akarja a szépirodalom kivonni magát a felelősség alól. Évtizedeken keresztül tartó kódosító témaválasztással és zavarosan zagyva kommunikációs eszközzel az író nem író, hanem csempészárúval kereskedő közönséges kalmár, régiségekkel kereskedő kufár, ócskapiacra vehető rossz imitációk árusítója. Az igazi író politikai elnyomásban is mesteri módon használja a nyelvet. A közösséggel kialakít egy metaforán, allegórián, képzettársításon, jelbeszédre és titkos íráson alapuló esztétikus kommunikációs kapcsolatrendszer. A szerb közösségben ez a belső kommunikációs jelrendszer tökéletesen működött író és olvasó között – más kérdés, hogy milyen politikai érdekeket szolgált. A vajdasági magyar író és olvasó között csak gyengülő, halványuló, eltűnő és megszűnő kapcsolatokról beszélhetünk. Nem arról van szó, hogy a vajdasági magyar író nem vállalta fel a magyar szellemiség fölötti őrködést, nemzeti értékeink megőrzését, a magyar közösség iránti szolidaritást, hanem legfőképpen arról, hogy nagyszerbbé vált barátainak gondolatálcázó szekértőlőjává vált évtizedeken keresztül. Teljesen mindegy, hogy tudatában van-e ennek vagy sem, a nyelvén kívül elvesztette teljes önazonosság-tudatát.

Most, hogy az olvasó részéről megvetően elutasító nyomás alá került, úgy viselkedik, mint a gazdátlan igavonó ló. Igavonó szerepében kívénhedt. Régi gazdájának többé nem kell, mert nem tudja hasznosítani, de nem kell a magyar olvasónak sem olyanként, amilyen volt. Újszerű próbálkozásait nem fogadja el, mert már sokszor megismerkedett kódosító mondanivalójával. Érthető, hogy a régi életet többé nem akarja, és nem meri vállalni. Ki az, aki szeret szégyenpadon ülni? Az irodalomtörténet ítélszéke elől azonban nem menekülhet senki, várnak rá.

Az író benne van egy írói szerepkörben, és ebben soha nincs egyedül. Itt sok szereplő van.

Amikor árulással vádoljuk a szépirodalmat, természetesen sohasem gondolunk csupán az íróra, hanem azokra a műkritikusokra, irodalomkritikusokra, esszéírókra, irodalompolitikusokra, kiadóházra, tanszékre s mindazokra, akik lebegtetnek egy légtüresített térséget, társadalmi viszonyaiból kiforgatott valóságot és irodalmi tartalmat. Az ilyen állapot jellemzősége, szenvedély és indulat nélküli szépirodalmat tud csak produkálni. Amikor ennek hiányát számon kérjük, sértődötten azt felelik, hogy elmebeteg vagyunk. Netán azt akartuk volna, hogy a kommunista korszakban az egész magyar irodalmi értelmiséget lakat alá helyezzék? A vajdasági magyar irodalmi értelmiség egységesebb ellenállása nem járt volna börtönbüntetéssel. Egy író esetleg tartósabb időre bezártak volna, sok író csak néhány napra, de minden író nem zárhattak volna be egy napra se. A valamivel szembeni egységes kiállás eszméi értéke nem évekre, hanem évtizedekre kiterjedő hatású és a közösség számára megtartó erejű lett volna. Ezenkívül ennek maga a szépirodalom lett volna a legnagyobb nyertese. A vajdasági magyarság értelmiségi és politikai elitje képtelen volt ilyen légkört létrehozni. Szó nélkül elűrtük, hogy semmitmondó beszélgetéseinket lehallgassák. Nem láttunk benne semmilyen sértőt és különöset. Pedig a terror logikája éppen ebben van. A szépirodalom továbbra is megmaradt kifejezés és jelentés nélküli gondolatok és üres érzések kusza gombolyagának. Nem a nemzetieskedő irodalom, nem a nemzeti előítéletekkel telített rögeszmés irodalom eljöveteleért vártunk évtizedeken keresztül. De azért talán az olvasó jogán számon kérhetjük a szépirodalomtól, ha elfelejt utalni arra, hogy mi, „itteni” magyarok egyszerre olyan idegenek lettünk ezen a tájon azok számára, akikkel évszázadokon keresztül együtt éltünk. Azok számára lettünk egyik napról a másikra idegenek, akik évtizedeken keresztül el akarták hitetni velünk, hogy mennyire szeretnek bennünket, s hogy mi „jobb magyarok vagyunk, mint azok odaát, a határon túli északon”.

A hazugság magvát nem 1986-ban, hanem 1920-ban hintették el, és jól ápolták egészen a mai napig.

Egy német szépirodalmi esszében olvasom: „A nagy irodalom olyan nyelv, amely a lehető legnagyobb mértékben van jelentéssel telítve”. Helyben vagyunk. A miénk éppen az ellenkezője: szellemi tunyasággal van telítve. Az előkelő elszigeteltség állapotában csillogó aranykalitka. De nem világos, hogy kinek és minek? Mi

olyan kevesen vagyunk... Nem tud kimozdulni az indulat, a látomás és képzelet hiányának állapotából. Az olvasó részéről csak egy könnyítést kérnénk tőle: hogy ne legyen álmosító, hanem vállaljon valamilyen szintű kommunikációt velünk, olvasókkal. Nem nagy tehetségek felvonulását, mesterek megjelenését várjuk, akik környezetükből kinőve képesek lennének a magyar nyelv megújítására, új gondolatvilág teremtésére és érzelmvilág kifejezésére. Már arra sem várunk, hogy népszerűsítsék a szép magyar nyelvet. Bár miért ne lehetne ez is a feladat? Valóságunkhoz közelálló őszinteségre vágyunk, korszerű irodalmi formában. A menekülő ember tragédiáját nem lehet úgy megragadni, ha elmenekül az író is a világból, és elfordul az olvasó valóságától. — Az igazat mondd,

ne csak a valódit – mondaná ma is nagy költőnk, akinek születésnapját éppen ebben az évben ünnepli az egész világ. Igaz, ő nagyon magasra helyezte a mércét...

Vannak tehetségeink, de bennük van az előző korból beépült és beléjük nevelt kishitűség, s míg ez így lesz, senki sem fogja elvenni az olvasónak azt a jogát, hogy megállapítsa: a kockázatmentes szépirodalom nem járul hozzá ahhoz, amit az amerikai esszéirodalom egyik nagyja így fogalmazott meg: „A kisebbség tehetetlen, amíg a többséghez igazodik; így még csak nem is kisebbség. De ha teljes súlyával opponál, akkor ellenállhatatlan” (Henry David Thoreau: A polgári engedelmesség iránti kötelességről).

Őrzők a strázsán*

Levél Végel Lászlóhoz az Időírás, időközben c. könyve apropóján

Sokáig azt hittem, hogy két külön világban élünk, te a "baloldalon", én meg vele szemben a másikon, azaz a jobboldalon állnék, ámde ez így nem stimmel valahogyan. Neked könnyebb dolgod van az önbesorolással, hiszen következetesen baloldalinak vallod magad. Tiszta sor. Én viszont a szó megszokott értelmében se baloldali, se jobboldali nem vagyok, még kevésbé tekintem magamat "balközépen" vagy "jobbközépen" állónak. Idegenek tőlem ezek a politikai kategóriák. Persze tudom, hogy az emberek imádják beskatulyázni egymást, ez tehermentesíti őket a gondolkodástól. Rám is akasztanak ilyen-olyan gúnyát, ám egyiket sem érzem komfortosnak. Az egyik rövid, a másik hosszú, ez szorít, amaz lötyög rajtam. De mit mondjak, meglátásom szerint ezek az import göncök másokon is úgy állnak, mint tehénen a gatyá.

Azt, amit baloldalinak neveznek, nem tudom elválasztani a hozzá tapadó vértől, szennyből, jellemtelenségtől, gátlatlanságtól. Így vagyok azonban a jobboldallal is. Arc nélküli emberek, csöcselékké gyúrt tömeg mindkét oldalon.

Valamikori szegény falusi gyerekek nem lopóztak a gazdag emberek a szívébe, akkorára már a kommunisták a földesurakat elűzték vagy agyonverték. És ma sincsenek multi, bankár vagy nagytőkés rokonom vagy ismerőseim. Bár szűkösen élünk, azt a mesét, hogy a komisszárok fognak majd rajtunk segíteni, a családjában senki sem hitte el. De azzal sem áltattuk magunkat, hogy a két kezük munkájából élő emberek a bankárvilágtól többet remélhetnek.

Azon kevés kisebbségi értelmiségi közé tartozom, aki a kommunista párt védőszármáyai nélkül próbáltam boldogulni. Anyagilag és karrier szempontjából nem volt ez bölcs döntés, a szívem szerint azonban igen. Hogyan szolgálhattam volna egy rendszert, amelyben idegen páriának számítottam? Míg én vödörket, létrákat és meszeszordókat húztam le-föl a faluban

egy rozoga taligán testvéreimmel, a telepések – fiatalja, öregje – Nagytőszeg széles és árnyas utcáin heverészték a fűben. A férfiak kártyáztak, az asszonyok kötögettek, és sajnálkoztak rajtunk, szerencsétleneken. Abban a hitben nőttem fel, hogy csak annak kell dolgoznia, aki magyarnak született.

A helyzet ebben az értelemben nem sokat változott. Legfeljebb annyi, hogy most már a magyarok sem akarnak nagyon dolgozni. Jobb időkre várva meghúztam magam egy csendes kisvárosban, ahol nyugodtan és elmélyülten foglalkozhattam a magyar exodussal.

Születésemnél fogva van bennem egy adag altuízmus, amit bizonyára anyai ágon örökölttem. Ez lehet a magyarázata annak, hogy nem politikusnak vagy bankárnak mentem, hanem pszichológusnak. Pszichológusokhoz az élet ilyen-olyan vesztesei járnak, a sikeres emberek – függetlenül elméleti állapotuktól – kerülnek a rendelőkbe.

A kisebbségben élők sorskérdéseivel (öngyilkosság, alkoholizmus, elmebaj, válás, gyermektelenség, asszimiláció, kivándorlás, előregedés) foglalkozva, immár közel 30 éve, alkalmam volt megjárni a poklok minden bugarját. A főként tornyosuló problémák súlya alatt kezdtem szűknek érezni a rendelőt, így aztán a fordulat idején belesodródtam a politikába. Döntésemnek nem volt köze sem a bal-, sem a jobboldalisághoz, azt követően sem, hogy a kisebbségi kérdések után a magyarság egészének a sorsa került szakmai és politikai érdeklődésem homlokterébe.

Politikai ténykedésem a magyarság szervezése (kisebbségi pártok, kulturális és szakmai érdekszervezet létrehozása) mellett a magyar autonómia koncepciójának a kidolgozására és népszerűsítésére irányult. Sajnos, a megvalósításig nem jutottunk el, túl nagy közegellenállásba ütköztünk. A társadalom lassú átalakulásával kapcsolatosan könyvedben utalsz a közeg-

lenállásra, de csak a szerbek vonatkozásában. Sajnos, a szemléletváltás a magyarok részéről is hiányzik. A többség nem a változást sürgeti, hanem a régi időket sirja vissza. Ez a magyarázata annak, hogy tíz év sem volt elegendő ahhoz, hogy a magyar kisebbség a jövő felé forduljon, és felismerje az autonómiában rejlő lehetőséget.

Jóllehet, mint mondtam, a címkézéstől idegenkedem, a "bal-" és "jobboldal" viszonyának a kérdése a vajdasági magyarság politikai önszerveződésében az első perctől fogva kardinális fontosságú kérdésként merült fel. Miután a JKSZ megszűnt, az egykori párttitkárok és állami funkcionáriusok tömegesen lepték el a formálódó magyar érdekszervezeteket. Túlsúlyuk és riasztóan nagy hatalmi ambícióik ellensúlyozására igyekeztem volna kellő számú "jobboldali" (értsd, pártmúlt nélküli) embert verbuválni. Akkor még nem tudtam, hogy milyen reménytelen feladatra vállalkozom. Hamarosan kiderült, hogy a vajdasági magyar kisebbségnek tulajdonképpen nincs "jobboldala", nincs nemzeti érzelmű értelmisége, ami volt, azt az állam lefejezte vagy elűzte. A párt 1945 után saját céljai elérése érdekében kinevelt ugyan egy új, az állami és pártbürokráciához kötődő kisebbségi elitet, ez a réteg azonban nemcsak alkalmatlan a nemzeti érdekek megjelenítésére, hanem ellenérdekelt is abban. Az ellenérdekeltség később tompult, az alkalmatlanság azonban tartósan bizonyult.

Kellő számú "jobboldali" híján a régi motorosok egy-kettőre maguk alá gyűrtek mindent, és gyakorlatilag szétverték a kisebbségi társadalom önszerveződését. A VMSZ létrehozásával kísértetiesen megismétlődött minden, azzal, hogy az arányokat illetően talán még rosszabb a helyzet. Pártjaink, függetlenül attól, hogy mit tartanak magukról, kivétel nélkül baloldali ihletésűek. Nem az a baj velük, hogy baloldaliak, hanem hogy a nemzeti érdekekre való hivatkozás csupán vékony máz rajtuk, valójában a megélhetősi politika áldozatai.

Ismerve politikai életünk szereplőit, nem biztos, hogy a jobboddallal több szerencsénk lenne. Az elmúlt években a legtöbb csalódást azok okozták, akik úgy mondtak a jobboldalon állnak, míg számos baloldali értelmiségi kivívta elismerésemet. Jobboldali ismerőseim – kevés kivétellel eltekintve – sajnos törtető, irigy, gán-

csoskodó, népszerűséget hajhászó kisszerű emberek, akik nemzeti elkötelezettségük túlhangsúlyozásával szakmai és emberi hiányosságaikat igyekeznek kompenzálni. De ez a leírás tökéletesen ráillik baloldali ismerőseimre is. Embere válogatja, hogy ki milyen, az öntudatos politikai önbesorolás többnyire a dolgok elmaszatólását hivatott szolgálni.

Korábbi cikkeiből azt hámoztam ki, hogy rossz szemmel nézed a nemzeti érdekek megjelenítésére irányuló törekvést, és mintha maradiságnak tartanád a nemzeti identitáshoz való ragaszkodást. Te voltál köztünk a világpolgár, aki emlékezetem szerint kívül is maradtál a vajdasági magyarság politikai szervezkedésén. A magyar nemzeti közösséggel szembeni hűvös, távolságtartó viszonyulást látszott alátámasztani Soros Györggyel való szoros kapcsolatot is, hiszen a nyitott társadalom eszméje és a magyar érdekek megjelenítése körülményeink között sajnos távol esik egymástól. Egyszerűen azt gondoltam rólad, hogy afféle kozmopolitaként nem kívánsz a vajdasági magyarsággal semmilyen sorsközösséget vállalni.

Igy kerek a világ, sokfélék vagyunk, könyveltem el magamban. Nem biztos, hogy jól láttam a dolgokat. Újabb keletű írásaidd alapján kezdtem elbizonytalanodni magamban. Félreismertelek volna? Megváltoztál időközben?

Legújabb könyvedet olvasva (Időírás, időközben) mindenképpen módosítanom kell magamban a rólad alkotott képet, hiszen naplófelfjegyzéseidből egyértelműen az derül ki számomra, hogy mélyszélesen szíveden viseled a vajdasági magyarság sorsát. Öszinteségedhez nem férhet kétség, hiszen sokkal nyíltabban tárod föl titkaidat, mint ahogyan ez nálunk szokásos. A benned lakozó kozmopolita nyugtalanul keresi a helyét a nap alatt, minden sorod közösségért kiált, „megtérése” azonban nem egészen teljes, hiszen még mindig „kivülállónak” érzed magad.

„A világtól elszigetelten világosan látom a környezetemet” – írod. – De minél világosabban látok, annál tehetetlenebb vagyok.” (A beletörődésről) Miért ez a kívülállás? Mert kell elszigetelten élni a világtól? Ezeket a kínzó kérdéseket önmagadnak is felteszed. – „Mi a gyökere ennek a bennem fel-felbukkanó, bénító idegenségnek, kérdezem magamtól szinte naponta”. (Idegenség és a hiteles gyökerek) A választ, azt hiszem, jó

helyen keresed: "cselekvően jelen lenni valahol". Az már részletkérdés, hogy eközben romantikus buzgalom hevít-e bennünket, vagy a cselekvés iránti mély bizalmatlansággal veszünk részt mások életében. Előbb-utóbb minden világpolgár rádöbben arra, hogy nincs hová visszavonulnia, mint sajátjai közé, ellenkező esetben otthontalanságra kárhoztatja magát.

Nem hiszem, hogy "a világtól elszigetelve jobban látni a dolgokat". Inkább azt mondanám, hogy más arcát mutatja az élet a lelátón ülőknek, és másikat azoknak, akik az arénában vannak. Mi akadlya van annak, hogy a szemlélődő értelmiségiből te is cselekvő gladiátorrá válj az arénában? Ezt a kérdést mindnyájunknak meg kell válaszolni magunkban. Akár naponta. Vallomásaidat azért tartom nagyon fontosnak, mert vállalva a nyilvánosság előtti vívódást talán másokat is arra bátorítasz, hogy vessenek számot önmagukkal, mielőtt még az övéiknek hátat fordítanak. Sokféleképpen lehet hátat fordítani a többieknek. Nem szükséges ahhoz szétszéledni a nagyvilágban, és más népek tengerébe beolvadni, elég, ha csak önmagának él valaki, nem vállal utódokat stb.

Mi értelme az ittlétünknek? – tesszük fel a kérdést magunknak számtalanszor. Rosszul feltett kérdés, amelyre nem lehet jó választ adni. A kérdés helyes feltevése így hangzik: Mi értelme az életünknek? Nem az ittlétünknek vagy az ottlétünknek, hanem magának az életnek. Értelmesnek lehet-e tekinteni azt az életet, amely mint elpattanó láncszem, megszakítja a közösségi lét folytonosságát? Az egyéni lét szempontjából igen. Sokféle értelmet adhatunk életünknek, ontológiai értelemben azonban - vélekedhetünk magunkról, ahogyan akarunk -, mindig valamely konkrét közösségben mérettetünk meg.

Cselekvően jelen lenni. Ez a legnehezebb. Nemcsak azért nehéz, mert a kommunista érában leszoktattak bennünket mindenféle rendű és rangú közösségi szerepvállalásról, hanem mert jó érzésű emberek nem szívesen vesznek részt abban a durva és alantas tusakodásban, ami a hatalom megszerzése körül folyik. Legkönnyebb szidni a politikusokat és bezárkózni a saját kis világunkba. Csakhogy a mi kis világunkat hamar elviszi az ár, ha közösen nem épí-

tünk gátakat. Nem magyarázom tovább, te is tudod, hogy mire gondolok.

Kijelenthetjük, hogy európeerek vagyunk, de ez önmagában véve nem jelent semmit, hiszen érthetünk alatta bármit: hazátlanságot, csavargást, a felelősség és kötöttségek előli menekvést. Igazi tartalmat akkor és attól nyer ez a szó, ha otthont tudunk teremteni magunknak Európában. A korszerű Európa nem a hazátlanság ismérve, hanem a szabad népek, régiók, nemzeti kultúrák, különböző rendű és rangú kisebbségi autonómiák világa.

Ehhez persze emberek kellene a gátra. Ezzel kapcsolatosan osztom meglátásodat: „Hány európai politikusot elsodort az elmúlt tíz évben az ár! Egyetlen egy kisebbségit sem. Ebből az következik, hogy bámulatra méltóan sikeresek, vagy pedig a kockázatnak nincs tétje”. (Tét nélkül) Lehetséges egy harmadik magyarázat is: a klientúrarendszer. Sem Belgrád, sem Budapest számára nem létezik kisebbségi társadalom, csak néhány megbízható kisebbségi politikus. Nem ismerik az autonómia fogalmát (a szubszidiaritás elvét) sem itt, sem ott. Helytartók kellene ezeknek is, azoknak is. Ez a legfőbb baj. Az már csak hab a tortán, hogy a kedvezményezettek köre tíz éve nem változik.

„Miért sikkad el mindig a kisebbségi társadalom?” – kérdezed. (A helyzet változatlan) Talán azért, mert a kisebbségi társadalom erősödésében a mindenkori hatalom ellenérdekelt. A hatalom ugyanis alá- és fölérendeltségi viszonyokat ismer, nem kívánja döntési jogkörét másokkal megosztani. Demagógia, hogy a magyar kormány a határon túli magyaroknak nyújtott támogatással a kisebbségi társadalmat kívánja erősíteni. Más a helyzet. A támogatással egyfajta politikai felügyeletet kíván a határon kívüli kisebbségek fölött gyakorolni, ami a klientúrarendszeren keresztül valósítható meg legkönnyebben. Nincs mit háborogni ezen. Addig, amíg a magyar kisebbségek nem képesek saját érdekszervezeteiket működtetni, természetes hogy pártjaik idegen érdekeket képviselnek.

A kisebbségi pártok mellett könyvedben bírálod a Magyarok Világszövetségét is. Rászolgál a bírálatra. Csakhogy, ha jól értem mondanivalódat, te azt kifogásolod, hogy a szövetség egyazon világnézetű emberek gyűlekezete. Akkor lenne méltó a nevére, mondd, ha Esterházy Péter jelölthetné magát elnöknek. Nos, en-

nek semmi akadálya. A legutóbbi tisztújító közgyűlésen például több mint tizen jelöltették magukat elnöknek csak az anyaországból. Többségük soha nem volt tagja a szervezetnek. Jelöltethette volna magát Esterházy Péter is. Őt sem fenyegette volna az a veszély, hogy megválasztják a szövetség első emberének, akár csak a többi hírességet. A civil szervezetek ma már ugyanarra a kaptafára működnek, mint a pártok. A hírnévnek, képzettségnek, tehetségnek, rátermettségnak, elkötelezettségnek, semminek, ami az értelmiségi szemében becses, nincs jelentősége a választásokon. Tanulunk a nyugati demokráciától. Egyedül a szavazógépezet számít. Minél jobban ért valaki az emberek manipulálásához, minél több pénzt és időt fordít a megnyerésükre (megtévesztésükre), annál nagyobb megválasztásának az esélye.

Igy fordul minden a visszajára. A pártok, érdekszervezetek elvesztették társadalmi szerepüket és jelentőségüket, eszközzé silányultak a hatalomra törő emberek kezében. Ez történt a kommunizmus eszméjével is. Nincs új a nap alatt. Helyénvalóan idézed Tocqueville-t: „a zsarnokság durván bántalmazza a testet, hogy a lélekig jusson el... A demokratikus köztársaságokban egészen más módon viselkedik a zsarnokság: hagyja a testet, egyenesen a lélek felé tör.” Erről van szó.

De nem mindenben értek egyet veled, amiről rosszul szólnak. Elítélően nyilatkozol például azokról, akik kisebbségtámogatás címén jutottak pesti ösztöndíjakhoz. Miért sajnálsz ezt tőlük? A jövő a tudásalapú társadalomé, jól képzett emberekre van szükségünk. Hogy fűtyülnek majd hazajönni? Először is: a nemzet szellemi felemelkedése fontosabb kényszerkövetelményünk határainál, amelyeket legalább mi tegyünk átjárhatóvá. Másodszor: azok, akik azzal riogatnak bennünket, hogy tanult fiataljaink nem jönnek haza, semmitől sem rettegnek jobban, mint hazatérésüktől. Ezek a fiatalok jelentik ugyanis az egyedüli konkurenciát a lojalitásra nevelt politikusaink, értelmiségünk számára.

Erre a szemforgató hazudozásra azért vagyok különösen érzékeny, mivel személyesen tapasztaltam, milyen kemény falakba ütköznek azok, akik kamatoztatni próbálják másutt szerzett tudásukat. Nemcsak a rezsim nézte itt rossz szemmel a magyar szellemiség megjelenítésének az igényét, hanem azok a he-

lyi és magasabb beosztású magyar politikusok is, akik lojalitásuk miatt nem láttak tovább soha az orrukánál. A helyzet nem sokat változott ezen a téren: mai kisebbségi politikusaink is a „demokratikus centralizmus” emlíni nevelkedtek, s megszokták, hogy a párt nevében el lehet és el kell hallgattatni a más véleményen levőket. Nemcsak a nemzeti érdekek számonkérése számít a szemükben főbenjáró bűnnek, hanem a tudás és felkészültség is, mivel az eszes, tehetséges emberekkel szemben örökös kisebbségi érzésben szenvednek.

„A legnagyobb próbatétel: szolgálni a jó ügyet, anélkül, hogy szolgálja lenne az ember. Ez csak nagyon kevés embernek sikerül.” – írod. (Szolgálat és szolga). Sajnos nálunk százszorosan nehéz ez a próbatétel. Túl nagy hagyománya van ahhoz a szolgáléküségnek, hogysem szolgálni engedné a jó ügyet.

A kisebbségi intézmények romokban hevernek, az elszegényedett, megfélemlített, megszegényített és megalázott értelmiség egy része úgy próbál boldogulni, hogy behódol a mindenkori hatalomnak, más része szétszéled a nagyvilágban. Ezzel kapcsolatban ezt írod: „Az értelmiségi kivándorlás tömeges méreteket öltött, ugyanakkor azonban a kisebbségi politikai elit kivirágzott. Nem épült le! Dagadt!”

Ez is igaz, de most jön a java: „A néhai kommunista funkcionáriusok legalább ügyeltek arra, hogy a kisebbségi intézmények működőképesek legyenek, mert tudták, hogy ez biztosítja legitimitásukat, tekintélyüket. Ma azonban a politikai elit heroikus hangsúllyal tromfol: küzdelmük gigantikus és emberfeletti, de ami lehetetlen, az lehetetlen. Idestova tíz éve már!” Meglátásodat pontosítani szeretném: politikai elitünk nem csak tromfol, hanem rombol is. A rombolás a legfőbb ismertetőjegye.

Két évvel ezelőtt létrehoztunk Tóthfaluban egy szellemi műhelyként működő magyar intézetet. Ehhez a Logos cégbejegyzésének a módosítására, és jelentős anyagi áldoztavállalására volt szükség. Nem akarom itt a Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet szerepét, tevékenységét taglalni, akit érdekel, az ismeri. Ez az egyetlen működő magyar intézet, akkor is, ha egyelőre a Logos keretében működik. Kisebbségi politikai elitünk egy része most nemtelen küzdelmet folytat, hogy megfojtsa ezt az intézetet. Leg-

utóbb az Illyés Közalapítvány Vajdasági Alkuratóriuma hozott ilyen jelegű döntést. Elképesztő dolgok történnek. **Ahhoz, hogy a kisebbségi intézményeink működőképesek legyenek, egyáltalán – létrejöjjenek – a politikai elit maximális erőbevetésére és maradéktalan támogatására lenne szükség.** Ennek épp a fordítottja történik. Félő, hogy ez a nemzetépítő törekvésekhez való nemtelen viszonyulás előrevetíti a leendő magyar intézmények sanyarú sorsát is.

A jugoszláviai magyar sajtó valami oknál fogva nem tájékoztatott arról, hogy néhány eminens személyiség azzal a kéréssel fordult Max van der Stoephez, az EBESZ nemzeti és kisebbségi főbiztosához, hogy az EBESZ ne kérje számon a szerbiai kisebbségi törvényeket, s ne gyakoroljon nyomást Jugoszláviára a kisebbségi jogok teljesítésének ügyében. A levél aláírói között a VMSZ képviselőjének a neve is ott van. „Lehet, hogy a levélírók bölcsen döntöttek, talán időt is nyernek, talán jobb napokra várnak, de az már cseppet sem öröndetes, hogy a kisebbségi polgárokat nem tájékoztatták szándékukról és javaslatukról” – írod. De más furcsaságokra is felhívod olvasóid figyelmét.

Pár évvel ezelőtt, amikor fiataljaink tízezrei menekültek Magyarországra a kosovói háború elől, eminens vezetőink arra figyelmeztették a magyar fiatalokat, hogy alkotmányos kötelességük eleget tenni a behívóparancsnak. Nem tudjuk hány magyar család élete ment így tönkre, hány álmatlan éjszakát szerzett az elhurcolástól vagy a kitoloncolástól rettegett fiatalembereknek ez a kötelességtudatra való intelem, arra pedig jobb nem gondolni, hány kiskatona életébe kerülhetett a háború mellett agitáló kisebbségpolitika.

Joggal teszed szóvá ezt a szerencsétlen politikai lépést. Mint ismeretes, a korábbi években a VMDK arra szőlította fel a vajdasági magyarokat, hogy tartsák távol magukat a délszláv népek háborúitól, ne tegyenek eleget a behívóparancsnak. Bátor, egyenes beszéd volt. És nemcsak beszéd, de példamutatás is. Az akkori vezetőség – az elnököt kivéve, akinek bizonyára fontosabb dolga akadt –, részt vettek a zentai, adai, bácskossuthfalvai háború elleni megmozdulásokon.

Honnan ez a törés a kisebbségpolitikában? Mi változott meg, hogy csaknem belesodródtunk az albánok elleni népiirtásba? Szerencsére a több tízezer kiskatonának és tartalékosnak több esze volt, mint az „al-

lampolgári kötelességre” apelláló politikusainknak, s inkább a menekülés útját választották. Ezeket a súlyos hibákat az októberi fordulat után azonnal tisztázni kellett volna, levonva a szükséges konzekvenciákat. Sajnos erre nem került sor. Talán az egész gyászos történet a feledés homályába merült volna, ha te nem próbálsz a lelkiismeretünkre apellálni.

Könyvedben számos más érzékeny pontra is rátapintasz. Többek között szóvá teszed, hogy mély hallgatásba merültek azok, akik tíz éven át az oktatási reformról rendeztek különböző rendű és rangú tanácskozásokat. Ezekre a nagy csinnadrattával beharangozott – és igen költséges – programokra ma már nem emlékszik senki. „Úgy látszik, hogy az emberek belefáradtak a sok hitegetésbe” – írod. Nincs tudomásom róla, hogy az üres hitegetésért bárkit is felelősségre vontak volna. Vajon azoktól, akik a magyar adófizetők pénzét elherdálták, nem kellene a beigért programokat számon kérni?

„A vajdasági magyar politika a könyvet hanyagolta el leginkább. Pedig a könyv a kultúránk alapja” – írod (Töprengés a karácsonyi könyvvásárról), és ezzel kapcsolatosan hiányolod, hogy a politikusok nem rendeznek nálunk is karácsonyi könyvvásárt. Az Isten önjön tőle bennünket – kapom fel hirtelen a fejem. Még csak az kellene, hogy a politikusaink szervezzék meg a könyvvásárt.

Eszembe jut erről a Magyar Nemzeti Tanács c. könyv kálváriája. Az egyesek által nem létező, támogatásra nem érdemesült Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet miután Tóthfaluban megrendezte a nemzeti tanáccsal kapcsolatos széles körű tanácskozást, sietett a könyv megjelenítésével, hogy a Magyar Nemzeti Tanács megválasztásakor kezébe tudjuk adni minden elektornak. Ha már nem sikerült társadalmi konszenzusra jutni a nemzeti tanácsot érintő fontos kérdésekben, azt gondoltuk, legalább ismerjék meg az érdeklődők a nemzeti kisebbségek jogairól szóló törvényt, az elektori gyűlés összehívására vonatkozó szabályzatot, valamint a sajtóban és a tanácskozáson elhangzott pro és kontra érveket.

A kiadvány idejében el is készült, dicséretet ugyan nem vártunk a gyors munkáért és az anyagi áldozatvállalásért, de arra, ami történt, a legrosszabb al-munkban sem mertünk volna gondolni. A rendezvény szervezői megtiltották a könyv terjesztését. Úgy kellett

az elektori gyűlésre becsempésztem néhány könyvet, hogy legalább diszvendégeinknek és néhány eminens politikusunknak adni tudjak belőle.

Kisebbségi tusakodásainkban megéltünk már néhány szégyenletes eseményt, a nemzeti tanácsról szóló kézikönyvnek a kitiltása a Magyar Nemzeti Tanácsot megválasztó elektori gyűlésről azonban mélypontja volt pártéletünknek. Legalábbis, ami a szellemi színvonalat illeti. Aki azt hiszi, hogy a szerb vámszervek félnek legjobban a magyar könyvektől, az téved. Kisebbségi politikusaink sokkal jobban félnek tőle, amint a fenti példa is igazolja.

A kiragadott példával csak arra szerettem volna utalni, hogy szó sincs a könyvek elhanyagolásáról vagy a könyvekkel szembeni érdektelenségről a vajdasági magyar politika részéről. Ellenkezőleg. Szeretném felhívni figyelmedet a Logos elleni bosszúhadjáratra és kardcsörtetésre. Sajnos, vannak még, akik az egykori mindenható politbüro szerepébe képzelve magukat szeretnék felügyelni szellemi-kulturális-tudományos életünket.

„A szerb nyelvű közszolgálati médiában az újságírók bírálhatják Koštunicát, Đinđićet, miközben a bácskai világban egy bizonyos ponton megremeg a toll. A szlovákiai és a romániai magyar sajtóban is pezsgőbb és elevenebb a közélet. Valóban, mi lesz velünk?” – teszed fel a kérdést. A kérdés jogos. A választ nem tudom.

Sokat foglalkozol könyvedben az elmenőkkel. „Újra áttelepült Magyarországra néhány ismerősöm. Búcsút veszek tőlük, szánakozva nézünk egymásra. (...) Kisebbségi világunk egyre inkább beszűkül. Eltávozott értelmiségi barátaimra gondolva hozzátenném: szellemileg és politikailag.” Bennem ez a kérdés mászként merül föl. Abból indulok ki, hogy a délvidéki magyarság nem természetes fejlődés eredményeként jött létre, hanem politikai döntések következményeként, magyarán nem természetes, hanem kényszerközösség, amelynek – ha őszinték akarunk lenni – nem az agóniáját kellene meghosszabbítani, hanem a kényszer jellegét megszüntetni. Sokan, akik az elmúlt évtizedben átmentek Magyarországra, itt már az asszimiláció útján jártak. Nagyobb foku félelmük is identitásavarukkal magyarázható. Ezek egy része visszaintegrálódott a magyar társadalomba, más része továbbállt.

Kisebbségi világunk nem az elmenők miatt szűkül be, hanem azért, mert közösségünk nem sokat tesz saját érdekében. Kisebbségi politikusaink megérik a pénzüket, de nem lehet mindent az ő nyakukba varrni. A közszellemmel van baj, nemcsak a magyarságtudat, hanem a közösségi tudat hiányával.

Az individualizmus, a szellemi szűklátókörűség nem létszám, hanem mentalitás kérdése. A honfoglaló magyarok sem voltak többen, mint ahányan vagyunk a Délvidéken. És micsoda különbség! Százszorta mostohább körülmények között micsoda isteni remekművet hoztak létre.

Mi lesz így velünk? „Mindenki kialakítja majd a maga saját kis túlélési stratégiáját úgy, ahogy tudja, hallgat és dolgozik tovább.” – írod (Túlélési stratégia). És aztán? És miért beszélünk erről jövő időben? Volt valaha is közösségi stratégiánk? Nem volt. Ennek az okát pedig megint nem elég a kisebbségi politikusok simulékonyságával, „gyikderekával” magyarázni. Nem csak politikai vezetőink hajlanak a hatalommal való megegyezésre, hanem kisebbségi közösségünk túlnyomó többsége. Ha nem így lenne, elkergetnék a vezetőiket. Nézz csak széjjel, hány „gyikderékú” embert látsz magad körül. (A gyikderékről)

Ha jól értelek, azt gondolod, hogy a népnek egyenes derekú, kritikusan gondolkodó, távlatot mutató vezetőkre van szüksége. Sajnos, az élet rácafol erre. Az egyenes derekú, kritikusan gondolkodó, távlatot mutató vezetők szemléletváltást sürgetnek, erőfeszítést, közösségi szerepvállalást követelnek, ami a kisembernek nincs éppen inyére. A tömeg mindig a gyengébb ellenállás irányába megy, hiszékeny, rövidlátó, feledékeny, könnyen felül a hazugságoknak, szereti ámitani magát. Azokat szereti és követi, akik rájátszanak ezekre az emberi gyengeségeire. Azokkal szemben viszont, akik megpróbálják kijózanítani, felelősségre vonni, közösségi magatartásra bírni, féktelenül agresszív tud lenni, hiszen büntudatot ébresztenek benne.

Sok a csalódott ember, mondod. Vajon miben csalódtak? Abban, hogy nemzeti önfeladásukkal, a hatalomhoz való törleszkedésükkel, honfitársaik megfigyelésével és besúgásával nem tudtak kiváltságos helyzetet biztosítani maguknak életük végéig? Nem volt elég a hűség és megbízhatóság ellenében kapott

javakból, miközben csaknem teljesen sirba szállt az egész kisebbségi közösség? Korábban kellett volna a dolgok állásán eltöprengeni. Most csalódottak, kiábrándultak, mert nem képesek az új versenyhelyzetben feltalálni magukat, s nem tudják, kinek kell hajbókolniuk.

Riasztóan csökken a magyarság lélekszáma, különösen a határon túli magyarság fogyatkozik. Az utódállamokban csaknem mindenütt évente 1 százalékos ez a csökkenés. „Ez a körülmény arra ösztönöz bennünket, hogy az eddigieknél szakszerűbben vizsgáljuk meg az asszimiláció kiváltó okait” – írod.

Fogyatkozunk, jóllehet a környező országok parlamentjeiben mindenütt „magyarok által választott képviselők ülnek, s nem rájuk oktrojált, úgymond kommunista nemzetárulók. Hogyan orvosolni a bajt? – teszed fel ismételtlen a kérdést. Meglátásod szerint politikusaink igyekezzenek eltussolni a bajt, megpróbálják megkecsesíteni, vagy dagályos válaszokkal elűzni a kérdést, holott „nincs időnk demagógiára, mert kinünk mélyebb, ezért korszerűbb eszközökkel kell gyógyítani” – mondod.

Nos, a helyzet lesújtóbb, mint hinnéd. A magyar politika részéről nemcsak a kérdés megkerüléséről vagy eltussolásáról van szó, hanem a kutatások tudatos akadályozásáról és elszabotálásáról. Hogy ne a levegőbe beszéljek, hadd hivatkozzak személyes tapasztalatomra. A vegyes házasságokat, a dolog természete miatt, nem könnyű tudományos módszerekkel vizsgálni. Nem is nagyon végeznek a térségben ilyen jellegű kutatásokat. Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy többnemzetiségű környezetben élve, három évtizedes szakmai tevékenységem során mélyinterjúkkal és a szakma legkorszerűbb eszközeivel sikerült egy nagy létszámú (több mint kétezer főből álló) mintát összeállítanom. Az anyag feldolgozása és közreadása van hátra. Tíz éve minden áldott esztendőben többfelé pályázok, hogy ehhez a munkához támogatást keressek. Reménytelenül. Mindig ez az első pályázat, amit az asztalról lesöprennek.

Ebben a vonatkozásban nemcsak súlyos mulasztással, hanem nemzeti létkérdéseink vizsgálatának tudatos elszabotálásával vádolom az Illyés Közalapítvány Vajdasági Alkuratóriumát, amely – hitbizományként kezelve a magyarországi adófizetők pénzét –, fennállása óta soha, egyetlen forinttal sem járult hozzá egyik legsúlyosabb gondunknak, a nagyarányú asszimilációnak a vizsgálatához. Ez a

konok elutasító magatartás több barátságtalan gesztusnál, rosszabb az egykori kommunista nemzetárulók magatartásánál, mert kisebbségi közösségünk érdekeire hivatkozva teszi azt, amit tesz. Nem lehet mindent a szerbekre hárítani, nem lehet mindent Milošević nyakába varrni. **Mulasztásaikkal, hozzá nem értésükkel, gáncsoskodásukkal, jellemtelenségükkel azok ártottak és ártanak legtöbbször nemzeti közösségünknek, akik a magyar érdekek képviselőiként barsonyszékekben ülnek. Ezt is hasonlóképpen látjuk.**

„Mit tehetek én a magyarságért?” – kérdezed Máraival. „Lesipuskás politikusok közé beállni hazug és otromba vállalkozás lenne”. (Márai és a lesipuskások) Gondolod, hogy ez a válasz kielégítő lehet számunkra? Önfelmentés volna ez akkor is, ha Márait követnénk vele. Mi történik akkor, ha a lesipuskás politikusok miatt mindenki félreáll? Megkönnyítjük a dolgukat: zavartalanul élvezhetik az élet napos oldalát. Nos, többek között azért állt meg az idő velünk, mert akiknek tenniük kellett volna valamit, félreálltak.

Könyvedben ismételtlen visszatérsz a kisebbségi politikusok gyengéihez. Okkal és joggal, úgy vélem azonban, hogy néha elveted a szulykot. – A mai rendkívül korrumpált társadalomban a kisebbségi politikusoknak példamutató erkölcsi tartással kell politizálniuk, hogy még az érintettség látszatát is elkerüljék – írod, mert különben a sajtóban elhangzó vádak kellemetlen árnyat vetnek a vajdasági magyarságra. Meglátásod szerint a makulátlan erkölcsi tartású ember előtt az is fejet hajt, aki egyébként nem rokonszenvezik vele.

Sajnos ez nem egészen így van, a világ más elvek alapján működik. A közélet szereplői a legtöbb energiát nem valaminek a megoldására, megvalósítására fordítják, hanem rivalisaik lejáratására, „barátaik” hitelrontására, mások elgáncsolására. Ráadásul a média a legtöbb mocskot éppen a példamutató erkölcsi tartású emberek fejére zúditja, hogy ne lehessenek irányadóak. Régen elmúlt az az idő nálunk is, amikor az emberek a náluk külön ember előtt fejet hajtottak. A hamis egyenlőség elve alapján ma senki sem fogadja el, hogy nála külön ember létezik a világon. Ez a tömegtársadalmak emberének az egyik legfőbb jellemvonása. Legnagyobb öröme pedig az, ha nála külön valakit, akinek a nyomában sem járhat, leránthat maga mellé a porba és bemocskolhat.

A példamutató erkölcsi tartással addig rendelkezhet valaki, amíg nem keresztezi valakinek az útját. 24 óra leforgása alatt bárkinek az erkölcsi hitelét tönkre lehet tenni, akkor is, ha ártatlanabb a ma született báránynál. És ehhez nem kell a régalmazónak különösebb hatalommal és befolyással rendelkeznie, elég előrukkolnia valamilyen képtelen és igaztalan váddal. Mire az igazság kiderül, senkit sem fog már érdekelni, az okozott kár jóvátehetetlenné válik. Ennek ellenére, igazad van, a tiszta erkölcsi tartás rendkívül nagy érték, ám erre vonatkozóan a világért se az újságokból tájékozódjál.

Többször idézed Márait. Az ember ott keres öngigazolást magának, ahol talál. „A kommunizmus tragédia, de az igazi ellenfél mindig a nemzeti jelmezbe öltöztetett képmutató kapzsi jobboldali.” (Szűrös, gatyás jobboldaliak). Kapzsiságban nálunk sincs hiány, szűrös-gatyás jobboldaliságból is bőven akad. Az egyik gondunk-bajunk mégis az, hogy politikai életünkben hiányzik a jobboldal. Azok, akiket jobboldalinak hiszünk, többnyire nemzeti jelmezbe öltözött baloldaliak, akik éppen olyan képmutatóak és kapzsiak, mint a jobboldaliak.

A politikai pluralizmus fontos minden társadalomban, aminek azonban semmi köze az emberi értékekhez és jellemvonásokhoz. Jó lenne az embert látni egymásban, akár azonos, akár más pártállásúakról van szó.

Örültem a kínálkozó alkalomnak, hogy legújabb könyved kapcsán megoszthattam veled gondolataimat. Jó és fontos az, hogy az ember magába mélyedve tőpreng a világ dolgain, s közben nagyokat sóhajtozik vagy káromkodik, de még jobb, ha valakivel kicseréli a gondolatait.

Befejezésül hadd idézzek a könyv fűlszövegéből egy mondatot. „Néha arra gondolok, hogy sohasem távozom a Duna utcából, örökre itt maradok, toporogok, mint egy elfelejtett strázsáló, aki elfelejtette a jelszót, azt sem tudja, mit kell őriznie, feleslegesen örködik, de marad, mert nincs hová visszavonulnia.” Nem csak te vagy ezzel így, sokunk helyzetét és élelérzését sűrítetted ebbe a mondatba. Itt a Déli Végeken egy kicsit mindannyian elfelejtett strázsálók vagyunk, akik nem nagyon tudjuk már, hogy mit kell őriznünk. Talán, ha megpróbálunk szót érteni egymással, eszünkbe jut a jelszó, s nem válik fölöslegessé örködésünk.

Ebben a reményben köszönök el tőled, barátsággal,

Hódi Sándor

Ada, 2004. március 7.

* Ez a z írás egy könyv számára készült (Fekete J. József szerkesztésében), de kimaradt belőle.

A prófétálás értelméről – a XXI. század elején*

Jeles ünnepre gyűltünk össze Isten eme szerény hajlékában. Ma 487 esztendeje egy Ágoston-rendi szerzetes 95 pontban összefoglalta a korabeli egyház bírálatát, és kifüggesztette a wittenbergi templom kapujára. A tudós egyetemi tanárt Luther Mártonnak hívták, és a szóban forgó, *„Értekezés a kegyelem erejének védelmében”* című irata szinte hetek alatt, futótűzként terjedt el nyomtatott formában a német nyelvterületen. Az egész nyugati keresztyénséget megrázó, majd megváltoztató eseményt: a reformáció születésnapját ünnepeljük ma, október 31-én mindenütt, ahol protestánsok élnek.

A reformáció a korabeli egyház tanítását és gyakorlatát szándékozott megtisztítani az idők során ráakodott idegen elemektől, s visszaigazítani a forráshoz, a Szentíráshoz. Ezért természetes az, ha a reformáció emléknapiján egy bibliai témát feldolgozó irodalmi mű hangzik el a templomban. A XX. századi magyar költészet órájának, Babits Mihálynak a műve ugyanazt a címet viseli – *Jónás könyve* –, mint az Ószövetség egyik ún. kisprófétájának a könyve, így a következőkben mindkettőről szeretnék beszélni.

A Nyugat 1938. szeptemberi számában jelent meg Babits elbeszélő költeménye. A költő egész addigi munkásságát a *poeta doctus* alapállás, a köz dolgaiban való közvetlen részvétel helyett az erkölcs, a kultúra, az irodalom kérdéseinek elméleti végiggondolása jellemzi. Ausztria német megszállása után – egész Európa s hazája pusztulásának nem alaptalan víziója fényében –, a történelmi helyzet egész saját nézőpontjának, egyben a művész feladatának az átértékelésére készítette. A megszületett mű s az egy évvel később hozzáillesztett *Jónás imája* ugyanakkor a bibliai történet mögé rejtett szellemi önéletrajz, nagyszabású lírai önvallomás is.

Az ótestamentumi Jónás könyve a pogányok számára, a fenyegető ítéleten túl, a megtérés és a

megkegyelmezés lehetőségét hirdeti. Mint a Királyok könyvéből kiderül, Jónás, Amittai fia valószínűleg II. Jeroboám király idejében élt az északi országrészben. Az Úr elhívása szerint az Asszír Birodalom fővárosába, Ninivébe kellett mennie ítéletet hirdetni. Ő azonban „rühellé a prófétaságot”, elbátortalanodott, végül pedig ellenszegült Istennek. Egy Tarsis felé tartó hajóra szállt, amelyre az Úr vihart bocsátott. A hajón utazó különböző hitűek mind a maguk Istenéhez fohászkodtak, majd Jónás megvallotta, hogy ő vétkezett. A hajósok engesztelő áldozatként a tengerbe dobták, amely ezáltal megszűnt háborogni.

Isten három napi bűnhődésre készítette Jónást egy cethal gyomrában, vagyis a lélek mélységeiben saját engedetlensége átgondolására. A testi fájdalmak, a pokoljárás próbatétele elhozta a megbánás katarziszát – a költő szavaival: *„Mélységből a magasság/felé kiáltok, káromlok, könyörgök, / a koporsónak torkából üvöltök”,* majd később: *„Éber figyelmem erős lett a hitben: / akár-hogy elrejtőzöl, látlak, Isten! / Rejteztél én is elüled, hiába! / Utánam jöttél tenger viharába. / Engedetlenségem szolgálat meggyötörted, / magányos gögöm szarvait letörted.”* A negyedik nap eljött a szabadulás: a cet kiköpte Jónást. A prófeta megmenekülése, Kálvin szerint, a mi feltámadásunk képe.

Jónás immár teljesítette az Úr parancsát: három napon át prédikált a város különböző részein meg a király palotájánál. Isten végül is nem pusztította el Ninivét, amit viszont Jónás vett rossz néven. Az Úr egy árnyat adó, tökindás bokor növesztésének és gyors elhalásának példázatával figyelmeztette a dacost arra, hogy a bűnbánat egyben meghozza a kegyelmet is. A prófeta – akinek szerepében maga a költő bújt –, a pusztában immár belátta, hogy *„vétkesek közt cinkos, aki néma. / Atyafiáért számat ad a testvér: / nincs mód nem menni, ahova te küldtél.”* A záró imában Babits egyfelől a Gazda kezébe tette le életét, másfelől – ezzel összefüggésben –, a Bibliát állította eljövendő költészeté kö-

zépontiába. Az addig "elefántcsonttorony"-ban élő poéta ezzel kilépett a társadalmi szerepvállalás színpadára, és – belesége ellenére –, készsé vált a jóért való, a halálig s azon túl is tartó küzdelemre.

Talán kevésbé közismert, hogy a cethalba zárt s onnét kiszabaduló Jónásban – az Újszövetség szerint –, Jézus előképét fedezhetjük fel: *"Éz a gonosz és parázna nemzedék jelt követel, de nem adatik neki más jel, csak a Jónás próféta jele. Mert ahogyan Jónás három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld belsejében három nap és három éjjel."* (Mt 12:39-40) Ezért is fontos Jónás könyvére figyelni, meg amiért az ezredvég felejthetetlen emlékü prédikátora, Németh Géza így fogalmaz: *"Milliók élnek úgy, mint Jónás a bokr alatt – képernyőkön várva Ninive pusztulását és jaj, vele együtt saját pusztulását is. A kivonulók milliói ugyan csökkentik a porondon küzdő torreadorok szurkolóinak számát, ám ugyanakkor távollétük a torreadorokat is felbátorítja az ellenőrizhetetlen játék szabályainak bátrabb felrúgására."*

Babits Mihály hitt a lélekben, mely szereti a világot. Hitt az alkotásban, amelyet a lélek nyelvének tartott, hitt a harmóniában, melyre vágyik a lélek. És hitt a sokak által megkérdőjelezett magyarságában. Gyönyörű gondolatát idézem: *"A magyarságot úgy hordozzuk lelkünkben, mint a mesebeli testvérek hordozták ujjukon a gyűrűt, melyben titkos erejük rejtett, s melyről akárhol is megismerték egymást. A mi magyar gyűrűnk ékkövének minden lapja és éle más-más színben csillog. De mégis csak egyetlen s szétdarabolhatatlan kincs ez, s valamennyien az egész magyarságot hordozzuk magunkban, mert nem is lehetne, hogy az ékkőnek csak egyik lapját vagy élet hordozzuk. Én magamban hordozom Erdélyt is. S az erdélyi író Budapes-*

tet. De mindannyian magunkban hordjuk Petőfi Alföldjét és Mikszáth hegyi rétjeit is. Minden, ami lélek, egyseges és oszthatatlan."

Ezen oszthatatlan magyar lélek tája a Délvidék is, képviselője pedig itt áll előttünk. Banka Gabriella az 1970-es, 80-as években, az újvidéki magyar színház művésznőjeként, jelentős epizód- és főszerepeket játszott, tehetségét díjakkal ismerték el. Kritikusai többek között kiegyensúlyozottságát, biztonságát és mozgáskultúráját emelték ki. Ha kellett, pályatársaival ekhós szekereken járta a falvakat, tanyákat, hogy oda is elvigye az anyanyelvű szép szót, ahová az másképp nem jutott volna el, ha kellett, más köztársaságban vagy földrészen, fesztiválokon képviselte társulatával a soknemzetiségű országot. Közel másfél évtizede immár a szűkebb hazában él.

A Jónás könyvét Cseri Kálmán ajánlásával jó néhány templomunkban előadta már – köszönjük, hogy ezúttal bennünket is megajándékoz ezzel az élménnyel. Ahogy a budapest-pasaréti lelkipásztor figyelmeztet: *"Ez Ninive: vér, mohóság, erőszak, hazugság, csallás. Ez a város nem tudott Istenről. Nem is sokat hallhattak róla talán, de nem is érdekelte őket. Ninivének is megvoltak az istenei: a szerelem istennője, a szerencse istene, a termékenység istene, a harcnak, az erőszaknak, az öldöklésnek katonás istenei. Ezeket tisztelték, és az élő Istenről nem sokat tudtak. Ugyanúgy mint ma! Nem kell ahhoz kétezerháromszáz évet visszamenni, hogy Ninivével találkozzunk! Ninive itt van: Budapesten, Bukarestben, Moszkvában, Washingtonban és talán még egyikünk-másikunk családi otthonában vagy szívében is."* Kérem, fogadják szeretettel Banka Gabriella művésznő bizonyágtételét.

*Elhangzott az isaszegi református templomban, 2004. október 31-én, Banka Gabriella Babits-estjének bevezetőjeként

Ócska filc, némi ragasztóval

Az ember ül, és melen jegyzetel, ez idő tájt éppen neveket ír, jegyez fel papírszeletekre. És sokasodnak a papírszeletek, ellepik már az asztal felületét, rendezni kellene, kirakni a puzzle-halomból valami értelmeset, egy képet kapni, megmagyarázhatót, vagy legalábbis olybá szelidíteni a halmazt, mintha egy így-úgy, részben megoldott keresztrejtvény lenne. A nevek azonban ebben a rejtélyes összevisszaságukban érzik jól magukat, az ember pedig, aki értelemszerűséget akar adni a megmagyarázhatatlannak, egyre inkább úgy érzi magát, mint aki két jobblábas cipőben fészeng. Pontosabban szorong, mellében valami súlyosat érez (infarktus előtti állapot?), fogytán a levegője, kissé szédül, mindent egybevetve olyan benyomást kelt, mintha falnak ütközött volna, nincs megoldás dilemmájára.

Magyar nevek a papírdarabkákon, vajdasági magyarok nevei, ismerőseid nevei, akik nemrég a Szerb Radikális Párt választási porondján feszítettek, manapság pedig már községi, tartományi honatyák.

Semmi értelme nem volt a nevek begyűjtésének, s így felsorolásuknak sincs. A nomen est omen ebben az esetben elsikkad, sokkal többet mond egyikük elszólása, a Magyar Szó interjúalanyaként: „Úgy érzem, a radikálisok ígérek leglőbbet, ami személyemet és a környezetemet illeti. Demokrácia van, oda sorakozik az ember, ahol könnyebben boldogul”. Így dönög!

Ide kívánczik Mirics Károly jóslata - mit jóslata, Mirics nem jósol, végigvezet egy gondolatsoron és kimondja a logikus záradékot -, s az valahogy így hangzik: „... a vajdasági magyarság teljes felőrlődéséig mindössze egy nemzedéknyi időnk maradt hátra, ha továbbra is úgy politizálunk, ahogyan eddig tettük!”

Kimondja, hogy éveit számba véve, még az ő látószögébe is kerülhet teljes elsorvasunk napja. Életünkre, a mai élet köznapi terheire ráaggatni egy nemzettest közeli végét jelző, halálosan komoly figyelmeztetést, nevezetesen: ha nem szembesülünk felelősen sorskérdéseinkkel, 30-40 év múlva irmagja

sem lesz a magyarnak a Vajdaságban! Ehhez nem csak merészség, ehhez kurázsiz kell; azaz, olyan erejű cselekedet, amit az ember akkor is felmutat és megtesz, ha történetesen nincs helyzetben.

Mirics kijelentését olyan drámai erejűnek tartom, amely felér például azzal, mintha a delphi jósdá szent helyére összesereglett őt (vagy hat?) magyar pártunknak a szemébe mondanák a tehetetlenségükből eredő vereség bizonyosságát. Vagy: felhívás egy utolsó erőfeszítésre, hogy mindenáron, akár áldozatvállalás árán is kimeneküljünk a sötét lyuk szélén táncoló kólóból.

Ha komolyan vesszük az Aracs írójának szavait (hogyan másként?), akkor számunkra, veszendő nemzet részre, két út kínálkozik:

1. a keskeny: amikor pártjaink összefogva - mind az öten (hatan?) - együttesen és elszántan nekiesnek a fenyegető vég sárkányfejeinek, és háromszázezrünk segítségével megoldást keresnek (és találnak) sorsunkra. Ez lenne az értelmes, nemes, ám jézusi stációkkal terhes út. Ezen az úton, akár fajtádbeli is ejthet rajtad sebet, olyan „decemberötödikeset”, vagy még fájóbbat, ha van ennél fájóbb. Ez lenne az az út, ahol az áldozatvállalás készsége a mártírság határait döngeti.

2. választási lehetőségként viszont adva van a széles út, amelynek határai a Karlobag—Virovitica-vonalhoz igazodnak, igaz, az útjelzőként kirakott jel-szavak között ilyen is akad: „Ha a NATO bombázna bennünket, egyetlen albán sem marad Kosovóban!” S ha ezt nem csak üres szólamnak, hanem elvnek értelmezzük, akkor sok minden érthetővé válik a közelmúlt eseményeiből. A fenyegető kijelentés alanyai szabadon behelyettesíthetők voltak és lesznek a jövőben is, elvi és gyakorlati értelme jótányt sem változik. Akinek van füle, hallja. Sokan közülünk mégis elindultak ezen a széles úton, s Mirics értelme ellenére (vagy éppen emiatt?), helyzetbe hozva magukat a radikális pódiumon.

Az ember eltűnődik: ha a test áruba bocsátásának megvan a neve, a lélek prostitúcióját hogyan is hívják? Nevezhetnénk szégyenletes, arcpirító, becstelen tettetnek, de indítatásából kifolyólag, inkább illenék rá a szűkkeblű számítás, nemzeti sorskérdésünk meggyalázása, blaszfémikus tett, önösség, ami parlagfűként burjánzik, leginkább mindez együtt. Mennyiben hasonlít ez a whiskys rabló gyakorlatához, aki nem öl, csak rabol, s egy üveg whiskyt hagy a helyszínen? Nagyban. Az iróniával párosult blaszfémianak nem csak az emlékezete rossz szagú, maradandó átok is ül rajta. Hány Koppány keresztnevű ember volna ma Somogyban? Bár az irgalmas kalendáriumok jegyzik továbbra is ezt a névnapot, azon az októberi napon nincs aki ünnepelne. Emiatt is jó lesz megőrizni e papírszeletkéket.

Csekélység, mondod te radikális foteledből. Egy életünk lenne, ünnepeljünk ebben az adott, egyetlen életben. -Ügyes!

Spártában nem számított lopásnak a tolvajlás, ügyeskedésnek tartották, hacsak rajt nem kapták az illetőt. Igaz, Spárta nem Athén, de mi köze is lenne a kardnak és pajzsának Szophoklészhez? – Akkor hát kard ki, kard! – kiáltok feléjük. – Mi készül itt, új Petőfi

brigád? – miközben renegátjaink mosolyognak. És derűjük jogosnak tűnik, hiszen a harci szekerek zaja a hágai messzeségbe vész, ők pedig, újonc politikusaink, a korlátlan hatalom csúcsait másszák sziszifuszi kéjjel, reménykedve, hogy a visszaguruló kő, idővel töredezik, mállik, s csücsközelbe ér. Miért lenne farkas élet ez az egyszeri, mikor lehet kutyaélet, koncközelben. Könnyítsünk. Házasodjunk!

Törvényileg, rendben. Alkotmányos jog, demokratikus elv szerint, rendben. Emberileg? Erkölcseleg? Jö, hát kötelező minden magyarnak végig menni a via Dolorosán?

Avagy: fontos szempont-e, a nemzeti identitás elvesztése, megtagadása? Nem, ha ez eddig is a színelés nivóján mozgott és nem a meggyőződés bizonyossága uralta. Hát akkor mit veszít a renegát? Önmagát, lényegét, mondod te. Csakhogy ebből a lényegből eleve hiányzott a magyarság kovásza: Balassi, Csokonai, Petőfi, Ady, Móricz, Márai, Széchenyi, Kossuth, Deák és Antall József... S ha mindez hiányzik, talmi úgy a váltás, semmiség, hiszen életük úgyis csak ócska filc volt, s ma is az maradt, némi ragasztóval.

Családja is ártatlanul bűnhődött

60 éve végezték ki dr. Bogner Józsefet, a délvidéki magyarság
kiemelkedő egyéniségét

Dr. Bogner Józsefet 1945 áprilisában a „nép ellenségének” nyilvánították, golyó általi halálra ítélték és végre is hajtották ezt az ítéletet Szabadkán. Hogyan folytatódott családja élete? Édesanyjáié, aki fia haláláról csak újsághírből, plakátokról értesült, s aki úgy távozott 1966-ban az élők sorából, hogy még gyermeke kivégzésének pontos dátumát sem tudta meg sohasem? Hogyan alakult dr. Bogner feleségének sorsa, aki második gyermekével volt hetedik hónapos várandós, s férje 1944. október 17-ei elhurcolása után néhány nappal az átélte iszonyú stressz hatására koraszülöttként hozta világra fiát? A fiatalasszony két pici gyermekkel maradt magára, s okleveles tanítónőként a háborút követő égető pedagógushány ellenére sem taníthatta sohasem. Kézimunkázásból tartotta el kis családját, amelybe beletartozott a velük élő anyósa is. Hogyan hatott ki dr. Bogner József félárva gyermekeinek életére az, hogy édesapjukat ellenségnek tekintette a hatalom?

Mindenekelőtt azonban érdemes felidézni dr. Bogner József személyiségét, életpályáját. Az életrajzi adatok dióhéjban: 1907. március 19-én született a bán-sági – akkor még Torontái vármegyei – Tordán, ahol édesapja közjegyző volt. A család mélyen vallásos volt, s Bogner József egyik testvére, Etelka – Bogner Mária Margit – szentéletű apácaként 1933-ban hunyt el, s folyamatban van a boldoggá avatási pere Rómában. Öccse, János egyetemi tanár, az MTA tagja volt, s 1998-ban halt meg Budapesten.

Bogner József a polgári iskola elvégzése után Nagybecskerekben kitanulta az órasszakmát, de rögtön beiratkozott a gimnáziumba, s két év alatt el is végezte ennek felső osztályait, leérettségizett. Ezt követően Szegeden, Lipcsében, majd Zágrábban járt egyetemre. A Zágrábi Egyetemen a következő tárgyakból szerzett tanári oklevelet: a) német nyelv és irodalom, b) filozófia, c) délszláv irodalomtörténet.

– Én néhány nappal apám elhurcolása után születtem. Csak édesanyám és a volt tanítványok elbeszéléséből ismerem édesapám életét. A diplomálása utáni időszakról annyit sikerült megtudnom, hogy az 1936/37-es tanévben Smederevska Palankán tanított, majd 1938-ban Szabadkára jött, ahol igazgatója lett a szegény sorsú magyar gyerekek középiskolai diákotthonának (ez a mai Matija Gubec utca 7-es szám alatti épületben működött, akkoriban ez volt a Sudarević utca 7-es számú ház). A kollégium a Prosveta elnevezést kapta – nyilvánvalóan az akkori előírások ezt követelték meg –, majd 1941-től a Szent Gellért Diákotthon nevet viselte az intézmény. Egykori diákjai úgy írták le apámat, mint nagyon agilis, kicsit hirtelen, de nagyon igazságos embert, aki növendékeit magyar szellemben nevelte – hallottuk fiától, dr. Bogner Istvántól.

Dr. Uzon Miklós a negyvenes évek legelején ismerte meg dr. Bogner Józsefet. Kedves, előzékeny, jóindulatú emberként maradt meg az emlékezetében, akihez mindig bárki fordulhatott kéréssel, s ha módjában állt, igyekezett teljesíteni.

– A Püski Könyvkiadó köré csoportosuló népi írókat meghívtuk 1942 kora tavaszán Szabadkára, a Nép körbe. Felkértük Bogner urat, hogy ő üdvözölje a színpadról a vendégeket. Ő ezt készségesen elvállalta. Másnap 10-15-en Ludasra mentünk, mert az ottani fiókegyesületben egy rövidebb műsor volt. Velünk volt dr. Bogner is. Tudni kell, hogy ő egy mérsékelt jobboldali politikus, vezető katolikus egyéniség, parlamenti képviselő volt, a népi írók pedig erőteljesen küzdöttek a föld nélküli magyar parasztok érdekében. Velünk való együttműködése mutatja Bogner úr széles körű, toleráns életszemléletét. Ha 3 év múlva, 1945 tavaszán az ő mondvacsinált hadbírói csak egy egészen kicsit is hasonlóan jártak volna el, nem ítélték volna halálra és végezték volna ki „háborús bűnösként”, teljesen bűntelenül – emlékszik vissza dr. Uzon Miklós.

A negyvenes évektől, mint a fentiek is igazolják, dr. Bogner József élénk közéleti szerepet vállalt: 1942-ben a magyar parlament meghívott országgyűlési képviselőjének nevezték ki, majd a Délvidéki Magyarság című lap fő- és felelős szerkesztői tisztjét töltötte be. Horthy Miklós kormányzó szabadkai látogatása alkalmával elszavalta Petőfi Fekete kenyér című versét. Közéleti tevékenysége mellett tudományos tevékenységet is végzett: 1943. április 17-én magyar nyelvtudományból doktori oklevelet szerzett a Kolozsvári Egyetemen, több szakdolgozatot is megjelentetett. Meghívást kapott a Szegedi Egyetemre, amit ő elfogadott, de azal a kikötéssel, hogy a háború befejeztével megy el oda. Ha nem ilyen tragikusan alakult volna a sorsa, akkor sem biztos, hogy szegedi egyetemi tanárként élte volna a továbbiakban életét, hisz dr. Bogner István édesanyja elbeszéléséből tudja, hogy apja kijelentette: amennyiben a háború végén Szabadka magyar marad, de Dél-Bácskát Jugoszláviához visszacsatolják, akkor leköltözik Újvidékre, hogy ott tartsa a magyarságot a lelket. Amikor 1944 őszén már sokan menekültek, s őt is hívták, sőt egy barátja személygépkocsival állt meg a háza előtt, s könyörgött neki, hogy menjen vele, ő nemet mondott. – Nem csináltam semmit, miért mennék. Különben is, szüksége van rám az itteni magyarságnak – mondta. Ebben az időben jelent meg egy cikke a Délvidéki Magyarságban, amelyben Petőfit idézte: – Se-honnai bitang ember./ Ki most, ha kell, halni nem mer./ Kinek drágább rongy élete, /Mint a haza becsülete. Ő is ehhez tartotta magát, csak édesanyjának és várandós feleségének tanácsolta, hogy ideiglenesen, egy időre menjenek el Szabadkáról, ha akarnak, de ő mindenképp marad.

1944. október 17-én vezették be Szabadkán a katonai közigazgatást, s már azon az éjjelen érte is jött hat felfegyverzett partizán és elhurcolta. Több hónapig fogva tartották a zsidó hitközség udvarán levő épület börtönrészeiben. Néhány alkalommal sikerült levelet küldenie családjának, egyikben órasműszereit kérte feleségétől, mert a börtönben a partizánok óráit kellett javítania. Mindig csak arról írt, hogy mennyire hiányzik neki a családja, sokat imádkozik, bízik szabadulásában, s hogy mennyire szenved a hidegtől. Szerettei csak később tudták meg a rabtársak elbeszéléséből, hogy több alkalommal is kegyetlenül bántalmazták. Bogner József értesült István fia születéséről is, aki nem a diákotthon melletti szolgálati lakásban született, mert a családfő letartóztatásának másnapján, már 18-án a várandós asszonyt kis családjával kilakoltatták, s csak a legszükségesebb holmijukat vihették magukkal, abból is csak annyit, amennyi egy lovas kocsira felfért. Először az akkori Bašić utca 6-os szám alatti kollégiumi épületben húzták meg magukat, ahova az elsős és másodikos kollégisták csak aludni jártak, mivel a főépületben kevés volt a hálóterem (ez a mai Ptuj utca). Néhány nap múlva Erdélyi Rozália, István későbbi keresztanyja fogadta be a kis családot. Épp kijárási tilalom volt, amikor megindult a szülés: hívni kellett az orosz járóorvosokat, akik azonnal orvost hoztak, s amikor a fiúgyermek megszületett, ennek öröme leitták magukat, lövöldöztek a levegőbe, sőt másnap egy lsten tudja, honnan szerzett macskabundát is vittek a gyermekágyas asszonynak, s nagyon csodálkoztak, hogy a fiatalasszony nem tud neki örülni, nem akarja elfogadni. A család a Szabad Vajdaság 1945. május 9-ei számának 2. oldalán megjelent cikkből és az utcai plakátokról tudta meg, hogy a katonai bíróság a nép ellenségének nyilvánította, és mint háborús bűnös golyó általi halálra ítélte az édesapát, mert írásaival félrevezette a szabadságszerető népeket. „Bogner A magyarság megszervezése című cikkében felhívta a magyar népet a „keleti barbárság” és az „új tatárjárás” ellen. (.) Bogner azt állította, hogy a Szovjetszövetség győzelme a szellemiség és a civilizáció, a magyar kultúra pusztulását jelenti, és hogy a Vörös hadsereg győzelme százados rabságot jelent a magyarság számára.” Hivatalosan sohasem értesítették a családot az ítélet végrehajtásáról és az időpontjáról.

– Halála után 49 évvel tudtuk csak meg, hogy már néhány héttel az említett cikk előtt, 1945. április 25-én hajnalban kivégezték. 1994-ben szükségem volt édesapám anyakönyvi kivonatára, s a halotti anya-

könyvi kivonatban hivatkoznak a katonai bíróság 975/1945-ös értesítésére, s ebben az elhalálozás napjaként április 25-ét tüntették fel. Amikor tiznapos várakozás után kézhez kaptam az okiratot, megkövülve álltam, mert épp aznap, 1994. április 25-én volt a kivégzésének a 49. évfordulója – mesélte Bogner István.

De kanyarodjunk egy kicsit vissza a háború utáni időszakra: dr. Bogner József özvegye, Rózsa, tanítónőként sehol nem kapott állást, gyönyörűen horgolt és kötött, úgyhogy ennek az igen szerény jövedelméből tartotta el kis családját. Mint fia mesélte, esténként letakarta a lámpaernyőt, hogy gyermekei tudjanak aludni, s a gyér, tompa fényben sokszor hajnalig csak horgolt, horgolt, hogy reggel egy kis pénzt kapjon az elkészült kézimunkáért. A korábbi barátok, ismerősök, munkatársak közül többen elmenekültek, életüket veszítették. Aki viszont itt maradt, az kitartott mellettük. Egyetlen szomorú esetben győződött meg Rózsa asszony ennek ellenkezőjéről: mint fiának többször is elmesélte, dr. Bogner József egyik levelében azt írta, forduljon Keck Zsigmondhoz, ő biztos segíteni fog. A válasz azonban elutasító volt: asszonyom, elvből nem segítek. Ezen az asszony meglepődött, mert visszaemlékezett, hogy korábban a Népkör egyik estjén három baloldali beállítottságú ifjú is szavalt, akiket a rendőrség letartóztatott, s amikor Keck Zsigmond éjnek éjadán telefonált Bognerékhez, a házigazda minden további nélkül latba vetette befolyását és a fiatalembereket szabadon engedték.

Bogner István iskoláskorában élte azt meg, hogy egy-két tanára epés, gúnyos megjegyzéseket tett. Először nem értette, hogy mivel szolgált rá ezekre, ám otthon édesanyja felvilágosította, hogy megbélyegzett, elenségnek kikiáltott édesapja miatt történik ez. S ugyanakkor azt is megtapasztalta, hogy más tanárok kifejezetten kedvesen bántak vele, finoman így hozták a tudára, hogy nagyra tartották apját – így volt ez mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban. Az általános iskola után egy évet, pontosabban az 1959/60-as tanévet Zágrábban töltötte, a ferencesek ún. kis szemináriumában, ahol megszerette a görög és a latin nyelvet. Érettségi után pedig az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának német szakára iratkozott be. A család anyagi helyzete továbbra is igencsak nehéz volt. Gimnazistaként magánórát adott latinból, majd az egyetem első két évében bátyja segítette anyagilag, aki érettségi után azonnal munkába állt. Bogner István Újvidéken is folytatta a magánórát adását, meg magas tanulmányi átlaga miatt egyetemistakölcsönt tudott fel-

venni, úgyhogy maga tudta tanulmányai költségeit fedezni, egy dinárt sem kellett otthonról elfogadnia.

A gondok akkor kezdődtek, amikor elkezdett tanítani általános iskolai és középiskolai tanárként. Munkatársainak egyikét-másikat annyira zavarta apja múltja, hogy a párttitkárságra időről időre érkeztek feljelentések, amelyek lényege: egy háborús bűnös leszármazottja hogyan dolgozhat a pedagógusi pályán. Sőt, azért is ment illetékes helyre a feljelentés, hogy Bogner tanár a Ferencesek templomának kórusát vezeti. A feljelentő nem vette a fáradságot, hogy utánajárjon, hogy a templom mellett levő Szabadegyetemen (akkor még Munkásegyetem) az esti iskolában tanított, s azért parkolt ott a kocsija. Ez efféle szöveg ismerősen hangzott számára éveken át, hisz gimnazista korától kezdve gyakran vádolták azzal, hogy a klérus hatása alatt áll. Sok fekete pontot szedett össze amiatt is, hogy a Paulinumban németet és latint tanított. Egészen véletlenül tudta meg, hogy fiatal tanárként hónapokig figyelték, jelentéseket is tettek róla. Ez egy iskolai ünnepségen derült ki, amikor az iskolaigazgatót megkérdezte Stipan Kopilović akkori szabadkai párttitkár, hogy ki az a fiatal tanárember. Amikor meghallotta a nevét, azt válaszolta: örülök, hogy megismertem. Az embereink hónapokig figyelték, de minden rendben van vele. Egy másik eset: Varga Péter, a Pedagógiai Akadémia igazgatója egy indulatos telefonhívást kapott, hogy hogyan alkalmazhatja Bogner József fiát. Varga Péter higgadtan azt válaszolta, hogy ez az ember az édesapja elhurcolása után jött a világra, édesanyja nagyon nehéz körülmények között nevelte fel. Bogner István őszinte nagyrabecsüléssel említi, hogy Varga Péter, ahogy azokban az időkben lehetett, megvédte. Viszont: a 70-es évek első felében, amikor az akkor induló szabadkai speciális nyelvi-matematikai gimnáziumba jelentkezett német-atin szakos tanárnak, az akkori igazgatónak odaszóltak hivatalos helyről, hogy Bogner nem lehet felvenni.

A bizalmatlanság légkörében dolgozott jó pár évig. Többször is megpróbálták rábeszélteni, hogy lépjen be a Kommunista Pártba. Ő kereken elutasította, mondván: úgysem hinnék el, hogy őszintén teszi meg ezt a lépést, másrészt viszont arra hivatkozott, hogy a magiszteri munkáját, illetve a doktorátusát készíti. Mindez addig folyt, amíg 1986-ban el nem kezdett a zadari egyetemen tanítani. Egyébként, Szabadkához sem lett hűlen, mert mindig párhuzamosan tanított itthon is és Szegeden, Pécsen, Belgrádban, s most is tanít Veszprémben és Szabadkán is.

Bogner Istvánt hallgatva felmerül az emberben a kérdés: hova visz az virágot, aki nem tudja, hogy szeretne melyik sírban nyugszik.

– A Zentai úti temetőben annak a Mucsy György nagyfényi földbirtokosnak a sírjához jártunk ki, aki a kollégiumalapításban édesapám társa volt, aki a diákotthon fő támogatója, fenntartója volt. Édesanyám soha nem titkolt semmit előttünk, úgyhogy tudtuk, ott, a Zentai úti temetőben végezték ki a partizánok 1944/45-ben az áldozataikat. A nyolcvanas évek végén találkoztunk egy idős asszonnyal, aki elmondta: ő együtt raboskodott édesapámmal. Az egyik sortűz egyik áldozata nem halt meg, s a temető közelében lakó házaspár hazavitte, otthon rejtegette, de a szerencsétlen belehalt a szörnyű sebeibe. Természetesen a rendőrség értesült erről, s nem a férjet zárták be, hanem az asszonyt, akivel takarították a zsinagóga udvarában lévő börtön alkalmi irodáját. Az asszony azt mesélte, az irodában felolvasták az ítéletet, majd a szemétkosárba dobták a végzést. Ezt követően vezették el apámat, akit egymagát végeztek ki azon a hajnalon, s nem is tömegsírban, hanem egy külön sírban helyezték el a holttestet. Ő kivette az összegyűrt papírlapot a szemétkosárból, s arra hivatkozva, hogy haza akar futni a beteg gyereket meglátogatni, elfutott a házukhoz. Az épület közelében kegyeletből elásta a papírdarabot. Sajnos később kisértítették azt a területet, most gyáracsarnok van felette. Csak körülbelül tudta megmutatni, hogy merre lehet a sír, úgyhogy azóta oda is helyezünk el egy mécsest. Az asszony elmondta: évekig nem volt lelkiereje, hogy

megkeressen bennünket, s elmondja a családnak, mi is történt édesapánkkal. Tehát, természetes volt az, hogy amikor 1990. november elsején a Zentai úti temetőben először adózott szervezeten az utókor tisztelettel az ott eltemetett több száz ártatlan áldozat emlékének, a bátyám ott volt és vitte a keresztet (én sajnos épp akkor kutatói ösztöndíjjal külföldön tartózkodtam). Am a következő évtől én is minden alkalommal ott voltam felesegemmel együtt – emlékezett Bogner István.

Dr. Bogner Józsefet soha nem rehabilitálták, habár – mint dr. Hegedűs Antal történész megtudta – nem szerepelt a háborús bűnösök listáján. Nem rehabilitálták a több ezer ártatlan áldozatot, soha nem mondták ki hivatalosan, hogy az 1944-es megtorlások teljesen indokolatlanok voltak.

– A 44-es áldozatok emléktábláján szereplő minden egyes név mögött egy egyén és egy egész család tragédiája húzódik meg. Meggyőződésem, minél többet kell beszélni ezekről a történetekről. A magyarság szempontjából azért lenne ez fontos, hogy talán ennek hatására rádöbbennek a vajdasági magyar politikusok, hogy az a sok-sok ember nem azért halt meg, hogy ők most civakodjanak, mert ez csak árthat a délvidéki magyarságnak – hallottuk tőle. Ami számára sokat jelent, hogy Cseres Tibor, Matuska Márton, Juhász Géza és mások a legnagyobb tisztelettel írtak édesapjáról, s az, hogy a magyarságért tett érdemeiért posztumusz vitézi ranggal tüntették ki 2004-ben Magyarországon dr. Bogner Józsefet.

Eddig jutottunk – félúton

(Vajdasági Magyar Tudományos Társaság: Rémuralom a Délvidéken, Atlantisz, Újvidék, 2004. Szerkesztette Csorba Béla, Matuska Márton, dr. Ribár Béla)

Nagy utat tett meg a vajdasági magyarság az 1944–46 közötti múltjának feltárásában. Túl vagyunk a kezdeti próbálkozásokon, a helytörténeti kutatások viszonylag sok településre kiterjedtek, és már az összkép is kezd kirajzolódni. Kialakulóban van a terminológia is, amellyel leírhatók a történetek, és van elképzelés arról is, hogy mit kellene tenni a közeljövőben a történetek feldolgozásáért. Kialakult már az a „csapat” is, amely a kutatómunkát koordinálja, és rendszeresen részt vesz a publikációk megjelentetésében és számon tartásában. És persze van már mit számon tartani is. Matuska Márton vagy Csorba Béla talán nem értene egyet azzal az értékeléssel, hogy félúton lennénk a rémuralom feltárásában (talán azt az érvet is felhozva, hogy a bánsági eseményekről keveset tudunk), de a VMTT kiadványa – számomra mindenképpen – a „félút kezdetét” jelenti.

Azt hiszem, hogy az 1944–46 közötti események feltárásában a legfontosabb kérdések egyike a terminológia. Annál is inkább így van ez, mert a publikációk megjelentetése során akadt némi bizonytalanság: verboszióról, razziáról, atrocitásról, megtorlásról, represzióról beszéltek az elmúlt években. Ebben a kiadványban elegánsan, de egyben frappánsan és szabatosan vágják át a terminológiai kérdéseket, amikor a kötet címeiként a rémuralom szót alkalmazták. A partizánok megjelenése a Vajdaságban, és a korai titoizmus alig ha értelmezhető másként, a szóhasználatához nem férhet kétség, hiszen ezért nem beszélhettek a rémuralmat átélő/túlélő emberek róla, és ezt bizonyítják a hosszú hallgatás után megszülető visszaemlékezések. Ha már a terminológia kérdésénél vagyunk a kötetben két fontos írást találhatunk erről. Csorba Béla a Helyi monográfiák készítésének jelentősége és nehézségei c. írásában egyes zavaros kérdésekre mutat rá (FELSZABADULÁS, PETŐFI BRIGÁD, AZÉRT KELLETT MEGHALNIUK, MERT MAGYAROK VOLTAK, BOSSZÚ, VERBOSSZÚ, ÁRTATLAN ÁLDOZATOK, HOLTTÁ NYILVÁNÍTÁS, MŰLT ÉS JELEN POLITIKAI CÉLZATÚ

ÖSSZEHASONLÍTÁSA). A terminológiai tisztánlátás az egész kérdés tárgyyszerű kezelésében, egyszerűsítésként a tények tiszta kimondásában sokat segít, és melegen ajánlható az elkövetkező tanulmányok szerzőinek figyelmébe. Sajnos még a kötetben szereplő tanulmányokban/felszólalásokban sem tisztázódott mindenütt a terminológia kérdése, így ezen lenne mit javítani. Természetesen nem szükségszerű a fenti kérdések értelmezését kötelezőnek venni. Mégis úgy gondolom, nagyon nehéz lenne, sőt talán lehetetlen azzal vitatkozni, hogy a magyarok számára nem felszabadulás történt, hanem impériumváltás; hogy a Petőfi brigád körüli dolgok a jugoszláv politikai mitológia részei, egyszerűsítésként annak a „filozófiának”/hallatlan szofizmusnak a része, amely szerint a nemzetiségi jogokat nem a nemzetiségi létből, hanem a megszállók elleni harcból vezetik le; hogy nem csak magyarokat öltek meg; hogy nem bosszú volt, mert akkor az elkövetők megbüntetésével megelégedtek volna; hogy nem volt mindenki ártatlan, akit meggyilkoltak, még akkor sem, ha a döntő többség az volt (ennyi pontossággal tarozunk magunknak, a valóban ártatlan áldozatok emlékének és a tudománynak is); hogy a monográfiák megírását ne keverjük a publicisztikával.

A terminológiai kérdésekkel foglalkozó másik tanulmány egy jogász tollából született. Dr. Szalma József utólag terjesztette be rövid, de velős, rendkívül találó tanulmányát. Címe is beszédes: Népirtás folyt. A jogász érvelés köztudottan rendkívül erős, sokkal erőteljesebb annál, mint amire a történész képes tárgyának elemzésével. A nemzetközi jog definícióit felidézve az ismert tényeket rögzítve jelentheti ki, hogy a „jobb” és a „bal” Jugoszlávia is a magyarok kárára (is) módosította a Vajdaság lakossági összetételét, hogy a csatolást minél előbb „etnikai alapon is igazolják” (ezt egyébként Rukavina tábornok kijelentése is igazolja: lásd, 80. old. Csorba Béla tanulmánya). Ebbe a sorozatba illenek bele az 1944-es események. A szerző – az ismert tények, és a létező jogi definíciók alapján –

leszögezi, hogy a történetek kimerítik mind az objektív, mind a szubjektív szempontjait a genocídium fogalmának. Nem része a tanulmánynak, de úgy gondolom, hogy a tényállás ilyen megállapítása egy sor új kérdést is felvet. Ezek már nem csak a méltó megemlékezést érintik. Azonban a bűntettek kimondását más fórumokon, bíróságokon, a kárpótlás felvetését, sőt talán azt is, a délszláv állam ünnepélyesen és nyilvánosan mondjon le arról, hogy bármilyen módszerrel gerjeszti a magyarság beolvadását, már a politikum szférájából kell/lehet/kéne felvetni. Mindez nem nonszensz, hiszen a bűntettek következtében szerzett vagyonokkal Svájcnak és Svédországnak is el kellett számolnia a közel-múltban.

A helytörténeti munkák között van néhány, amelyre még a témával való foglalkozás kezdetére jellemző rácsodálkozás, pontosabban döbbenet jellemző. A szerzők kedélyeit felborzolták azok a horrorisztikus jelenetek, amelyek megtörténtek. Ilyen Dr. Horváth József tanulmánya Ürményházáról, Pintér József Szenttamásról, Cirkli Zsuzsáé a Kornich-palota fekete árnya címen, és a papáldozatokról írott tanulmányok is ilyenek (Tari János és Ehmann Imre tanulmányai). Részben ez, részben a tárgyilagosabb megfogalmazás is jellemző Forró Lajos tanulmányára, a Megszavasták a lincselést címűre. Ebben Magyarokanizsa, Adorján és Martonos kapcsán tár fel tényeket a szerző. Letisztultabb érvelés és írásmód jellemezte Teleki Julianna tanulmányát. Teleki Julianna tanulmánya/előadása a „történelem recepciójáról”, pontosabban elutasítását is érinti – azt, hogy Csúrogon ma egyszerűen nem tudják elviselni azt, hogy szó legyen a falu csúfos, de megtörtént múltjáról. Ugyanez érvényes Papp Ferenc: Az újvidéki katonatemető kálváriája c. beszámolójára is. Becsüldök Balla István és Ferenc munkái is, de a kötet legértetesebb helytörténeti munkája Mojzes Antalé. Hadd mondjam el, hogy az indulatosabb, a döbbenetes részleteket közlő tanulmányok is értékesek, hiszen aligha-nem lehetetlen dolog másként hozzányúlni a témához. A letisztult hang a témával való foglalkozás következtében, az évek múltával alakul ki.

Vannak a maguk módján érdekes és fontos tanulmányok, amelyek azonban megtörik a könyv tematikáját. Ilyen az erdélyi eseményekkel foglalkozó Nagy Mihály Zoltán munkája, a Válságos idők, amely akár-hogyan is vesszük, idegen testként szerepel a kötetben. Kiegészítő jellegűknél fogva dr. Balla Ferenc Egy Bezdáni magyar diplomata c. írása és Szloboda János Adalékok a Zentán történt '44-ben c. könyvhöz sem

igazán illeszkednek a kötetbe. (Az adalékok beépítéséről, egy újabb kiadás kapcsán kéne gondolkodni).

Rendkívül érdekes dr. Erdősi József publikációja, Az 1944-45 évi atrocitások időterjedelme és helyzetképe c. munkája. Azonban komolyabb kísérlet is történhetne arra vonatkozólag, hogy az eseményekről kronológiai táblázatot állítsanak össze. Hatásos lett volna egy ilyen a kötet végén. A közölt – másnak nem tekinthető – kronológiai összefoglalóban egyrészt a sok kommentár, ami megbontja a kronológiai táblázat rendszerét, és csökkenti annak átláthatóságát. Másrészt a befejezése indokolatlan időponttal történik. Meggyőződésem, hogy a délvideki rémuralom aktív/tombolós szakaszának a befejezését a nyilvános kivégzések időszakára (nagyjából 1946 közepe) kell tennünk. Ugyanis a bírósági – nem mindig korrekt, de többnyire jogszerű és megalapozott – ítéletek folytán végrehajtott kivégzések értelme az volt, hogy visszafelé igazolja a vérontásokat.

Öröndetes, hogy sikerült megnyerni magyarországi neves kutatókat, dr. A. Sajti Enikőt és dr. Stark Tamást is előadóknak. A Sajti Enikő tanulmánya a délvideki tragédia eljelentéktelenedésére ad magyarázatot, az akkori közelmúltat, a lehetőségeket és szándékokat vizsgálva. Megtudhatjuk, milyen nemzetközi, ill. magyar belpolitikai körülmények okozták azt, hogy a tragikus események megemlézésének a szándéka többnyire hiányzott, és hogy miért nem lehetett a meghallgatás lehetőségére számítani, még akkor sem, ha a magyar diplomácia felvetette volna a témát nemzetközi fórumokon, a béketárgyalásokon. Dr. Stark Tamás is a téma igen jó ismerője, előadása a magyar történelírás eddigi eredményeit összegzi. Mindkét tanulmányban vannak továbbgondolásra, tanulmányírássra érdemes gondolatok. Rendkívül fontos körülmény, dr. Stark tanulmánya ezzel indít, hogy a vajdasági népiirtás egy olyan nemzetközi kontextusban zajlott, amelyben ez – szörnyű kimondani – természetes volt. Érdemes lenne a vajdasági eseményeket összehasonlítani a többi kelet-európai deportálásokkal, kitelepítésekkel, atrocitásokkal. A Sajti Enikő írta, hogy a vajdasági magyar (kényszer)közösség többször maradt értelmiség nélkül. Talán ez az egyik oka annak, hogy a 44-es eseményeket, nem írták meg idejekorán, és hogy nem lehetett komoly formában felvetni, publikálni még ott sem, ahol ez lehetséges lett volna (pl. Nyugaton, amerikai egyetemeken stb.).

A jövőre nézve három gondolatébresztő írást is tartalmaz a könyv. Hegedűs Antal a levéltáros szakértelmével vázolta fel, szinte „forrásforgalmistaként”,

hogy melyik levéltárban milyen levéltári állományban érdemes kutakodni. Pál Tibor mgr. a Vajdasági Képviselőház által létrehozott bizottság munkájáról és az akörüli bonyodalmakról számolt be. Igazán fontos lenne megjelentetni a tervezett négy kötetet. Azonban a beszámolóból az is kiderül, hogy nehéz az időnként antagonisztikus érdekeket egyeztetni. A zárónyilatkozatban ugyan nem mondatik ki, de utalásként értelmezhető (5.a.) egy kutatóintézet szükségessége, mégpedig olyan formában, hogy csak a magyarok felett elkövetett gaztetteket vegye számba, erre annál is inkább nagy szükség lenne, mert ezeknek viszonylag kicsi a publicitásuk (a vérzivataros korszak más áldozataival pedig mások már foglalkoznak/foglalkoztak). A zárónyilatkozat arról tanúskodik, hogy a jelenlévők, ill. azok, akik előkészítették, tökéletesen tisztában vannak a kutatások helyzetével és a feladatokkal, a nehézségekkel, pontosan, szabatosan és világosan tudják megfogalmazni a kutatások folytán bizonyítást nyert tényeket és a felmerülő problémákat, ill. kutatási irányokat. Remekül kötik ezt a témát az általános és világsszerte ismert és elfogadott jogi keretekhez, különböző ajánlásokhoz. Magyarország eddigi és jövőbeli szerepéről is realisan beszélnek, sőt megfelelő tanácsok is kiérthetők a megfogalmazásból, ha lesz, aki meghallja őket.

A könyvnek és az eddigi kutatásnak természetesen vannak hiányosságai, hibái is. A kiadót és a szerkesztőket bizonyára az is vezérelte, hogy használják, forgassák a kiadványt, ez sajnos nehézkes, mert mellőzték a hasonló könyvekben létező megoldást, a szerző és a cím megjelentetését a felső margón. Dicséretes, hogy vannak a kötetben illusztrációk, de megengedhetetlen amatőrízus, hogy nem közlik azok levéltári jelzetét. Továbbra sincsenek adatok – ritka kivétellektől eltekintve – a másik féltől, nem sikerült felkutatni senkit azok közül, akik a puska „másik” végén voltak, így arról a fontos kérdésről sem tudhatunk, hogy az elkövetőket milyen motívumok vezérelték, milyen módon dolgozták meg őket, milyen ideológiai-politikai nevelésen/agymosáson estek át (ismerve a partizánpropagandát, ez valószínűsíthető). Ebben részemről az a feltételezés is megbűjlik, hogy nem lehet a történeteket, a balkáni viselkedésnek vagy a szerbek ilyen-olyan tulajdonságának a számlájára írni, mert ezek csupán álmagyarzatok lennének. Bizonyos az, hogy az egyének által elkövetett gaztetteknek létezhetett valamiféle igazolása a hatalom részéről, hogy esetleg léteztek személyes motívumok – pl. máshol átélt hasonló tapasztalatok –, sőt az sem kizárható, hogy parancsok is léteztek. Többnyire hiányoznak, hogy milyen harci egysé-

gek végezték a gaztetteket az egyes településeken, noha dicséretes, hogy egyes tanulmányokban már odafigyelnek erre. A tanulmányok többségében benne van az egyes helyi elkövetők megnevezése, ami előrelépés a régebbi publikációkhoz viszonyítva. Bizonyos esetekben az elkövetők életútját is figyelemmel kísérik (pl. a magyarkanizsai Dušan Ugranov esete). Hiányolok a könyvből egy tanulmányt a megbocsátás, együttélés kérdéséről, pontosabban arról, hogy a ma embere hogyan kezelje, hova rakja ezt a kérdést. Véleményem szerint egyébként a megbocsátás kérdése egy alkérdés, noha több tanulmányban előjön. Úgy gondolom, hogy erről csak az nyilatkozhat, aki túlélte ezeket a szörnyűségeket, és az is csak a saját nevében. A már nem élő áldozatok nevében nem lehet megbocsátani, hiszen a megbocsátás aktusához szükséges feltételek nincsenek meg – azok, akik megbocsáthatnának, már nem élnek. A szerencsésebb utókor pedig nem lehet illetékes a megbocsátás, a más nevében való megbocsátás kérdésében. Való igaz, hogy a békés együttélésnek nincs alternatívája, de világossá kell tenni: ahhoz, hogy szívélyes, jó légkörű legyen, hogy a bizalom jellemezze az együttélést, ahhoz a szerb társadalomtól, pontosabban a politikai elitől első lépésben egy nagy beismerésre lenne szükség. Annak a beismerésére, hogy minősíthetetlen gaztetteket követtek el a magyarsággal szemben, és hogy a délszláv állam fennállásának egész ideje alatt a magyarság eltüntetésére törekedett. Majd arra lenne szükség, hogy szilárdan elkötelezze magát – minden képességével azon lesz, hogy hasonló események soha többé ne történjenek meg. Mindezt azonban nem csak szóban, hanem tettel is bizonyítani kellene, azzal, hogy eltekint a magyar (akár területi, ill. más) autonómia további akadályoztatásától, és hogy kárpótolja azokat, akiket még lehet. Mindezek hiányában a harmonikus együttélés csak szólam, mint ahogy az volt a titóizmus egész ideje alatt. Így alapjában véve nem segít, hanem gátolja a bizalom kialakulását mindkét nép tagjai között. A szerb társadalomnak is jobb lenne, ha a magyarsággal a bizalom légkörében kooperálna, és eltűnne mindkét oldalon a félelem.

Azt hiszem, hogy a kutatás jelenlegi eredményei már vannak olyan szinten, hogy lassan el kéne gondolkodni azon, hogy szerb, ill. más európai nyelven is ki kellene adni egy összefoglaló kötetet, amelynek az alapja, mintája lehetne akár ez a kötet is, a szükséges kiegészítésekkel, és feszesebb, pontosabb szerkesztési elvek alkalmazásával.

Helyreigazítás

A Szabolcsy Ferencel készült interjú szövegébe hiba csúszott: a beszélgetés során a Zentai utat említette, és az újságírónak, a szerkesztőnek, a lektornak is természetes volt, hogy a Topolyán élő, a topolyai Pax Romanában, diákszegélyezőben az utóbbi években élénk tevékenységet kifejtett beszélgetőtárs az említett települést Zentával összekötő útra gondol. Mint Szabolcsy Ferenc felhívta a figyelmünket, Szabadkáról, pontosabban a szabadkai Zentai útról van szó. Beszélgetőtársunk és olvasóink elnézését kérjük.

Az Aracs 2004. évi tartalommutatója

ESSZEK, TANULMANYOK

ANDRÁSI Attila

Valamit bűnösen rosszul teszünk == 2004. júl. 2. sz., 6—9 p.

BATA János

Kedves Bozsik Péter! == 2004. júl. 2. sz., 16—19 p.

BENE Annamária

Tanszéki kontraszelekció == 2004. márc. 1. sz., 11—12 p.

BENEDIKTY Tamás

A költői képtől a költői képletig : Avagy gondolatok a nyelvről a politika latrinájának ürügyén / Nyelv? Irodalom? Nemzet? Kultúra? == 2004. júl. 2. sz., 10—15 p.

CSORBA Béla

A helyi monográfiák készítésének jelentősége és nehézségei == 2004. márc. 1. sz., 80—84 p.

DÉVAVÁRI D. Zoltán

Csáth Géza és a polgári radikalizmus == 2004. szept. 3. sz., 69—82 p.

DOMONKOS László

A végzet bábjátékosai között == 2004. márc. 1. sz., 34—35 p.

FEKETE J. József

Karámban — vizummentes-e az irodalom? == 2004. márc. 1. sz., 36—40 p.

GÁBRITY Molnár Irén

A vajdasági magyar oktatási intézmények összehangolása mint az értelmiségi utánpótlás feltétele == 2004. júl. 2. sz., 29—42 p.

GUBAS Jenő

A délvidéki magyarság esélyei == 2004. márc. 1. sz., 19—24 p.

A délvidéki magyar média bolsevista csökevényei == 2004. júl. 2. sz., 22—24 p.

HEGEDŰS Antal

Hol tart ma a zsinati megújulás == 2004. márc. 1. sz., 6—10 p.

JAKUS Lidia

Csak egyszer vagyunk fiatalok, utána már más mentséget kell találnunk : A fiatalok erkölcsi normáinak felmérése és az adatok statisztikai feldolgozása == 2004. szept. 3. sz., 20—34 p.

KEREKES József

Három kroki (IL) == 2004. márc. 1. sz., 65—67 p.

A kö dicsérete (Aracspusztá, 2004. március havában) == 2004. szept. 3. sz., 5—14 p.

Időszerű feljegyzések : Falfirkálók és kisebbségverők == 2004. szept. 3. sz., 38—40 p.

MIRNICS Károly

"Porlik, mint a szikla" : A szörvány mint a nemzeti kisebbségi közösség lebomlásának

terméke — a destrukció folyamatának szociológiai megvilágítása == 2004. márc. 1. sz., 25—29 p.

Fecseg a tanár úr! == 2004. júl. 2. sz., 20—21 p.

Bányai János.

A magyar tárgyi szimbólumok megsemmisítése a Délvidéken == 2004. szept. 3. sz., 16—19 p.

PAPP Ferenc

Máért-diktátum == 2004. márc. 1. sz., 5 p.

SZLÁVITY Ágnes

A vajdasági magyar egyetemisták munkaerő-piaci meglátásai == 2004. júl. 2. sz., 43—49 p.

SZLOBODA János

Már megint a nyugdíjasok? : Nyílt levél Zoran Živković (egykori — a szerk. megj.) kormányfőhöz == 2004. márc. 1. sz., 58—59 p.

Tanmizériák == 2004. júl. 2. sz., 25—27 p.
(Hibakijavítás: 2004/4. sz., 117 p.)

Párhuzamok == 2004. szept. 3. sz., 35—37 p.

SZÖLLŐSY V. László

Magyar kulturális szervezetek zentai nyilatkozatai == 2004. júl. 2. sz., 50—51 p.

TURCSÁNY Péter

Semmisségi eljárás előkészítése Was Albert ügyében : (Hír és felhívás) == 2004. márc. 1. sz., 89 p.

TURI Gábor

Az érem másik oldala : A kisebbségvédelmi törvényben és a nemzetközi egyezményekben rögzített nyelvi jogok hétköznapi gyakorlása a közigazgatásban és a közszolgálatokban == 2004. szept. 3. sz., 6—14 p.

VAJDA Gábor

Egy önálló magyar egyetem nélkül nyugtázzuk beolvadásunkat : Továbbra is a nevelés rovására oktatnánk? == 2004. márc. 1. sz., 14—17 p.
Délvidéki magyar valóságismeret (1957—1973) == 2004. júl. 2. sz., 52—67 p.

az 1944. évi délvidéki megtorlásokról? == 2004. júl. 2. sz., 90—95 p.

EHMANN Imre

Nyugat- és dél-bácskai papi sorsok 1944/45-ben == 2004. júl. 2. sz., 96—100 p.

MATUSKA Márton

Meddig jutottunk az 1944 végén, 1945 elején elkövetett magyarellenes atrocitások feltárásával == 2004. júl. 2. sz., 68—77 p.
Zsablyai genocídium : (monográfiarészletek) == 2004. szept. 3. sz., 57—68 p.

A. SAJTI Enikő

A délvidéki tragédia eljelenítéskéntelése : A magyarellenes megtorlások és a magyar kormányok politikája 1944—1947 == 2004. júl. 2. sz., 85—89 p.

STARK Tamás

A magyar történetírás az 1944. őszi délvidéki megtorlásokról == 2004. júl. 2. sz., 78—84 p.

TARI János

Ha minden inog, marad a hit : A Római Katolikus Egyház papi veszteségei == 2004. júl. 2. sz., 101—109 p.

NYILATKOZATOK, KÖZLEMÉNYEK

DÉLVIDÉKI Társnemzeti Régió — a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom közleménye == 2004. szept. 3. sz., 103 p.

VAJDASÁGI értelmiségiek főlshóító nyilatkozata a Magyar Tanszék visszaélése kapcsán == 2004. márc. 1. sz., 13 p.

TEMATIKUS RÉSZEK PRO MEMORIA

BALLA Ferenc

Egy bezdáni magyar diplomata : Hogyan és mikor tájékozódott a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány

CSÁMPAI Ottó

Nemzet és nemzettudat == 2004. dec. 25. 4 sz., 5—18 p.

CSAPÓ Endre

Minden elkenődik... == 2004. dec. 25. 4 sz., 29—33 p.

GUBÁS Jenő

Kis délvidéki magyar politikai korrajz == 2004. dec. 25. 4 sz., 54—61 p.
A délvidéki magyarság esélyei II. == 2004. dec. 25. 4 sz., 90—93 p.

HAJNAL Virág—PAPP Richárd

"Nekem úgy szmétál, ha valaki úgy keverten beszél" : Egy Szerémségben élő magyar közösség kulturális antropológiai kutatásának tanulságai sorskérdéseink szempontjából == 2004. dec. 25. 4 sz., 47—53 p.

HARKAI Árpád

Nyílt levél a Magyar Nemzeti Tanácsnak és elnökének:
Józsa László Úrnak == 2004. dec. 4. sz., 115—116 p.

JUHÁSZ András

Isten tenyerén : Geopolitikai határaink képzeletének változásairól == 2004. dec. 25. 4 sz., 36—43 p.

KEREKES József

A magyarokat elkergetik, ugye? == 2004. dec. 25. 4 sz., 105—106 p.

KOVÁCS Nándor

Miként megmaradni? : Keresztény magyar értékrend nélkül semmiképp == 2004. dec. 25. 4 sz., 80—81 p.

MÉSZÁROS Zoltán

A magyar cselekvésképtelenség történelmi gyökerei és leküzdésének lehetőségei == 2004. dec. 25. 4 sz., 73—79 p.

MILOVÁN Sándor

Az Európai Unió és a kárpátaljai magyarság == 2004. dec. 25. 4 sz., 34—35 p.

MIRNICS Károly

A Délvidék jövője : A magyar kisebbség meg-megújuló utóélete és a többségi szerb népesség koravén előélete == 2004. dec. 25. 4 sz., 62—67 p.

RICZ György

Csak egy egészséges, szaporodni képes közösségnek van jövője == 2004. dec. 25. 4 sz., 94—104 p.

RÓKUSFALVY Pál

Nemzetünk hivatása == 2004. dec. 25. 4 sz., 19—23 p.

SEBESTYÉN Mihály

Közéleti mítoszaink — különös tekintettel a romániai magyarság tudat- és kedélyállapotára s talán némi okulásul másoknak is == 2004. dec. 25. 4 sz., 24—28 p.

SZEDLÁR Rudolf

„Hogy mindnyájan egyek legyenek” : A református egyház buktatói az új évezred küszöbén == 2004. dec. 25. 4 sz., 84—85 p.

SZLOBODA János

Vétő az erózió ellen == 2004. dec. 25. 4 sz., 68—72 p.

SZŐKE Anna

A tolerancia kontaktzónái == 2004. dec. 25. 4 sz., 82—83 p.

VAJDA Gábor

A jóra való zsarolás taktikája : Polgári szervezeteink a jövőnk szolgálatában == 2004. dec. 25. 4 sz., 86—88 p.

SZÍNműVÉSzet

KOVÁCS Frigyes

Ünnepi beszéd helyett == 2004. márc. 1. sz., 30—31 p.

Eihangzott 2003. október 29-én, a Délvidéki Magyar Színjátszás Napján Szabadkán.

VAJDA Gábor

Ristić „avangárd” színházának fogadtatása == 2004. szept. 3. sz., 41—48 p.

KÖNYVKRITIKA

MÉSZÁROS Zoltán

Szubjektív lábjegyzetek a valósághoz, amelyben a végjáték kezdete folyt : (recenzió) [Csorba Béla: Egy végjáték kezdete, Kisebbségekért — Pro Minoritate Alapítvány, OSIRIS — BIP,

Budapest, 2002, 116 o.] == 2004. márc. 1. sz., 85—88 p.

VERSEK

ANDRÁSI Attila

Nyalóka == 2004. szept. 3. sz., 15 p.

BATA János

Via crucis == 2004. szept. 3. sz. (címloldal)

DÖBRENTÉI Kornél

Hűsvételő Döblingben == 2004. júl. 2. sz., 5 p.

NAGY Zsuzsa

Anyanyelvemen == 2004. márc. 1. sz., 18 p.

TARÍ István

Túlérett mennyek == 2004. dec. 25. 4 sz., 89 p.

Azon a napon == 2004. júl. 2. sz., 28 p.

VARGA Sándor

Verebek és véredek == 2004. márc. 1. sz., 32 p.

Ez is, az is == 2004. márc. 1. sz., 32 p.

Téves időpont == 2004. márc. 1. sz., 33 p.

Szigetnél szigetebb == 2004. márc. 1. sz., 33 p.

Körtánc == 2004. dec. 25. 4 sz., 44 p.

Visszapillantó tükrön át == 2004. dec. 25. 4 sz., 45 p.

Nem hagyom... == 2004. dec. 25. 4 sz., 45 p.

Apám sírjánál == 2004. dec. 25. 4 sz., 46 p.

GUBÁS Jenő

Emléktöredékek a VMSZ történetéből == 2004. márc. 1. sz., 60—64 p.

B. FOKY István

Hetvenkedő : (Önképtöredékek 2.) == 2004. márc. 1. sz., 50—52 p.

KOVÁCS Nándor

Párhuzamos életképek III. == 2004. márc. 1. sz., 44—49 p.

Párhuzamos életképek (IV) == 2004. szept. 3. sz., 49—56 p.

VICEI Károly

Pályá(zatai)m emléke == 2004. márc. 1. sz., 53—57 p.

ELBESZÉLÉSEK, NOVELLÁK

BOGNÁR Antal

Egy csalódott illuzionista : (Szatira) == 2004. márc. 1. sz., 41—43 p.

INTERJÚ

MIHÁLYI Katalin

Mindig a jó oldalon álltam : Szabolcsky Ferenc a történelem sodrában == 2004. dec. 4. sz., 107—114 p.

SZÍNMŰVEK

BATA János

Dicstelen ezred-vég : Zenés szomorújáték == 2004. márc. 1. sz., 68—79 p.

MŰMELLÉKLETEK, ILLUSZTRÁCIÓK

ALMÁSI Gábor szobrászművész alkotásai == 2004. júl. 2. sz.

DUDÁS Antal festőművész alkotásai == 2004. szept. 3. sz.

TOROK Sándor festőművész alkotásai == 2004. dec. 4. sz.

Zsáki István festőművész munkái == 2004. márc. 1. sz.

ÖNÉLETRAJZ, NAPLÓ, EMLÉKEZÉSEK

BESZÉDES Márta

A boszniai pokol ösvényein == 2004. szept. 3. sz., 83—102 p.

E számunk megjelenését a budapesti

és a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

támogatta.

Araacs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: *Araacs Társadalmi Szervezet, Szabadka*

Kiadó a *Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu*

Főszerkesztő: *Utasi Jenő*

Felelős szerkesztő: *Vajda Gábor*

Lektor: *Gubás Ágota*

Fedőlapterv: *Gyurkovics Hunor*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai:

Bata János, Cirkli Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gábrityné

Molnár Irén, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő),

Matuska Márton, Tari István, Utasi Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 100,00 dinár, évi előfizetés 400,00 dinár + postaköltség.

Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák:

hetente szerdán 8-tól 12 óráig a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka - Városi Könyvtár, 24000 Subotica - Szabadka, Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 542-069.**

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 800 példányban

A folyóirat megrendelhető: **Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTOVO SELO
Zlatiborska 4.**

e-mail: **logos@tippnet.co.yu
vajda@suonline.net**

Tel/fax: **+381 (0)24-883-040**

Olvasható az interneten: **www.aracs.org.yu.**

A Logos folyószámiaszáma:
335-5022-27 Metals Banka AD Novi Sad Expozitura Senta

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

